НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Серія «Навчально-методичні посібники»

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Частина ІІ

Навчально-методичний посібник

для здобувачів передвищої освіти освітнього ступеня «фаховий молодший бакалавр», за спеціальністю 081 «Право» у юридичному фаховому коледжі Національного університету «Одеська юридична академія»

Друге видання

Одеса
Фенікс
2023

УДК 347.1 : 347.61/64
Ц 93

Колектив авторів:

Давидова І.В., д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Сафончик О.І., д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Глиняна К.М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Журило С.С., к.ю.н., доцент

Мельник О.В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Спасова К.І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Рецензенти:

Волкова Н.В. – д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Денисяк Н.М. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету.

За редакцією професора кафедри цивільного права, доктора юридичних наук, професора О.І. Сафончик.

Рекомендовано до друку рішенням Навчально-методичної ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 4 від 5 червня 2023 року).

Ц 93 **Цивільне право України**. Частина 2 : навч.-метод. посібник. 2-ге вид. / за ред. О. І. Сафончик ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 206 с. – (Серія «Навчально-методичні посібники»).

ISBN 978-966-928-980-3

У навчально-методичному посібнику містяться матеріали, що відповідають вимогам навчальної дисципліни «Цивільне право України (ч. 2)», розроблені відповідно до освітньої програми для здобувачів передвищої освіти освітнього ступеня «фаховий молодший бакалавр», за спеціальністю 081 «Право» у юридичному фаховому коледжі Національного університету «Одеська юридична академія». Посібник містить програму навчальної дисципліни з методичними вказівками по кожній темі, плани практичних занять, питання для самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Наведено перелік рекомендованої літератури, яка може бути використана при підготовці до практичних занять, заліку.

Розрахований на здобувачів юридичної освіти та науково-педагогічних працівників юридичних навчальних закладів.

УДК 347.1 : 347.61/64

ISBN 978-966-928-980-3

© Колектив авторів, 2023

ЗМІСТ

1. ВСТУП 4

2. ТЕМИ ЛЕКЦІЙ 7

3. ПАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ 10

4. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ 183

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 188

ВСТУП

Цивільне право є однією з профілюючих фундаментальних учбових дисциплін юридичних вищих учбових закладів. Приватне право складає базу, ядро правопорядку, заснованого на ринковій організації господарства.

Приватне право з давньоримських часів є породженням вільного економічного розвитку, при якому в майнових відносинах знижують свою роль залишки історичної залежності осіб і речей, замінюючись принципом свободи власності, свободи договорів, заповітів тощо.

Усе це свідчить про безумовне зростання соціальної цінності цивільного (приватного) права, що є важливим елементом загальнолюдської культури, атрибутом усякого цивілізованого суспільства і держави, у зв'язку з чим не випадково велика потреба в юристах створилася насамперед за рахунок необхідності підготовки фахівців саме в сфері цивільного права. Цим пояснюється і величезний інтерес до цивільного права з боку студентів, значна, якщо не більша частина яких виражає бажання спеціалізуватися по кафедрах цивілістичного профілю.

Частина друга курсу «Цивільне та сімейне право» передбачає вивчення загальних положень про зобов'язання, окремих видів зобов'язань, договірного права.

Необхідно окремо звернути увагу на зобов'язання, які закріплені в ЦК України. Серед останніх виділимо наступні: лізинг; фінансування під відступлення права грошової вимоги (факторинг); договір комерційної концесії (франчайзинг); довірче управління майном; рента; публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу; здійснення дій в майнових інтересах іншої особи без доручення тощо.

Розвиток цивільного обороту останніми роками привів до виділення в самостійний вид зобов'язань зобов'язання з надання послуг (послуги зв'язку, медичні, ветеринарні, аудиторські, консультаційні, інформаційні, юридичні тощо), повністю самостійним визнаний і договір транспортної експедиції.

Також істотній переробці піддалися правила про купівлю-продаж, оренду, підряд, перевезення, доручення, позику, зберігання.

Особливе місце в представленому курсі цивільного права займають зобов'язання, що виникають з односторонніх дій, і в їх складі – конкурсні зобов'язання, а також делікти, тобто зобов'язання, що виникають внаслідок спричинення шкоди.

Розділ ЦК України про окремі види зобов'язань є найбільш великим за обсягом. Необхідно мати на увазі, що окремі види зобов'язань регулюються як ЦК України, так і численними спеціальними нормативними правовими актами.

Навчально-методичний посібник з курсу «Цивільне та сімейне право, частина 2» підготовлений з врахуванням положень Цивільного кодексу України і призначається для підготовки фахівців за спеціальністю «правознавство». В про-

цесі викладання зазначеної дисципліни та її самостійного вивчення студентами вирішуються наступні задачі:

– відпрацювання навичок застосування в практичній діяльності отриманих знань та норм цивільного права до рішення конкретних задач в сфері цивільних відносин;
– засвоєння теоретичних положень науки цивільного права та норм цивільного законодавства.

Після вивчення дисципліни студент повинен знати:

– загальні положення про зобов'язання;
– характеристику окремих видів договорів;
– характеристику недоговірних зобов'язань.

вміти:

– аналізувати особливості правового регулювання окремих інститутів цивільного права;
– визначати поняття та особливості окремих видів суспільних відносин;
– застосовувати норми цивільного права в процесі роботи за юридичною спеціальністю тощо;

ознайомитися:

– з практикою застосування цивільного законодавства судами, прокуратурою;
– з перспективами та основними напрямками подальшого розвитку цивільного права України.

В разі підготовки фахівця за програмою освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст-юрист та магістр-юрист, засвоєні з дисципліни знання мають бути базою для опанування методами взаємодії з усіма галузями правової системи держави.

Даний посібник визначає нормативний зміст навчання з дисципліни, встановлює обсяг та рівень засвоєння знань за видами навчальних занять та самостійної роботи згідно вимогам освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів.

Основними видами навчальних занять з курсу «Цивільне та сімейне право» є лекції, практичні заняття, передбачається також самостійна робота студентів. Підсумковою формою контролю є залік (у першому семестрі) та іспит (у другому семестрі).

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Фаховий молодший бакалавр (5 семестр)

№ п/п	Тема	Лекційні заняття (год.)	Практичні заняття (год.)	Самостійна робота (год.)
1	Тема 1. Поняття та характеристика зобов'язань. Виникнення, виконання та припинення зобов'язання	2	2	4
2.	Тема 2.Способи забезпечення виконання зобов'язань. Відповідальність за порушення зобов'язань	2	2	4
3.	Тема 3. Цивільно-правовий договір	2	2	4
4.	Тема 4. Договори купівлі-продажу, поставки, міни, дарування, довічного утримання, ренти (зобов'язання про передачу майна у власність на оплатній та безоплатній основі)	2	2	4
5.	Тема 5. Найм (оренда). Лізинг. Договір позички (зобов'язання про передачу майна у тимчасове користування)	2	2	4
6.	Тема 6. Підряд (зобов'язання з виконання робіт)	2	2	4
7.	Тема 7. Договір про надання послуг(зобов'язання з надання послуг)	2	2	4
8.	Тема 8. Договори у фінансовій сфері (зобов'язання з надання фінансових послуг)	2	2	4
9.	Тема 9. Зобов'язання, що виникають з публічної обіцянки винагороди. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування та створення загрози здоров'ю та життю фізичної або юридичної особи. Зобов'язання із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової Підстави	-	2	8
10.	Тема 10. Зобов'язання із заподіяння шкоди	-	2	6
11.	Тема 11. Спадкове право	-	2	6
Всього за н.р.:		**20**	**22**	**48**

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Поняття та характеристика зобов'язань. Виникнення, виконання та припинення зобов'язання

1. Поняття зобов'язань
2. Види зобов'язань і система зобов'язального права
3. Елементи зобов'язань
4. Суб'єкти зобов'язання. Множинність осіб у зобов'язанні.
5. Зобов'язання на користь третьої особи. Заміна осіб у зобов'язанні.

Тема 2. Способи забезпечення виконання зобов'язань. Відповідальність за порушення зобов'язань

1. Загальна характеристика засобів забезпечення виконання зобов'язань
2. Класифікація засобів забезпечення виконання зобов'язань
3. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Форми та види неустойки.
4. Порука. Форма та зміст договору поруки.
5. Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.
6. Поняття завдатку та його форма. Аванс.
7. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання та її види.
8. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.

Тема 3. Цивільно-правовий договір

1. Поняття цивільно-правового договору, та його значення.
2. Класифікація цивільно-правових договорів.
3. Зміст договору. Умови договору і їх види.
4. Форма договору, наслідки її недотримання.
5. Укладання договору. Стадії укладання.
6. Підстави та юридичні наслідки зміни та розірвання договору.

Тема 4. Договори купівлі-продажу, поставки, міни, дарування, довічного утримання, ренти (зобов'язання про передачу майна у власність на оплатній та безоплатній основі)

1. Загальні положення про купівлю-продаж
2. Форма договору. Особливості купівлі-продажу нерухомого майна.
3. Загальна характеристика і правове регулювання договорів постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. Особливості укладання, зміни, припинення договорів постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.
4. Договір дарування. Поняття та загальна характеристика.
5. Зміст договору дарування. Форма договору дарування.
6. Особливості окремих видів дарування (на майбутнє, з обов'язком на користь третьої особи).

7. Договір пожертви. Співвідношення дарування, пожертви, спонсорської допомоги.
8. Поняття і загальна характеристика договору ренти.
9. Зміст договору ренти. Форма договору ренти та порядок його укладання.
10. Припинення договору ренти і розрахунки між сторонами.
11. Поняття договору довічного утримання (догляду) та його загальна характеристика.
12. Зміст договору довічного утримання (догляду). Форма договору.
13. Припинення договору довічного утримання (догляду).

Тема 5. Найм (оренда). Лізинг. Договір позички (зобов'язання про передачу майна у тимчасове користування)

1. Поняття договору найму (оренди), його загальна характеристика.
2. Найм (оренда) земельної ділянки.
3. Найм (оренда)будівлі або іншої капітальної споруди.
4. Поняття лізингу, лізингового договору та його правове регулювання. Зміст договору лізингу.

Тема 6. Підряд (зобов'язання з виконання робіт)

1. Поняття договору підряду. Розмежування договору підряду від суміжних договорів.
2. Сторони та зміст договору підряду. Укладання та припинення.
3. Договір побутового підряду. Особливості укладання.
4. Предмет та суттєві умови договору побутового підряду.

Тема 7.Договір про надання послуг(зобов'язання з надання послуг)

1. Загальна характеристика договору надання послуг.
2. Поняття та загальна характеристика договору перевезення. Правове регулювання перевезення.
3. Поняття договору зберігання та його загальна характеристика.
4. Зміст договору та його сторони. Особливості відносин зберігання, що виникають в силу закону.
5. Поняття та ознаки цивільно-правового зобов'язання з страхування.
6. Зміст договору страхування та його сторони.

Тема 8. Договори у фінансовій сфері (зобов'язання з надання фінансових послуг)

1. Поняття договору позики та його загальна характеристика.
2. Поняття та види кредитного договору.
3. Договір банківського вкладу. Види банківських вкладів.
4. Договір банківського рахунку. Характеристика та специфіка договору
5. Форми, способи та порядок розрахунків в Україні.

6. Поняття договору комерційної концесії та його загальна характеристика.
7. Зміст договору комерційної концесії та його сторони.

Тема 9. Зобов'язання, що виникають з публічної обіцянки винагороди. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування та створення загрози здоров'ю та життю фізичної або юридичної особи. Зобов'язання із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави

1. Поняття та види публічної обіцянки винагороди
2. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу.
3. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без доручення. Порядок компенсації здійсненних витрат.
4. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.
5. Створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної або юридичної особи.
6. Поняття зобов'язання, що виникає внаслідок набуття, збереження майна без достатньої правової підстави, його співвідношення з іншими засобами захисту цивільних прав.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 1. Поняття та характеристика зобов'язань. Виникнення, виконання та припинення зобов'язання.

1. Поняття зобов'язань

Зобов'язальне право є найбільшою підгалуззю цивільного права.

Зобов'язальне право становить собою підгалузь цивільного права, що регулює цивільний оборот, тобто відносини з переходу від одних осіб до інших матеріальних та інших благ, які (відносини) набувають форми зобов'язання, на підставі договору та інших зазначених у законі підстав.

Зобов'язальне право, як і будь-яка підгалузь, складається з низки правових норм, які в своїй сукупності утворюють відповідну систему.

Загальна частина зобов'язального права складається із загальних для всіх зобов'язань положень, що охоплюють поняття і види зобов'язань, підстави їх виникнення, способи виконання і припинення.

Особлива частина зобов'язального права складається з інститутів, що охоплюють норми про окремі однотипні різновиди зобов'язань.

Зобов'язальні правовідносини в цивільному праві прийнято називати зобов'язаннями, тобто терміни «зобов'язальне правовідношення» та «зобов'язання» є тотожними.

Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ст. 509 ЦК).

Поняттям зобов'язання охоплюються три великі групи зобов'язань. По-перше, різноманітні договори (купівля-продаж, оренда, будівельний і побутовий підряд, перевезення, зберігання, кредитування й ін.), що забезпечують повсякденний рух товарів і послуг на ринку. По-друге, недоговірні зобов'язання правомірного напряму, що також обслуговують насамперед ринок. По-третє, зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди (делікти) і безпідставного збагачення, покликані захищати порушені права фізичних і юридичних осіб.

Як правило, суть зобов'язань складається в обов'язку вчинити певні дії: передати річ, виконати роботу, зробити послугу. Однак ним може супроводжувати обов'язок утримуватися від дій, наприклад, зберігач за договором зберігання не вправі користуватися переданим йому для зберігання майном. Немає правових перешкод до того, щоб предметом зобов'язання був тільки обов'язок утримання від дії, якщо таке становить інтерес для іншої сторони.

Більшість зобов'язань відповідно до природи цивільного права являють собою майнові відносини. Однак бувають і немайнові зобов'язання. Такими є, наприклад, зобов'язання, що виникають із договорів доручення, що

передбачають здійснення дій немайнового характеру представником від імені довірителя.

2. Види зобов'язань і система зобов'язального права

За підставами виникнення розрізняють зобов'язання:

а) договірні;

Договірні зобов'язання виникають на підставі домовленості його учасників (дво- або багатосторонній договір). Недоговірні зобов'язання виникають внаслідок інших юридичних фактів (одностороннього правочину, заподіяння шкоди, рятування майна тощо).

б) недоговірні;

Зміст недоговірних зобов'язань ґрунтується на законі, односторонньому волевиявленні суб'єкта приватного або публічного права.

2. Залежно від мети (спрямованості) зобов'язання поділяються на регулятивні і охоронні.

Регулятивні зобов'язання – це правовідносини, що мають змістом правомірну поведінку учасників. Вони можуть регулювати поведінку учасників договору, а також будь-яку іншу правомірну діяльність у сфері приватноправових відносин.

Охоронні зобов'язання виникають внаслідок заподіяння шкоди, безпідставного збагачення, їхньою метою є захист порушеного інтересу суб'єкта цивільного права. По суті, вони становлять різновид засобів захисту або цивільно-правової відповідальності.

3. За співвідношенням прав і обов'язків зобов'язання поділяють на односторонні і взаємні (зустрічні або синалагматичні).

В односторонніх зобов'язаннях у однієї сторони є тільки права, у іншої – тільки обов'язки (наприклад, зобов'язання із заподіяння шкоди). У взаємних (зустрічних) зобов'язаннях кожен з учасників такого зобов'язання має як права, так і обов'язки. Кожна зі сторін є одночасно і кредитором, і боржником. Наприклад, у договорі купівлі-продажу продавець і покупець володіють одночасно і правами, і обов'язками щодо один одного.

Взаємні (зустрічні) зобов'язання, за загальним правилом, мають виконуватися одночасно (якщо інше не передбачене законом, договором і не випливає із суті зобов'язання).

4. Залежно від характеру правового зв'язку між учасниками зобов'язання воно може бути простим або складним.

Якщо сторони мають лише по одному праву і одному обов'язку, то зобов'язання вважається простим. Якщо прав і обов'язків у сторін зобов'язання декілька, воно є складним.

Так, зобов'язання, що виникли з договору дарування є простими, а з договору купівлі-продажу – можуть бути як простими, так і складними.

5. Залежно від значення зобов'язання для його сторін розрізняють головні (основні) і додаткові (акцесорні) зобов'язання.

Головні (основні) зобов'язання можуть існувати самостійно без додаткового зобов'язання (наприклад, купівля-продаж). Додаткові (акцесорні)

зобов'язання виникають тільки за наявності головного (основного) зобов'язання і нерозривно пов'язані з ним (наприклад, порука). Додаткові зобов'язання завжди слідують долі головного зобов'язання і автоматично припиняються разом з ним.

6. Залежно від характеру пов'язаності зобов'язань з особистістю їх учасників можна розмежувати зобов'язання особистого характеру і зобов'язання неперсоніфіковані.

Особливістю зобов'язання особистого характеру є необхідність виконання дій, що є його об'єктом, учасником особисто. У таких зобов'язаннях неприпустима заміна однієї зі сторін, і вони припиняються у разі смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи, що є їхнім учасником. Так, при відшкодуванні шкоди, заподіяної здоров'ю фізичної особи, кредитором може бути тільки потерпілий. Неперсоніфіковані зобов'язання не пов'язані з особистістю боржника або кредитора. Тому в них можлива передача прав і обов'язків у порядку правонаступництва, заміна осіб у зобов'язанні тощо.

7. З точки зору визначеності змісту зобов'язання розрізняють зобов'язання з певним обсягом вимог і зобов'язання з невизначеним змістом.

У зобов'язаннях з певним обсягом вимог точно відомо, виконання яких обов'язків і в якому обсязі може зажадати кредитор віл боржника. Такими є переважна більшість зобов'язань. У зобов'язаннях з невизначеним обсягом вимог (алеаторних), обсяг прав і обов'язків встановлюється тільки в загальному вигляді. Конкретні суми, послуги тощо визначаються вже під час виконання зобов'язання. Наприклад, до алеаторних відносяться зобов'язання, що виникають із договору довічного утримання. Тут відомо тільки те, що набувач будинку приймає на себе обов'язок утримувати власника будинку до його смерті. До цього виду зобов'язань можуть бути віднесені зобов'язання із заподіяння шкоди здоров'ю. У цьому випадку відомий розмір щомісячних платежів у рахунок компенсації втраченого потерпілим заробітку, але кінцеву суму, як і розмір додаткової компенсації витрат на лікування, заздалегідь визначити неможливо.

8. З точки зору визначеності предмета виконання можна виділити зобов'язання з конкретним предметом виконання, альтернативні і факультативні (у цьому випадку доводиться відступити від принципу дихотомії і обрати множинний розподіл).

Зобов'язання з конкретним предметом виконання мають місце тоді, коли предметом зобов'язання є цілком конкретна поведінка учасників. Це загальне правило.

Альтернативні зобов'язання означають, що боржник має здійснити для кредитора одну з кількох дій, передбачених законом або договором. Право вибору належить боржнику, що виконує зобов'язання, якщо інше не випливає із закону, договору або суті зобов'язання. Причому здійснення будь-якого з них вважається виконанням зобов'язання. Припускається, що коли вже кредитор погодився на декілька варіантів у момент укладення договору, йому байдуже, який з них обере надалі боржник. Наприклад, договором між художнім

колективом і замовником передбачено, що буде здійснений концерт за програмою 1 або 2. При виконанні будь-якої з цих програм зобов'язання уде вважатися виконаним, якщо дотримані інші умови договору (термін, якість, склад учасників). Наявність у боржника права вибору однієї дії з можливих не означає, що існує декілька зобов'язань. Альтернативне зобов'язання – єдине правовідношення, зміст якого в цілому визначається в момент виникнення зобов'язання і уточнюється до моменту виконання.

Факультативні зобов'язання мають місце у випадках, коли боржник зобов'язаний здійснити на користь кредитора конкретну дію, а якщо це неможливо – має право замінити її виконання іншою дією, що заздалегідь обумовлено угодою сторін. Наприклад, боржник зобов'язується передати кредитору певну річ, а у разі неможливості – надати іншу річ такого ж призначення (роду). Можливість заміни виконання тут також є правом боржника.

На відміну від альтернативних зобов'язань, де зміст формується за допомогою обумовлення варіантів «або те, або інше», факультативні зобов'язання можуть бути охарактеризовані формулою: «якщо неможливо те, тоді інше»

За економічними і юридичними ознаками зобов'язання у літературі традиційно поділяють на:

1) зобов'язання з оплатної реалізації майна (купівля-продаж, поставка, контрактація, міна, довічне утримання), постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу;

2) зобов'язання з оплатної передачі майна в користування (майновий найм, найм житлового приміщення, оренда, лізинг);

3) зобов'язання з безоплатної передачі майна у власність або користування (дарування, пожертва, позичка);

4) зобов'язання з виконання робіт (підряд, підряд на капітальне будівництво, виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт);

5) зобов'язання з надання послуг (доручення, комісія, зберігання, охорона експедиція);

6) зобов'язання з перевезень (залізничних, морських, річкових, повітряних, автомобільних, морським та річковим буксируванням);

7) зобов'язання з кредитних розрахунків (позика, банківське кредитування, розрахунковий та поточний рахунок, розрахункові правовідносини, чек, вексель);

8) зобов'язання зі страхування (майнове та особисте страхування, страхування відповідальності);

9) зобов'язання за спільною діяльністю (спільна діяльність громадян, спільна діяльність організацій);

10) зобов'язання, що виникають з односторонніх правомірних дій (публічна обіцянка винагороди, ведення чужих справ без доручення);

11) охоронні зобов'язання (зобов'язання, які виникають внаслідок заподіяння шкоди, рятування майна, безпідставного придбання або збереження майна без достатніх правових підстав).

3. Елементи зобов'язань

У неускладненому зобов'язанні беруть участь дві сторони: зобов'язана сторона – боржник, зобов'язаний учинити певну дію, що становить зміст зобов'язання, чи утриматися від певних дій, та правоможна сторона – кредитор, який має право вимагати виконання зобов'язання. Але осіб у зобов'язанні може бути більше, ніж дві: по-перше, у зобов'язанні із множинністю осіб кредиторів і боржників може бути декілька, але це не впливає на кількість сторін правовідносин); по-друге, у деяких зобов'язаннях можуть брати участь треті особи.

До зобов'язань за участю третіх осіб відносяться: зобов'язання на користь третьої особи; зобов'язання, що виконує третя особа (передоручення виконання); зобов'язання, що виконуються третій особі (переадресація виконання).

Об'єктом зобов'язання є те, на що спрямовані права й обов'язки учасників зобов'язання, тобто ті дії, здійснення яких (чи утримання від яких) кредитор має право вимагати від боржника.

Об'єкт зобов'язання необхідно відрізняти від предмету зобов'язання, тобто тих матеріальних й нематеріальних благ, з приводу яких сторони вступають у відносини й на які спрямовані їхні дії. Можливим є виникнення зобов'язання відносно декількох об'єктів (сполучні, альтернативні і факультативні зобов'язання). Дія як об'єкт зобов'язання має бути: 1) здійсненною (можливою фізично); 2) юридично можливою чи правомірною; 3) мати цінність для кредитора, тобто кредитор має мати в її здійсненні інтерес (майновий чи/ та немайновий); 4) достатньо визначеною.

Зміст зобов'язального правовідношення складає право вимоги кредитора і борг боржника. Зміст права вимоги кредитора складається з можливостей кредитора вимагати від зобов'язаної особи (боржника) здійснення або утримання від здійснення певної дії (дій), у разі виконання обов'язку − отримати і присвоїти результати такого виконання.

Сутність обов'язку боржника полягає в здійсненні певної дії чи утриманні від неї в інтересах особи, яка має суб'єктивне право.

Серед обов'язків боржника можна виділити основні та додаткові обов'язки. Основні обов'язки з надання фактично формують зобов'язальне правовідношення як окремий різновид та утворюють своєрідність відповідного зобов'язання, є визначальними для класифікації різних типів зобов'язань (передати товар, здійснити і передати роботу, надати послугу тощо). Додаткові обов'язки забезпечують порядок виконання основних обов'язків. Додаткові обов'язки з надання служать підготовці, здійсненню і забезпеченню основного надання.

4. Суб'єкти зобов'язання. Множинність осіб у зобов'язанні.

У зобов'язанні беруть участь дві сторони: зобов'язана сторона – боржник, зобов'язаний вчинити певну дію, що становить зміст зобов'язання, чи утриматися від певних дій, та управоможена сторона – кредитор, який має право вимагати виконання зобов'язання.

Складними (зобов'язаннями з множиною осіб) є зобов'язання, де на котрійсь із сторін (або на обох сторонах) виступають декілька осіб. В залежності від кількості суб'єктів на тій або іншій (або на кожній) стороні зобов'язань розрізняють зобов'язання прості і складні (з множинністю осіб).

Якщо в зобов'язанні кілька кредиторів, – це активна множина, якщо кілька боржників, – пасивна множина, якщо декілька тих і інших – змішана множина осіб.

З точки зору способу виконання зобов'язання з множинністю осіб поділяються на часткові та солідарні.

Зазвичай, зобов'язання з множинністю осіб є частковими. У частковому активному зобов'язанні кожен із кредиторів має право вимагати від боржника виконання зобов'язанню лише у певній частці, причому частки передбачаються рівними, якщо інше прямо не встановлено законом або договором.

Кредитор, який одержав належне йому виконання, із зобов'язання вибуває, але воно зберігає свою силу для решти кредиторів доти, поки вони не здійснять належне їм право.

У частковому пасивному зобов'язанні кожен із боржників зобов'язаний надати кредиторові виконання лише у певній частці з тим, щоб боржник, який виконав зобов'язання, вибував, але воно зберігало силу для решти боржників, поки вони не виконають покладений на них обов'язок перед кредитором. У змішаному частковому зобов'язанні поєднуються обидва принципи: в такому зобов'язанні кожен із кредиторів може вимагати виконання в певній частці від кожного із боржників.

Солідарні зобов'язання (solidus – повний, цілий) виникають лише у випадках спеціально передбачених договором або законом, як виняток з загального правила, оскільки зобов'язання із множинністю осіб передбачаються частковими. До визначених законом випадків належить випадки неподільності предмета, при сумісному заподіянні шкоди (ст. 1190 ЦК) тощо.

Солідарні зобов'язання можуть бути пасивними, при наявності єдиного солідарного обов'язку декількох боржників перед кредитором (ст. 543 ЦК), активними, при єдиній солідарній вимозі декількох кредиторів до одного боржника (ст. 544 ЦК), або змішаними, що поєднують активні та пасивні солідарні зобов'язання, тобто мають множинність осіб як з боку кредитора, так і з боку боржника. До останніх зобов'язань відповідно застосовуються правила про активні та пасивні солідарні зобов'язання. В такому зобов'язанні кожен із кредиторів може вимагати виконання в повному обсязі від кожного з боржників.

5. Зобов'язання на користь третьої особи. Заміна осіб у зобов'язанні

Зобов'язання за участі третіх осіб. Треті особи, беручи участь в зобов'язаннях, зв'язані правовідносинами лише з одним з основних суб'єктів – з кредитором, або з боржником. Це відрізняє їх, зокрема від субсидіарних зобов'язань, в яких додатковий боржник зв'язаний правовідносинами як з основним боржником, так і з його кредитором, а тому виступає як боржник, а не як самостійна третя особа.

Стаття 511 ЦК встановлює імперативне правило – зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. Таке положення закону слідує з того, що встановлення обов'язків для третіх осіб, які не є учасниками зобов'язання, не відповідало б засадам справедливості, на яких мають ґрунтуватися зобов'язання.

Разом з тим, у випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора. Це можливе, наприклад, у випадку укладення договору на користь третьої особи (ст. 636 ЦК).

До зобов'язань за участі третіх осіб відносяться: зобов'язання на користь третьої особи, зобов'язання, що виконуються третій особі (переадресація виконання); зобов'язання, що виконуються третьою особою (передоручення виконання).

Зобов'язання на користь третіх осіб є договірними зобов'язаннями, виконання яких може вимагати не тільки кредитор, але і третя особа, що не брала участь в укладенні договору, оскільки саме в його користь було обумовлено виконання.

Наприклад, у договорі страхування життя, страхова сума виплачується у разі смерті застрахованої особи вказаному ним в договорі особі, у договорі банківського вкладу на користь призначеної вкладником особи, може бути передбачене право вимоги цієї суми іншою особою при настанні певних умов (внесок на ім'я неповнолітнього, зроблений його батьками з умовою дозволу розпорядження ним лише по настанню повноліття).

Третя особа (новий кредитор) через договір боржника з первинним кредитором може набути лише право вимоги, але не обов'язок.

Варто відрізняти обов'язок на користь третьої особи від обов'язку, що тільки виконується третій особі. Обов'язок на користь третьої особи створює для третьої особи повноваження вимагати примусового виконання, а обов'язок, що тільки виконується третій особі, ніяких повноважень і прав для третьої особи не породжує. Третя особа, у відношенні якого обов'язок тільки виконується, може не мати й інтересу в її виконанні на відміну від особи, на користь (в інтересах) якого обов'язок установлений.

Заміна осіб у зобов'язанні. Маються на увазі випадки, коли зобов'язання не виконуються конкретно визначеній особі на стороні кредитора, або не виконується конкретно визначеною особою на стороні боржника. Відбувається заміна особи на стороні кредитора чи боржника, що супроводжується відповідним правонаступництвом.

Заміна кредитора означає, що із зобов'язання вибуває колишній (первісний) кредитор і його замінює інша особа, що вступила в це зобов'язання. Це можливо у всіх випадках, крім тих, коли така заміна заборонена договором або законом (ст. 515 ЦК)

Підстави заміни кредитора:

1) цесія (відступлення права вимоги) – передання ним своїх прав іншій особі за правочином;

2) правонаступництво – воно може бути як універсальним (наприклад, спадкування за загальними правилами), так і сингулярним, тобто частковим (наприклад, у деяких випадках реорганізації юридичних осіб);

3) суброгація (теж є видом правонаступництвом в силу закону, але специфічним, тому може бути виділеним окремо) – виконання зобов'язання за боржника третьою особою із вступом зазначеної особи у права кредитора (наприклад, п. 3 ст. 528 ЦК, ст. 993 ЦК).

Цесія породжує такі наслідки: 1) первісний кредитор (цедент) перестає бути учасником зобов'язання; 2) замість нього в зобов'язання вступає нова особа – цесіонарій; 3) змінюється суб'єктний склад зобов'язання, але зміст його залишається попереднім.

Оскільки більшість зобов'язань є двосторонніми, кожна із сторін якого виступає одночасно і як кредитор, і як боржник, при заміні кредитора у двосторонньому зобов'язанні мають враховуватися не тільки норми, які регулюють заміну кредитора (ст. ст. 512-519 ЦК), але й норми, котрі визначають порядок заміни боржника (ст.ст. 520-523 ЦК).

Правочин щодо заміни кредитора має бути вчиненим у такій самій формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредиторові (ст.ст. 205-210 ЦК).

До нового кредитора переходять у повному обсязі усі права, які належали первісному кредитору. Оскільки цесія відбувається в повному об'ємі, до цесіонарія переходить не тільки саме право вимоги, але і можливість використати засоби його забезпечення, передбачені за участю первісного кредитора у цьому зобов'язанні.

У ст. 515 ЦК імперативним правилом встановлено, що заміна кредитора не допускається у зобов'язаннях, нерозривно пов'язаних з особою кредитора. У теорії цивільного права особливістю зобов'язання особистого характеру є необхідність виконання дій, що є його об'єктом, особисто учасником. Так, при відшкодуванні шкоди, заподіяної здоров'ю фізичної особи, кредитором може бути тільки потерпілий.

Заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом.

Не варто змішувати поняття «суброгації» і «цесії», хоч останнє також є інститутом переходу прав кредитора. Розходження між цими поняттями проявляється у підставі їхнього виникнення. Підставою цесії є правочин. Підставою суброгації є закон і настання зазначених у ньому обставин.

До того ж, одне з основних відмінностей суброгації від цесії полягає в тому, що при суброгації третя особа виконує зобов'язання (найчастіше у формі платежу), у силу чого займає місце первісного кредитора; при цесії ж зміна кредиторів відбувається без виконання зобов'язання. Таким чином, при суброгації відбуваються дві дії: платіж кредиторові й передача прав кредитора особі, що зробила платіж; при цесії ж має місце лише друга дія.

Прикладом суброгації є перехід прав кредитора відповідно до ч. 3 ст. 528 ЦК, ст. 993 ЦК. Оскільки суброгація є різновидом заміни кредитора у зобов'язані – на неї розпоряджуються відповідні норми ЦК.

Заміна боржника у зобов'язанні, яку у цивілістиці називають делегацією.

У ст. 520 ЦК України законодавець ототожнює поняття «заміна боржника у зобов'язанні» і «переведення боргу». Але варто мати на увазі, що боржник у зобов'язанні може бути замінений з інших підстав, пов'язаних не лише з переведенням боргу (що представляє собою договір).

Підставами заміни боржника у зобов'язанні можуть бути: 1) договір про переведення боргу між первісним та наступним боржником, якщо на зміну боржника дав згоду кредитор; 2) добровільне прийняття боргу боржника іншою особою (договір між кредитором та новим боржником); 3) правонаступництво при спадкуванні обов'язків спадкодавця, при реорганізації юридичних осіб тощо.

Переведення боргу, на відміну від цесії, можливе тільки зі згоди іншої сторони (кредитора). Однак необхідно мати на увазі, що це правило діє, якщо підставою перекладу боргу є угода сторін, і не застосовується, якщо заміна боржника відбувається на підставі спадкування.

Щодо форми правочину про заміну боржника, то необхідно керуватися ст.ст. 218, 219, 220, 513 ЦК. У правочині про заміну боржника має бути зафіксована згода кредитора на таку заміну.

Питання до теми:

1. Поняття зобов'язального права України
2. Система зобов'язального права
3. Новели зобов'язального права
4. Актуальні проблеми зобов'язального права.
5. Поняття зобов'язань
6. Види зобов'язань і система зобов'язального права
7. Елементи зобов'язань
8. Суб'єкти зобов'язання. Множинність осіб у зобов'язанні. Зобов'язання на користь третьої особи. Заміна осіб у зобов'язанні.
9. Виконання зобов'язань та його принципи.
10. Підстави виникнення зобов'язань. Поняття та принципи виконання зобов'язань.
11. Суб'єкти виконання зобов'язань. Виконання зобов'язання третьою особою

12. Заміна осіб в зобов'язаннях. Особливість виконання зобов'язань при множинності осіб.
13. Передоручення і переадресування виконання зобов'язань. Зустрічне виконання зобов'язань.
14. Загальні положення про предмет виконання зобов'язань. Предмет виконання грошових зобов'язань.
15. Спосіб, місце і строк виконання зобов'язання.
16. Припинення зобов'язань

Теми рефератів:

1. Система зобов'язального права України
2. Новації у зобов'язальному праві України
3. Формування категорії «зобов'язання»
4. Відмінність зобов'язального і речового правовідношення
5. Підстави виникнення зобов'язань
6. Зобов'язання за участю третіх осіб
7. Особливості виконання грошових зобов'язань

Задачі до теми:

Задача 1.

Директор заводу «Нептун» доручив робітнику заводу – наладчику Власову відремонтувати верстат. Чи виникло зобов'язання? Як змінилася б ситуація, якби Власов не був робітником заводу?

Задача 2.

Туристична компанія «Глобус» купила для свого центрального офісу 2 комп'ютера в магазині «Фаргус» і 2 тумби під комп'ютери в меблевому магазині «Інтер'єр». Доставити куплені речі з магазину в офіс компанії на службовому автомобілі ВАЗ-2107 було доручено начальнику адміністративно-господарської частини Макарову і водію Борисенко. На зворотному шляху водій Борисенко не справився з керуванням автомобіля, у результаті чого відбулося зіткнення з автомобілем «Volvo», що належить на праві приватної власності Клімову. У результаті зіткнення істотно постраждали обидва автомобілі, комп'ютери були зіпсовані, а Макаров одержав тілесні ушкодження і згодом був визнаний інвалідом 2-ої групи.

Скільки виникло зобов'язань? Що є підставами їх виникнення? Визначите суб'єктів (кредитора і боржника) і зміст кожного з зобов'язань.

Задача 3.

Внаслідок спільних злочинних дій сімнадцятирічного Сахно і дев'ятнадцятирічного Димова згорів будинок, що належав на праві спільної часткової власності Кузьменко і Яковлеву. У результаті оперативно-пошукових дій Сахно був затриманий; Димову вдалося втекти. У процесі кримінального судочинства Кузьменко вчинив Сахно позов про відшкодування повної вартості

частини будівлі, що належала йому. Сахно проти позову заперечував, оскільки, на його думку, половину вартості повинен відшкодувати Димов. Яковлев, розуміючи що Сахно не має самостійного заробітку і має недостатньо майна для покриття шкоди, вчинив позов також батькам Сахно. Батьки Сахно позов не визнали, посилаючись на ту обставину, що він разом із ними не мешкає, а тому вони не несуть відповідальності за його дії. Як повинен бути вирішений цей спір?

Задача 4.

Пенсіонерка Баладіна підібрала на вулиці бездоглядну собаку породи пекінес. Через два тижні вона прочитала в місцевій газеті оголошення Долгової про виплату винагороди в розмірі 300 гривень тому, хто знайде зниклу собаку. Опис собаки в точності збігався із знайденою, і Баладіна доставила собаку за зазначеною в газеті адресою. Долгова собаку визнала, проте винагороду виплачувати відмовилася. Свою відмову вона мотивувала тим, що, як пояснив їй знайомий юрист, відповідно до чинного законодавства вона зобов'язана відшкодувати лише витрати Баладіній на утримання собаки, що згідно з її підрахунками складає 20 гривень, а винагороду виплачувати не зобов'язана, оскільки спочатку дуже хвилювалася, а потім, коли поміркувала, вирішила скасувати оголошення, однак номер, в якому воно повинно бути опубліковане ще не вийшов. Баладіна звернулася до суду.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 5.

Гончарова уклала із Шлапаковим договір підряду на ремонт даху будинку який належав їй на праві приватної власності. З метою забезпечення договору Гончарова передала Шлапакову аванс у сумі 100 гривень. Проте в обумовлений у договорі день Шлапаков не з'явився і дах не відремонтував. Наступного дня був сильний дощ, і будинок Гончарової був затоплений водою. У результаті цього були зіпсовані м'які меблі і музичний центр, а також виникла необхідність у проведенні косметичного ремонту. Гончарова звернулася до суду із позовом до Шлапакова про відшкодування матеріальної і моральної шкоди, посилаючись на ст.ст. 610 і 611 Цивільного Кодексу.

Чи правомірні вимоги Гончарової? Як повинен бути вирішений спір?

Задача 6.

Для проведення ремонтних робіт у власній квартирі Неправський зайняв у сусідки Попової мішок цементу і зобов'язався повернути через місяць рівну кількість цементу або його вартість грошима. Через місяць Неправський повернув Попової такий же мішок цементу. Проте Попова прийняти цемент відмовилася і зажадала повернути його вартість грошима, мотивувавши це тим, що в даний час їй потрібні гроші. Неправський на таку пропозицію не погодився.

Як повинен бути вирішений спір?

Тести:

1. Не є підставою заміни кредитора у зобов'язанні:
1) припинення договору доручення внаслідок смерті довірителя;
2) правонаступництво;
3) виконання обов'язку боржника поручителем або заставодержателем;
4) передання кредитором своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги).

2. В яких зобов'язаннях не допускається заміна кредитора:
1) в зобов'язаннях пов'язаних із родичами кредитора другого та третього ступеня споріднення;
2) в зобов'язаннях пов'язаних із родичами боржника другого та третього ступеня споріднення;
3) в зобов'язаннях нерозривно пов'язаних з особою кредитора;
4) в зобов'язаннях нерозривно пов'язаних з особою боржника.

3. Одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов:
1) допускається лише у випадку коли цього потребую майнове положення кредитора;
2) не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом;
3) допускається, якщо міжнародним договором передбачена така відмова.

4. Кредитор має право вимагати виконання зобов'язання у будь-який час у разі коли строк (термін) виконання зобов'язання:
1) якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку встановлений з посиланням на подію, що неминуче повинна настати або визначений моментом пред'явлення вимоги;
2) якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги;
3) якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку встановлений або визначений з посиланням на подію, що неминуче повинна настати.

5.У який строк боржник повинен виконати свій обов'язок, визначений моментом пред'явлення вимоги?
1) негайно
2) у триденний строк від дня пред'явлення вимоги;
3) у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не випливає із договору або актів цивільного законодавства
4) у десятиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не випливає із договору або актів цивільного законодавства

6. Зміна кредитора у зобов’язанні здійснюється:

1) без згоди боржника

2) без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом;

3) лише за згодою боржника

4) за згодою боржника, якщо інше не встановлено договором або законом.

7. Підставами виникнення зобов’язань є:

1) з договору,заподіяння шкоди;

2) заподіяння шкоди;

3) з договору та інших підстав передбачених ЦК України.

8. Скільки сторін беруть участь в зобов’язанні в такій ситуації: Завод «Машбуд» під поручительство АТ «Машпроект» узяв в банку кредит в сумі 500 тисяч грн. строком на 1 рік для купівлі сировини у ООО «Торг»?

1) 4;

2) 2;

3) 3;

4) 1.

9. Настання страхового випадку відноситься до такої підстави виникнення зобов’язання, як:

1) договір;

2) акт державного органу;

3) спричинення шкоди;

4) подія.

10.Кредитор має право вимагати виконання зобов’язання у будь-який час у разі коли строк (термін) виконання зобов’язання:

1) якщо строк (термін) виконання боржником обов’язку встановлений з посиланням на подію, що неминуче повинна настати або визначений моментом пред’явлення вимоги;

2) якщо строк (термін) виконання боржником обов’язку не встановлений або визначений моментом пред’явлення вимоги;

3) якщо строк (термін) виконання боржником обов’язку встановлений або визначений з посиланням на подію, що неминуче повинна настати.

11. Зустрічне виконання зобов’язання це:

1) виконання свого обов’язку однією із сторін, яке відповідно до договору обумовлене виконанням другою стороною свого обов’язку;

2) зобов’язання, в якому боржник зобов’язаний вчинити одну з двох або кількох дій.

12. Солідарний обов’язок або солідарна вимога виникають у випадках:

1) встановлених договором або законом;

2) у разі неподільності предмета зобов’язання;

3) встановлених договором або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов’язання.

13. Зобов’язання, метою яких є забезпечення виконання головного зобов’язання, називаються:

1) факультативними

2) акцесорними

3) регулятивними

4) охоронними.

14. В альтернативних зобов’язаннях, як правило, право вибору дій, які зобов’язаний зробити боржник, належить:

1) кредитору;

2) боржнику;

3) суду.

Тема 2. Способи забезпечення виконання зобов’язань. Відповідальність за порушення зобов’язань

1. Загальна характеристика засобів забезпечення виконання зобов’язань.

Згідно зі ст. 546 ЦК України виконання зобов’язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов’язання (страхування).

Характерні ознаки засобів забезпечення виконання зобов’язань: майновий зміст; націлені на спонукання боржника до виконання свого боргу (а не тільки на його покарання як правопорушника); носять додатковий (акцесорний) характер (крім гарантії): при недійсності або припиненні основного зобов’язання вони також припиняють свою дію; можуть забезпечувати лише дійсні зобов’язання.

Усі спеціальні засоби забезпечення мають додатковий (акцесорний) характер і залежать від основного зобов’язання: при недійсності або припиненні основного зобов’язання вони також припиняють свою дію. У передбачених законом випадках забезпечувальне зобов’язання може стосуватися вимоги, яка має виникнути у майбутньому (ст. 573 ЦК України), а також може мати самостійний характер (гарантія (ст. 562 ЦК України), банківська гарантія (ст. 200 Господарського кодексу України)).

Види способів забезпечення виконання зобов'язань: 1) пов'язані та не пов'язані з попереднім виділенням майна; 2) засоби цивільно-правової відповідальності та міри захисту; 3) такі, що можуть бути застосовані у відносинах з будь-якими суб'єктами, або лише у відносинах за участі фізичних осіб, або виключно за участі юридичних осіб і т.ін.; 4) речово-правові засоби: застава, завдаток, притримання (інтереси кредитора забезпечуються за рахунок заздалегідь виділеного майна); зобов'язально-правові засоби: неустойка, порука, гарантія (стимулюють боржника до належного виконання зобов'язання шляхом створення можливості пред'явлення до нього або до третіх осіб, що вступили заздалегідь в договір, зобов'язальної вимоги).

Згідно ст. 547 ЦК України встановлюється письмова форма правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання. Правочини щодо забезпечення виконання зобов'язання у випадках, передбачених законом, мають обов'язково вчинятися у нотаріальній формі. Так, обов'язкова нотаріальна форма передбачена для окремих видів застави (ст. 577 ЦК України), іпотечних договорів (ст. 10 ЗУ «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», ст. 18 ЗУ «Про іпотеку») та ін.

Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання, вчинений із недодержанням письмової форми, є нікчемним. Якщо законом передбачено обов'язкову письмову нотаріальну форму правочину про забезпечення виконання зобов'язання, то її недотримання також призводить до нікчемності договору.

Забезпечення виконання зобов'язань досягається шляхом встановлення обтяжень рухомого майна, що врегульоване ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень». Обтяженням є право обтяжувача на рухоме майно боржника або обмеження права боржника чи обтяжувача на рухоме майно, що виникає на підставі закону, договору, рішення суду або з інших дій фізичних і юридичних осіб, з якими закон пов'язує виникнення прав і обов'язків щодо рухомого майна (ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»). Взаємні права та обов'язки за правочином, на підставі якого виникло обтяження, виникають у відносинах між обтяжувачем і боржником з моменту набрання чинності цим правочином, якщо інше не встановлено законом.

Реєстрація обтяження надає відповідному обтяженню чинності у відносинах з третіми особами, якщо інше не встановлено ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень». У разі відсутності реєстрації обтяження таке обтяження зберігає чинність у відносинах між боржником і обтяжувачем, проте воно є не чинним у відносинах з третіми особами, якщо інше не встановлено ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень». На підставі реєстрації встановлюється пріоритет обтяження (переважне право обтяжувача відносно права іншої особи на те ж саме рухоме майно), якщо інші підстави для виникнення пріоритету не визначені законом.

2. Класифікація засобів забезпечення виконання зобов'язань

Засоби забезпечення зобов'язань можуть бути класифіковані за різними ознаками.

1. Так, залежно від часу і способу встановлення (виникнення) вони можуть бути поділені на спеціальні і універсальні.

Спеціальні засоби забезпечення встановлюються в момент виникнення зобов'язання. У результаті кредитор і боржник заздалегідь уявляють конкретні наслідки невиконання зобов'язання. До таких засобів належать: неустойка, завдаток, застава, порука, гарантія і притриманий. Вони передбачені главою 49 ЦК.

Універсальним засобом забезпечення зобов'язань є відшкодування боржником збитків, котрих зазнав кредитор внаслідок невиконання зобов'язання (ст. 623 ЦК). Особливістю його є те, що він застосовується незалежно від спеціальної домовленості сторін про це. Крім того, розмір збитків може бути визначений тільки після невиконання зобов'язань.

2. Залежно від характеру забезпечення інтересів кредитора можна розрізняти речово-правові і зобов'язально-правові засоби забезпечення зобов'язань.

Речово-правові засоби характерні тим, що інтереси кредитора забезпечуються за рахунок заздалегідь виділеного майна. Предметом забезпечення є це майно. До них належать: застава, завдаток, притримання.

Зобов'язально-правові засоби стимулюють боржника до належного виконання зобов'язання шляхом створення можливості пред'явлення до нього або до третіх осіб, що виступають в договорі, зобов'язальної вимоги. До них належать: неустойка, порука, гарантія.

Саме в такому порядку далі будуть розглянуті окремі засоби забезпечення зобов'язань.

Крім того, всі засоби (види) забезпечення виконання зобов'язань пропонувалося також поділяти на 3 види, взявши за критерій поділу мету, для якої вони встановлюються, у поєднанні з характером самого засобу забезпечення. Таким чином, виокремлюють засоби:

- 1) що встановлюють для боржника невигідні наслідки на випадок невиконання (неустойка, завдаток);
- 2) що супроводжуються виділенням з майна боржника певної його частини, яка повинна слугувати, насамперед, задоволенню можливих вимог цього кредитора, з відстороненням від неї інших можливих кредиторів (застава, притримання);
- 3) що мають на меті залучення до зобов'язання інших осіб, майно яких поряд із майном боржника теж могло би слугувати для задоволення вимог кредитора (порука, гарантія)1.

Однак недоліком такого поділу є комплексність (а отже, і певна розмитість) критерію, внаслідок чого запропоноване об'єднання у групи має дещо штучний характер. Воно становить певний теоретичний і практичний інтерес, але вже в рамках спеціальних досліджень.

3. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Форми та види неустойки

Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторові у разі порушення боржником зобов'язання (ст. 549 ЦК України).

Видами неустойки є штраф та пеня. Штраф встановлюється за невиконання або неналежне виконання зобов'язання та обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пеня застосовується виключно у грошових зобов'язаннях, встановлюється тільки за прострочення виконання (порушення умови про строки) та обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного зобов'язання. Пеня має триваючий характер, тобто нарахування пені здійснюється за кожний день прострочення виконання.

Право на неустойку виникає незалежно від наявності у кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання (ст. 550 ЦК України).

Для застосування неустойки необхідною є наявність протиправної поведінки та вини боржника. Наявність чи відсутність у кредитора збитків, а також причинний зв'язок між протиправною поведінкою та збитками, що виникли, не приймаються до уваги при вирішенні спору про стягнення з боржника суми неустойки. Однак, у разі звернення боржника до суду з вимогою зменшення розміру неустойки (ч. 3 ст. 551 ЦК України), посилаючись на те, що вона значно перевищує розмір збитків, необхідно вже доводити наявність (відсутність) збитків у кредитора та їх розмір.

Оскільки стягнення неустойки є самостійною мірою цивільно-правової відповідальності, на суму неустойки не нараховуються проценти.

Предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно (ст. 551 ЦК України).

Розмір неустойки, встановлений законом, може бути збільшений у договорі. Сторони можуть домовитися про зменшення розміру неустойки, встановленого актом цивільного законодавства, крім випадків, передбачених законом. Частина 3 ст. 551 ЦК дозволяє зменшити розмір неустойки за рішенням суду за наявності кількох умов: а) якщо розмір неустойки значно перевищує розмір заподіяних невиконанням зобов'язання збитків; б) за наявності інших обставин, що мають істотне значення. Господарський кодекс України (ст. 233) визначає в якості обставин, які беруться до уваги у випадку зменшення неустойки, ступінь виконання зобов'язання боржником, майновий стан сторін, які беруть учать у зобов'язанні, не лише майнові, але і інші інтереси сторін, які заслуговують на увагу.

Боржник, який сплатив неустойку, зобов'язаний також виконати своє зобов'язання в натурі, тобто передати річ, виконати роботи, надати послуги, сплатити гроші або виконати інші обов'язки, які покладені на нього договором.

Оскільки сплата (передача) неустойки та відшкодування збитків є самостійними формами цивільно-правової відповідальності, ч. 2 ст. 552 ЦК

України дозволяє їх одночасне застосування в разі порушення зобов'язання. Співвідношення сплати (передачі) неустойки та відшкодування збитків встановлене ст. 624 ЦК України.

В науці та практиці застосування неустойки виділяють чотири види неустойки у співвідношенні її із збитками:

а) штрафна – наявність якої дозволяє стягувати збитки в повному розмірі понад суму неустойки;

б) залікова – що дозволяє стягувати збитки в сумі, не покритій неустойкою;

в) альтернативна – що надає кредитору право вибору, звертатися до боржника з вимогою про сплату (передачу) неустойки або вимагати відшкодування збитків;

г) виключна – яка не дозволяє кредитору вимагати відшкодування збитків навіть за їх наявності.

Відповідно до ЦК України в разі відсутності домовленості сторін про характер неустойки, вона є штрафною. В свою чергу Господарський кодекс України (ст. 232 ЦК України) зберіг підхід ЦК УРСР 1963 р. та встановив правило, що в разі відсутності іншої домовленості між сторонами неустойка має заліковий характер. При цьому в договорі може бути встановлені неустойки інших видів.

4. Порука. Форма та зміст договору поруки

Договір поруки укладається між кредитором за основним зобов'язанням та поручителем. При цьому на стороні поручителя можуть виступати як одна особа, так і кілька осіб. Боржник стороною договору поруки не виступає, він є стороною основного зобов'язання.

Обсяг поруки може не співпадати з обсягом боргу за основним зобов'язанням, він може бути меншим. Оскільки договір поруки має акцесорний характер, його дійсність залежить від дійсності основного зобов'язання, тому порукою може забезпечуватись тільки дійсна вимога.

Поручитель несе перед кредитором солідарну відповідальність з боржником за основним зобов'язанням (якщо договором не встановлена субсидіарна відповідальність). У тому разі, коли кілька осіб виступають поручителем за одним і тим же зобов'язанням, вони стають солідарно зобов'язаними перед кредитором (але договором може бути встановлено інше).

Обсяг відповідальності поручителя визначається договором. Вона може бути обмежена, наприклад, основним боргом чи його частиною. Але у тому випадку, коли обсяг відповідальності поручителя не визначено в договорі, він відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник.

На поручителя покладено обов'язок повідомити боржника про одержання вимоги від кредитора. Якщо кредитор за основним зобов'язанням пред'явив позов до поручителя, останній зобов'язаний подати клопотання про залучення боржника до участі у справі.

До поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, переходять усі права кредитора у цьому зобов'язанні, в тому числі й ті, що забезпечували його виконання (суброгація).

Поручитель має право на оплату послуг, наданих ним боржникові, якщо це передбачено договором (ст. 558 ЦК України).

Порука припиняється: 1) з припиненням забезпеченого нею зобов'язання; 2) у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності; 3) у разі, якщо після настання строку виконання зобов'язання кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником або поручителем; 4) у разі переведення боргу на іншу особу, якщо поручитель не поручився за нового боржника; 5) після закінчення строку, встановленого в договорі поруки. У разі, якщо такий строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя. Якщо строк основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом пред'явлення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор не пред'явить позову до поручителя протягом одного року від дня укладення договору поруки.

5. Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань

За гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку (ст. 560 ЦК України). До гарантійних відносин у сфері зовнішньоекономічної діяльності також застосовуються Уніфіковані правила по договірним гарантіям 1978 року.

Суб'єктний склад учасників гарантії:

- гарант – це особа, яка видає письмовий документ (гарантію), що містить зобов'язання сплатити грошову суму кредиторові (бенефіціару) за його вимогою відповідно до умов гарантії. Гарантом може виступати виключно банк, страхова компанія або інша фінансова установа;
- принципал є боржником по основному зобов'язанню перед кредитором (бенефіціаром), належне виконання якого забезпечене гарантією.
- бенефіціар є кредитором принципала за таким основним зобов'язанням та кредитором гаранта за гарантійним зобов'язанням.

Гарантію слід розглядати як сукупність трьох правочинів, що утворюють складний юридичний склад: договір щодо надання банківської гарантії (що укладається між принципалом та гарантом); одностороннього правочину щодо видачі банківської гарантії (що здійснюється гарантом у виконання указаної вище угоди); одностороннього правочину з боку бенефіціара, що свідчить про прийняття гарантії.

Гарант відповідає перед кредитором за порушення основного зобов'язання боржником. Проте особливістю гарантії є те, що її дійсність не залежить від дійсності основного зобов'язання, що забезпечується гарантією (ст. 562 ЦК). Таким чином гарантійне зобов'язання носить самостійний, автономний характер по відношенню до основного зобов'язання.

Гарантія може забезпечувати як грошове, так і негрошове зобов'язання боржника. При цьому відповідальність гаранта перед кредитором носить виключно грошовий характер (ст. 563 ЦК). При порушенні боржником основного зобов'язання, гарант повинен лише сплатити грошову суму відповідно до умов гарантії, а не виконати забезпечене зобов'язання в натурі (передати товар, надати послугу тощо).

Гарантія укладається в письмовій формі (ст. 547 ЦК України). Гарантія, видана без додержання письмової форми, є нікчемною.

Зобов'язання гаранта здійснити виконання відповідно до умов гарантії виникає лише після порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією. При цьому для пред'явлення гаранту вимоги кредиторові достатньо лише факту порушення зобов'язання, наприклад невиконання умов передачі товару, несплати грошової суми тощо (ст. 563 ЦК України).

Вимога кредитора до гаранта про сплату грошової суми відповідно до виданої ним гарантії пред'являється у письмовій формі. До вимоги додаються документи, вказані в гарантії.

Право вимоги кредитора до гаранта може виникнути лише у випадку невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржником. Тому кредитор повинен вказати, у чому полягає порушення боржником основного зобов'язання, забезпеченого гарантією.

Після закінчення строку гарантії, кредитор не має права пред'явлення вимоги до гаранта відповідно до умов гарантії. Винятком є випадки пред'явлення повторної вимоги до гаранта після повідомлення гаранта про недійсність або припинення основного зобов'язання, забезпеченого гарантією (ч.3 ст. 565 ЦК України).

6. Поняття завдатку та його форма. Аванс.

Відповідно до ст. 570 ЦК України завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторові боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання.

Характерними рисами завдатку є те, що ним забезпечуються тільки зобов'язання, що виникають із договорів; завдатком може бути забезпечене тільки виконання грошового зобов'язання.

Завдаток виконує три основні функції: 1) платіжну (авансування), оскільки видається в рахунок належних платежів; 2) доказову, оскільки підтверджує факт укладення договору (факт виникнення договірного зобов'язання); 3) забезпечувальну – згідно зі ст. 571 ЦК України, якщо порушення зобов'язання сталося з вини боржника, завдаток залишається у кредитора; якщо порушення зобов'язання сталося з вини кредитора, він зобов'язаний повернути боржникові завдаток та додатково сплатити суму у розмірі завдатку або його вартості.

Разом з тим у випадку невиконання зобов'язання перед кредитором та боржником постає питання про відшкодування завданих цим збитків. У зв'язку з цим частина 2 ст. 571 ЦК України встановлює, що сторона, винна у

порушенні зобов'язання, має відшкодувати другій стороні збитки в сумі, на яку вони перевищують розмір (вартість) завдатку, якщо інше не встановлено договором. Отже, якщо за порушення договору відповідає сторона, яка надала завдаток, вона повинна відшкодувати збитки в частині, що перевищує суму завдатку. У випадках, коли невиконання або неналежне виконання договору відповідає кредитор, боржник може вимагати сплати подвійної суми завдатку (або повернення майна, отриманого у якості завдатку, та додаткової сплати суми у розмірі вартості цього завдатку) та, зверху того, відшкодування збитків в частині, що перевищує однократну суму завдатку. Таким чином, завдаток виконує такі функцію: компенсації інтересів сумлінної сторони зобов'язання.

7. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання та її види

Застава надає кредитору (заставодержателю) право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

Заставою може бути забезпечено не тільки дійсну вимогу, а й вимогу, яка може виникнути в майбутньому. На підставі ст. 19 Закону України «Про заставу» застава забезпечує вимогу у тому обсязі, який існує на момент задоволення. Заставою забезпечується основний борг, включаючи відсотки, необхідні витрати заставодержателя по утриманню заставленого майна, відшкодування збитків, завданих простроченим виконання (а у випадках, передбачених договором або законом, – неустойка), а також витрати на здійснення забезпеченої заставою вимоги, якщо інше не передбачено договором застави.

Чинне законодавство допускає, що застава може мати місце стосовно вимог, які можуть виникнути у майбутньому, за умови, якщо є згода сторін про розмір забезпечення заставою таких вимог (частина 2 ст. 3 Закону України «Про заставу»).

Заставою можуть забезпечуватися і вимоги щодо відшкодування збитків, заподіяних невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань, хоч такі вимоги можуть і не виникнути, якщо боржник належним чином виконає своє зобов'язання. Єдина умова – сторони мають домовитися про розмір забезпечення заставою таких вимог.

Предметом застави може бути:

- будь-яке майно (зокрема, річ, цінні папери, майнові права), яке може бути відчужене заставодавцем та на яке може бути звернено стягнення;
- майно, яке заставодавець набуде після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо).

Не можуть бути предметом застави вимоги, що мають особистий характер, а також інші вимоги, заставу яких заборонено законом.

Сторонами заставних правовідносин є заставодавець – особа, що передає своє майно в заставу, і заставодержатель – особа, що приймає в заставу майно

заставодавця з метою забезпечення виконання зобов'язання. Сторонами можуть бути фізичні, юридичні особи та держава (ст. 11 Закону «Про заставу»).

Заставодержателем може бути тільки кредитор за забезпеченим заставою основним зобов'язанням. Заставодавцем може виступати як боржник за основним зобов'язанням, забезпеченим заставою, так і третя особа (майновий поручник). Основна вимога до заставодавця – бути власником майна, яке передається в заставу, оскільки застава майна передбачає принципову можливість його відчуження.

Підставами виникнення застави є договір, закон і рішення суду. Договір застави вимагає письмової форми, яка може бути простою і нотаріальною. У деяких випадках, коли предметом застави є нерухоме майно, транспортні засоби, космічні об'єкти, договір застави підлягає нотаріальному посвідченню (ст. 13- 14 ЗУ «Про заставу»).

Істотними умовами договору застави є: вид застави, сутність забезпеченої заставою вимоги, її розмір, строк виконання, опис предмета застави. Також у договорі можна передбачити проведення оцінки предмета застави.

Видами застави є іпотека, заклад, застава товарів в обороті або у переробці, заклад, застава майнових прав, застава цінних паперів.

Іпотека – це застава нерухомого майна, що залишається у володінні і користуванні заставодавця або третьої особи. Іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому Законом України «Про іпотеку».

Закладом є застава рухомого майна, що передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі.

Застава товарів в обороті або переробці розглядається як різновид застави із залишенням майна у заставодавця. Предметом застави товарів в обороті або переробці можуть бути сировина, напівфабрикати, готова продукція тощо.

У разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави. Звернення стягнення на предмет застави здійснюється за рішенням суду, якщо інше не встановлено договором або законом.

Реалізація предмета застави, на який звернене стягнення, провадиться шляхом його продажу з публічних торгів, якщо інше не встановлено договором або законом. Порядок реалізації предмета застави з публічних торгів встановлюється законом (ч. 1 ст. 591 ЦК України).

Право застави припиняється у зв'язку із припиненням зобов'язання, забезпеченого заставою, а також у разі втрати предмета застави, якщо заставодавець не замінив предмет застави, реалізації предмета застави, набуття заставодержателем права власності на предмет застави. Право застави припиняється також в інших випадках, встановлених законом.

8. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язань

Право притримання полягає у можливості кредитора у разі невиконання боржником у строк зобов'язання перед ним не видавати боржникові річ, якою кредитор правомірно володіє і яка належить і підлягає передачі боржникові, а також задовольнити свої вимоги з її вартості, звернувши на неї стягнення. Предметом притримання може бути лише річ.

Кредитор має право притримати річ незалежно від передбачення такої можливості у договорі, ця риса є особливістю притримання порівняно з іншими способами забезпечення виконання зобов'язань, передбаченими главою 49 ЦК України.

Цивільний кодекс України визначає кредитора і боржника як суб'єктів правовідносин притримання, а також інших осіб, які набули прав на притримувану річ. Кредитором і боржником можуть бути фізичні або юридичні особи, а також Держава, Автономна Республіка Крим і територіальні громади.

Для реалізації кредитором права притримання встановлені наступні три умови:

- предметом притримання є належна боржнику річ, яку кредитор повинен передати йому або вказаній їм особі;
- кредитор правомірно володіє цією річчю;
- існує зобов'язання боржника перед кредитором, яке не виконане у встановлений строк;
- притримання не суперечить умовам договору між кредитором і боржником.

У ч. 1 ст. 595 ЦК України встановлюється обов'язок кредитора, який притримує річ у себе, негайно повідомити про це боржника. Без такого повідомлення кредитор не може вважатися таким, що притримує річ.

Дія або сукупність дій кредитора, направлених на реалізацію права притримання, є одностороннім правочином (ст. 202 ЦК України). За формою такий правочин здійснюється у простій письмовій формі і у випадку недодержання письмової форми є нікчемним згідно ст. 547 ЦК України.

На підставі норм ст. ст. 597, 591 ЦК України вимоги кредитора, який притримує річ у себе, задовольняються з її вартості шляхом продажу з публічних торгів в порядку, визначеному для заставленого майна, тому гроші не можуть бути предметом притримання, так як їх неможливо продати. У разі знаходження у кредитора грошей боржника виникають зустрічні вимоги і кредитор може або провести залік відповідно до ст. 601 ЦК України або відмовитися від виконання свого зобов'язання відповідно до норми ст. 615 ЦК України.

Основним обов'язком кредитора, який притримує річ боржника, є зберігання речі і запобігання її псуванню або пошкодженню. Відповідно до норми ч. 4 ст. 8 ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» якщо предмет обтяження належить боржнику і відповідно до умов договору переданий у володіння обтяжувача, останній зобов'язаний вживати заходів для належного збереження предмета обтяження.

Відповідно до ч. 2 ст. 595 ЦК України кредитор відповідає за втрату, псування або пошкодження цієї речі з його вини. Визначаючи вину як підставу для відповідальності ретентора, необхідно враховувати, що відносини з притримання можуть бути врегульовані договором між кредитором і боржником.

Нормою ч. 4 ст. 594 ЦК України встановлено, що ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження притриманої речі несе кредитор.

Боржникові належить право власності на притриману річ (ч. 1 ст. 596 ЦК України). Реалізуючи це право, боржник може продати річ, яка знаходиться у кредитора, третій особі. В силу норми ч. 2 ст. 596 ЦК України боржник, річ якого кредитор притримує, має право розпорядитися нею, повідомивши набувача про притримання речі і права кредитора.

Питання до теми:

1. Загальна характеристика засобів забезпечення виконання зобов'язань
2. Класифікація засобів забезпечення виконання зобов'язань
3. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Форми та види неустойки.
4. Порука. Форма та зміст договору поруки.
5. Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.
6. Поняття завдатку та його форма. Аванс.
7. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання та її види.
8. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.
9. Інші види засобів забезпечення зобов'язань
10. Поняття цивільно-правової відповідальності за невиконання зобов'язання.
11. Види цивільно-правової відповідальності за невиконання зобов'язання.
12. Форми цивільно-правової відповідальності за невиконання зобов'язання.
13. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за невиконання зобов'язання

Задачі до теми:

Задача 1.

За кредитним договором позичальник зобов'язався сплатити 20% від суми кредиту за кожний день прострочення повернення кредиту. Сплативши 75% боргу, позичальник прострочив сплату решти боргу на 4 місяці. У зв'язку з цим кредитор пред'явив до позичальника позов про стягнення обумовленої договором неустойки.

Боржник, не заперечуючи факту прострочення, звернувся до суду з проханням про звільнення його від сплати неустойки, оскільки її розмір в декілька разів перевищує суму залишку основного боргу. Він зазначив, що більша частина боргу ним сплачена, на цей момент у нього проблеми з роботою, і він не має змоги сплатити решту боргу.

Яке рішення вправі винести суд? Який вид неустойки застосовувався сторонами? Чи має суд право зменшити суму неустойки, що обумовлена договором?

Задача 2.

Відділення банку «Порто-Франко» надало кредит ТОВ «Промінь». ВАТ «Фобос» прийняло на себе гарантійне зобов'язання за виконання ТОВ «Промінь» кредитного договору у межах суми основного боргу та відсотків за користування кредитом.

У зв'язку з тим, що основний боржник – ТОВ «Промінь» – кредит не повернув, банк пред'явив до ВАТ «Фобос», як до гаранту, позов про стягнення суми основного боргу та відсотків за користування кредитом, а до ТОВ «Промінь» – позов про стягнення штрафу за прострочення повернення кредиту.

Яке рішення повинен винести господарський суд? В якому обсязі несе відповідальність гарант за договором? Чи можливе стягнення з гаранту суми штрафу?

Задача 3.

Іванов В. вирішив купити квартиру, про що домовився з господарем квартири – Стороженко Д. Договір купівлі-продажу вони домовилися підписати через тиждень, для чого повинні були зустрітися у нотаріальній конторі. На підтвердження своїх намірів Іванов В. передав Стороженко Д. гроші в сумі 10% від вартості квартири. В обумовлений строк Іванов В. прийшов до нотаріальної контори, але Стороженка там не було. Коли Іванов розшукав Стороженка, той повідомив йому, що знайшов більш вигідного покупця і вже продав квартиру, а йому – Іванову – він згоден повернути отримані від нього гроші.

Іванов пред'явив до Стороженка позов про повернення подвійної суми завдатку. Крім того, він вимагав відшкодування збитків, яких він зазнав, оскільки він вже встиг укласти з фірмою «Аргус» договір на ремонт квартири, та відшкодування моральної шкоди.

Як вирішити цю справу? Як повинна бути оформлена угода про завдаток?

Задача 4.

Блохін І. звернувся в банк з прохання про надання кредиту і отримав його під заставу нерухомого майна – житлового будинку та земельної ділянки. Застава була оформлена договором іпотеки.

Через деякий час представник банку запропонував Блохіну І. замінити договір іпотеки договором купівлі-продажу, пояснюючи це труднощами, пов'язаними з реєстрацією договору іпотеки. Представник банку запевнив, що інтереси заставодавця будуть гарантовані умовами договору купівлі-продажу, згідно з якими банк візьме на себе обов'язок продати житловий будинок та ділянку Іванову, якщо він своєчасно сплатить свій борг.

Дайте правову кваліфікацію запропонованої пропозиції.

Задача 5.

Між філією «Агропромбанку» і ТОВ «Гала» був укладений договір банківського кредитування терміном на один рік. У забезпечення повернення кредиту та відсотків за користування сторонами укладено договір застави рухомого майна, яке належить третій особі – приватному підприємству «Берег».

Свої обов'язки ТОВ «Гала» в строк не виконало, у зв'язку з чим філія банку подала позов про стягнення з нього заборгованості за договором. Разом з ТОВ «Гала» до відповідальності, як заставодавця, було притягнуто ПП «Берег».

Господарський суд прийняв рішення про стягнення суми боргу за кредитним договором з вартості заставленого майна. Був проведений аукціон з продажу заставленого майна за початковою оцінкою. Пізніше аукціон був визнаний таким, що не відбувся, і майно ПП «Берег» було передано філії банку за початковою вартістю. Які помилки були допущені судом під час розгляду справи? Як вона має бути вирішена? Назвіть умови участі третьої особи у договорі застави та умови проведення аукціону. За яких умов заставлене майно передається кредитору – заставотримачу?

Задача 6.

Сатанеєв, який збирав протягом багатьох років колекцію монет, вирішив розпродати її, розділивши зібрані їм монети у відповідності до країн, в обігу яких вони знаходяться, однакова за вартістю кількість монет. Руднєв, приятель Сатанеєва, виявив бажання набути якусь із серій монет, але пообіцяв розрахуватися через 10 днів – в день одержання зарплати. У вказаний день зарплата була виплачена, і Руднєв прийшов за покупкою. До цього часу він вирішив, що купить монети, що знаходяться в обороті в ПАР. Проте саме ці монети виявилися вже проданими. Від одержання іншої залишеної йому серії монет він відмовився і вважав себе вільним, від будь-яких зобов'язань. Сатанеєв відправив колекцію Руднєву поштою і через суд зажадав її оплати, тому що він вважав, що право вибору предмета виконання за укладеним договору належить йому.

Проаналізуйте аргументи сторін.

Задача 7.

Бородіна пред'явила у березні 2015 р. позов до Агіна про стягнення з нього 2 тис. гривень. У позовній заяві вона зазначила, що 15 листопада 2013 р. Агін купив у неї за 4 тис. гривень кольє, але заплатив тільки 2 тис. гривень, а на іншу суму видав позикову розписку, якою обумовив повернення боргу не пізніше 1 лютого 2015 р. Проте, після настання строку, Агін боргу не сплатив, мотивував несплату тим, що Бородіна у свій час не сплатила борг його батьку, у спадковому майні якого Агін виявив розписку, видану Бородіною про одержання в борг 2 тис. гривень терміном на два місяці в квітні 2013 р. Агін знайшов розписку відразу після смерті батька в січні 2014 р., але повернення боргу протягом усього цього часу не вимагав, хоча збирався це зробити.

Вирішіть спір.

Задача 8.

Виконроб Маліков прийняв на себе зобов'язання протягом року побудувати будинок Скрябіну. Виконавши половину роботи, виконроб помер. Син виконроба, будучи його спадкоємцем, зажадав від Скрябіна сплатити вартість виконаної Маліковим частини роботи. Скрябін відмовився задовольнити вимогу, посилаючись на незавершеність роботи. Син виконроба для вирішення спору звернувся до суду.

Яке рішення повинен винести районний суд?

Задача 9.

Для придбання машини у Даріна не вистачало 2 тис. гривень, які він отримав у борг під розписку у свого батька з зобов'язанням повернути борг через два роки. Через рік батько Даріна помер. Після його смерті був знайдений заповіт, у якому єдиним спадкоємцем був призначений його син – Дарін.

Що сталося з борговим зобов'язанням Даріна?

Тести:

1. Який з нижченаведених видів забезпечення виконання зобов'язання не залежить від основного зобов'язання:

1) завдаток;
2) гарантія;
3) застава;
4) пеня.

2. Гарантія може бути відкликана у випадку:

1) не може бути відкликана взагалі;
2) може бути відкликана у строк встановлений основним зобов'язанням;
3) може бути відкликана якщо у ній це прямо передбачено.

3. Що не може предметом застави:

1) право вимоги відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
2) нерухоме майно, що вже заставлене;
3) рухоме майно.

4.Способи забезпечення виконання зобов'язань:

1) застава;
2) іпотека;
3) заклад;
4) гарантія;
5) штраф;
6) пеня.

5. Іпотека – це:
1) застава нерухомого майна;
2) застава рухомого майна;
3) застава землі;
4) застава автомашин.

6. Заклад – це:
1) застава рухомого майна;
2) застава землі;
3) застава нерухомого майна.

7. Предметом неустойки можуть бути:
1) гроші;
2) рухоме майно;
3) нерухоме майно;
4) майнові права.

8. Застава виникає:
1) на підставі договору;
2) на підставі закону;
3) на підставі рішення суду;
4) на підставі адміністративного акта

9. Неустойка:
1) це визначена законом грошова сума;
2) це визначена договором грошова сума;
3) її повинен сплачувати кредитор;
4) її повинен сплачувати боржник;
5) вона сплачується у разі невиконання зобов'язання.

10. Види неустойок в залежності вид правових підстав:
1) законна;
2) договірна;
3) судова.

11. За співвідношенням неустойки і збитків неустойка буває:
1) виключна;
2) альтернативна;
3) штрафна;
4) залікова;
5) договірна.

12. За виключною неустойкою стягуються:
1) збитки;

2) лише неустойка;
3) збитки і неустойка.

13. За штрафною неустойкою стягуються:
1) збитки;
2) збитки і неустойка;
3) неустойка.

14. За заліковою неустойкою стягуються:
1) лише неустойка;
2) неустойка і збитки в сумі непокритої неустойкою.
3) збитки.

15. За альтернативною неустойкою стягуються:
1) збитки;
2) неустойка або збитки;
3) неустойка.

16.Відповідальність боржника за порушення грошового зобов'язання полягає у сплаченні суми боргу з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення, а також:
1) 2 проценти річних від простроченої суми;
2) 3 проценти річних від простроченої суми.

Тема 3. Цивільно-правовий договір

1. Поняття цивільно-правового договору, та його значення.

Договір є найпоширенішою підставою для виникнення цивільних зобов'язань. В цьому ж значенні (як юридичного факту – правочину, що є підставою для виникнення зобов'язання) визначає ЦК поняття договору. **Договір** – домовленість сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Тому на договір мають поширення всі норми ЦК про правочини, їх форму, дійсність тощо.

Крім названого значення, поняття «договір» вживається також для визначення сукупності умов, що визначають дії сторін, для позначення зобов'язання, що виникло з договору, а також самого документу, підписаного його сторонами.

Договір юридично закріплює відносини між сторонами, надаючи їм характер зобов'язань, виконання яких захищене законом; визначає порядок, способи та послідовність здійснення дій сторонами; передбачає засоби забезпечення зобов'язань.

2. Класифікація цивільно-правових договорів.

1. Односторонні та двосторонні (взаємні, сіналагматичні). На відміну від поділу правочинів на одно-, дво- чи багатосторонні залежно від кількості волевиявлень сторін, в основу для поділу договорів на односторонні і двосторонні покладено критерій розподілу прав та обов'язків між сторонами. Таке розмежування не пов'язано з кількістю осіб, що беруть участь в договорі. Договір вважається одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язки перед іншою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а інша сторона наділяється лише правом вимоги без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони. Так, односторонніми є договори позики, безоплатного користування майном (позички) тощо.

Двостороннім (взаємним) є договір, якщо правами та обов'язками наділені обидві сторони зобов'язання, що виникло з цього договору. Переважна більшість договорів у цивільному праві є двосторонніми (купівля-продаж, доручення, перевезення тощо).

Багатостороннім є договір, що укладається більше ніж двома сторонами (наприклад, договір про спільну діяльність, в якому можуть брати участь багато учасників), при цьому багатосторонні договори можуть бути як односторонніми так і двосторонніми. До цих договорів застосовуються загальні правила, якщо вони не суперечать їх сутності. Наприклад, при укладенні договору простого товариства навряд чи застосовні норми про послідовне направлення оферти і акцепту.

2. З урахуванням наявності або відсутності еквівалентності відносин договори поділяються на оплатні і безвідплатні.

Якщо обов'язку однієї особи щось зробити, передати або виконати відповідає обов'язок контрагента надати зустрічне задоволення у грошовій або іншій матеріальній формі, то це відплатний договір. Таких договорів, де дії виконуються на відплатних засадах, у цивільному праві більшість. Договір є відплатним, якщо інше не випливає із договору, закону або суті договору (у ЦК встановлена презумпція відплатності договору).

Якщо ж передача майна, надання послуг тощо не супроводжується відповідною компенсацією з боку іншої сторони, то це договір безвідплатний.

Деякі можуть бути як відплатними, так і безвідплатними за своєю суттю. Наприклад договір доручення може бути і відплатним, якщо повірений одержує винагороду за надані послуги, і безвідплатним, якщо така винагорода не виплачується, а деякі договори не мисляться взагалі як безвідплатні, наприклад, купівля-продаж.

Вказівка на відплатність чи безвідплатність того чи іншого договору може міститись як у самому договорі, так і в нормі закону. Наприклад, повірений має право на плату за виконання свого обов'язку за договором доручення, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 1002 ЦК). За договором позички користування річчю вважається безвідплатним, якщо сторони прямо домовлялися про це або якщо це випливає із суті відносин між ними (ст. 827 ЦК).

Виділяють також багато інших видів договорів (основні та попередні, вільні та обов'язкові, взаємоузгоджені та договори приєднання тощо).

Публічний договір, це договір в якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо).

Оскільки діяльність підприємців з обслуговування широкого кола споживачів є публічною, то й договори, що опосередковують цю діяльність, названі публічними. Режим публічних договорів є виключенням з принципу свободи договорів.

До наслідків віднесення договору до числа публічних можна віднести:

- підприємцю забороняється надавати перевагу одній особі перед іншими у сфері укладення публічного договору, окрім передбачених законом випадків;
- заборонено встановлювати неоднакові ціни для споживачів, окрім окремих категорій споживачів;
- підприємець не може відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливостей надання споживачеві відповідних товарів (робіт, послуг);
- при невиправданому ухиленні підприємця від укладення публічного договору споживач може примусити його це зробити або вимагати відшкодування збитків в судовому порядку;
- умови договору повинні відповідати правилам, встановленим законодавчими та іншими нормативними актами.

Договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору.

Попередній договір – це угода сторін про укладання основного договору в майбутньому. Сторони зобов'язуються укласти договір у майбутньому на умовах, встановлених попереднім договором.

При укладенні попереднього договору необхідно ураховувати одну важливу обставину: він не може містити нічого, окрім зобов'язання укласти в майбутньому певний основний на певних умовах (наприклад, договір оренди конкретної будівлі на рік з визначеним розміром орендної платні). Договором не можуть бути встановлені які-небудь платежі (наприклад, аванс в рахунок тієї, що належить в майбутньому за договором оренди орендної платні), не може бути встановлений обов'язок передати річ (наприклад, об'єкт оренди) до укладення основного договору або почати підготовку до виконання робіт за ще неукладеним основним договором і т.д. Інакше попередній договір, по суті, підмінить собою основний договір.

Попередній договір може бути виконаний тільки шляхом укладення основного договору. Однією з вимог до попереднього договору є його форма – вона повинна відповідати формі основного договору.

У випадку укладання «протоколу про наміри», такий документ не тягне для сторін, що його підписали, ніяких юридичних зобов'язань. За змістом попередній договір, безперечно, схожий з протоколом про наміри. Проте розмежування протоколу про наміри і попередніх договорів може проводитися і в змістовному аспекті. Якщо документ фіксує більш менш певні прагнення, побажання, плани сторін, але з його формулювань не слідує намір сторін вважати себе юридично зв'язаними – це угода про наміри. В цьому випадку відносини сторін регулюються нормами моралі, зокрема, – ділової етики, але не правом. Протокол про наміри не встановлює певних цивільних прав і обов'язків і не припускає застосування засобів юридичної відповідальності за відмову від попереднього договору.

Варто звернути увагу, що договір про наміри (протокол про наміри), якщо в ньому немає волевиявлення сторін про надання йому сили попереднього договору, не вважається попереднім договором, тобто сторони мають змогу доводити, що за змістом «протокол про наміри» є попереднім договором.

3. Зміст договору. Умови договору і їх види.

Зміст договору складають умови, що визначаються за домовленістю сторін, а також ті умови, які хоч не передбачені сторонами, але вступають в силу через їх закріплення у законодавстві у якості звичайних умов, що не потребують узгодження сторін, що автоматично вступають в дію у момент укладення договору.

За своїм юридичним значенням всі умови діляться на істотні, звичайні і випадкові.

Істотними визнаються умови, які необхідні і достатні для укладення договору. До істотних умов відносяться: 1) умови про предмет договору; умови, які названі в законі або інших правових актах як істотні; 2) умови, щодо яких за заявою одній із сторін повинно бути досягнуто угоди; 3) умови, які необхідні для договорів даного виду, тобто умови, які виражають його природу і без яких він не може існувати як даний вид договору (наприклад, договір страхування неможливий без визначення страхового випадку; 4) усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

На відміну від істотних, **звичайні** умови не потребують узгодження сторін. Звичайні умови передбачені у відповідних нормативних актах і автоматично вступають в дію у момент укладення договору. Передбачається, що якщо сторони досягли угоди укласти даний договір, то тим самим вони погодилися і з тими умовами, які містяться в законодавстві про цей договір. Так, при укладанні договору оренди автоматично вступає в дію умова, що ризик випадкової загибелі майна несе його власник. Проте, якщо сторони не бажають укласти договір за звичайних умов, вони можуть включити в зміст договору пункти, що відміняють або змінюють звичайні умови, якщо останні визначені диспозитивною нормою.

Випадковими називаються такі умови, які змінюють або доповнюють звичайні умови. Вони включаються в текст договору за розсудом сторін. Їх відсутність, так само як і відсутність звичайних умов, не впливає на дійсність

договору. Проте і відмінність від звичайних вони придбавають юридичну силу лише у разі включення їх в текст договору.

4. Форма договору, наслідки її недотримання.

Оскільки договір є видом правочинів, то загальні правила про форму правочинів (див. ст.ст. 205-209 ЦК і коментар до них) застосовуються і при укладанні договорів.

Відповідно до частини 1 статті, що коментується, сторони вправі самостійно обирати будь-яку форму договору (усну або письмову, письмову просту або нотаріальну), якщо вимоги щодо його форми не встановлені законом. Утім, оскільки недодержання встановленої законодавством форми договору має наслідком його недійсність лише у випадках, передбачених законом (наприклад, недотримання обов'язкової нотаріальної форми (ст. 220 ЦК)), у всіх інших випадках договори укладені з порушенням форми слід вважати укладеними і дійсними.

Частина 2 статті, що коментується, встановлює загальне правило, згідно якого якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним лише з моменту надання йому обумовленої форми, навіть у випадках, коли законом ця форма для даного виду договорів не вимагалася. Зазначене загальне правило конкретизується у наступних частинах цієї статті.

Якщо сторони домовилися укласти договір у письмовій формі, він вважається укладеним з моменту підписання тексту договору всіма сторонами. Утім, слід враховувати, що відповідно до ст. 207 ЦК правочин (в тому числі договір) вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах, у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони. У статті 207 ЦК не міститься вичерпного переліку таких документів, тому поряд з листами і телеграмами можуть використовуватися і інші засоби зв'язку, наприклад, факсимільний чи електронний, визначальним фактором при цьому слід визнати можливість достовірно встановити той факт, що даний документ надійшов саме від сторони за договором.

Обов'язковою умовою є наявність на документі (документах) підписів сторін. Підпис на телеграмі засвідчується у встановленому порядку підприємством зв'язку, про що в телеграмі робиться застереження. Копія телеграми, що залишається у відправника, також має бути засвідчена підприємством зв'язку. Електронні документи засвідчуються за допомогою електронного цифрового підпису.

Момент укладання договору, що укладається шляхом обміну документами, визначається відповідно до ч. 1 ст. 640 ЦК.

Відповідно до ст. 54 Закону України «Про нотаріат», нотаріальному посвідченню підлягають правочини, щодо яких законодавством встановлена обов'язкова нотаріальна форма, а за бажанням сторін – будь-які інші правочини (в тому числі, будь-які договори). Отже, сторони вправі посвідчити нотаріально будь-який договір, навіть якщо законодавством не вимагається нотаріальна форма для таких договорів. При цьому нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, перевіряють, чи відповідає зміст посвідчуваного ними

договору вимогам закону і дійсним намірам сторін. Такий договір вважається укладеним з моменту його нотаріального посвідчення.

5. Укладання договору. Стадії укладання.

При укладанні договору сторони повинні: по-перше, визначити умови договору, які відповідають їх реальним намірам і економічним інтересам, по-друге, юридично оформити договір.

Виникнення договірних відносин можливо за наявності двох **умов**: досягнення сторонами угоди за всіх істотних умов договору та надання цій домовленості певної форми, якщо це необхідно через правовий акт або домовленість сторін.

Порядок укладення договору полягає у тому, що одна із сторін направляє інший свою пропозицію про укладення договору (оферту), а інша сторона, одержавши оферту, приймає пропозицію укласти договір. Таким чином, процес укладення договору включає три послідовної стадії: 1) направлення однією стороною пропозиції укласти договір (оферту); 2) ухвалення пропозиції укласти договір (акцепт), 3) отримання акцепту стороною, що направила оферту.

В деяких випадках необхідно також передати майно, здійснити нотаріальне посвідчення та державну реєстрацію договору, якщо закон пов'язує з цими фактами момент укладення договору. Проте здійснення подібних дій не у всіх випадках є необхідним для виникнення договору. Тому передача майна, нотаріальне посвідчення можуть розглядатися як факультативні стадії укладення договору.

Офертою визнається адресована одному або декільком конкретним особам пропозиція, яка достатньо визначена і виражає намір особи, що зробила пропозицію, вважати себе таким, що уклав договір з адресатом, яким буде прийнята пропозиція.

Така пропозиція повинна відповідати наступним обов'язковим вимогам: по-перше, бути адресованою конкретній особі (особам); по-друге, бути достатньо визначеною; по-третє, виражати намір особи, що зробила його, укласти договір з адресатом, яким буде прийнята пропозиція; по-четверте, містити вказівку на істотні умови, на яких пропонується укласти договір.

Якщо перша вимога не дотримана, тобто оферта не звернена до визначеної окремої особи чи до декількох визначених осіб, а звернена до невизначеного кола осіб, – йдеться про **публічну оферту**. При цьому всі інші вимоги до оферти повинні бути дотриманні.

Пропозиція укласти договір може бути зроблена усно або в письмовій формі. Коли йдеться про письмову оферту, то вона може мати форму єдиного документу (наприклад, проекту договору) або листа, телеграми тощо, що надсилаються акцептанту поштою чи за допомогою іншого технічного засобу зв'язку. В цивільному законодавстві немає прямої вказівки на мовчання як оферту. Проте виходячи з аналізу законодавства можна припустити, що мовчання в деяких випадках можна розглядати в якості оферти.

Наслідком надання оферти, є те, що, коли конкретний адресат (або невизначене коло адресатів) оферти відізветься й у будь-якій формі висловить

згоду укласти договір на зазначених в оферті умовах, його слід визнавати укладеним.

Оферта зв'язує оферента з моменту отримання її адресатом.

Оферта (направлена і отримана адресатом) стає безвідкличною.

Разом з тим далеко не всяка пропозиція вступити у договірні відносини може бути визнана офертою. Так, реклама товарів, робіт і послуг не є офертою. Реклама володіє двома ознаками, які відрізняють її від оферти: по-перше, реклама завжди звернута до невизначеного кола осіб, по-друге, ціллю реклами не є повідомлення адресатам про істотні умови майбутнього договору, а показати відмітні властивості товарів, проінформувати споживачів про роботи і послуги.

Акцептом визнається відповідь особи, якій адресована оферту, про її ухвалення. Направляючи оференту відповідь про згоду укласти договір, акцептант тим самим виражає намір вступити у договірні відносини і зв'язати себе умовами запропонованого договору. Акцепт набуває юридичну силу, якщо він повний, тобто виражає схвалення всьому, що вказано в оферті, і беззастережний, тобто не містить ніяких додаткових умов. Не може розглядатися в якості акцепту така відповідь на оферту, в якій тільки повідомляється про її отримання або міститься інформація про зацікавленість пропозицією.

Акцепт повинен бути безумовним, тобто він не може бути поставлений в залежність від дій, які повинен зробити оферент або акцептант.

Отримання акцепту особою, що направила оферту, є свідоцтвом того, що договір укладений.

Якщо направляється акцепт, з умовами, що відмінні від тих, які позначені в оферті, він вважається новою офертою, що вимагає акцепту, тобто оферент і акцептант міняються місцями до повного збігу волевиявлень сторін.

Дії акцептанта можуть розглядатися як оферта лише за умови, що вони володіють ознаками оферти.

До конкурентних способів укладення договору відносяться укладення договорів на біржах, аукціонах, конкурсах.

6. Підстави та юридичні наслідки зміни та розірвання договору

Зміна договору – це зміна умов, на яких він укладений.

За загальним правилом, закріпленим у ч. 1 ст. 651 ЦК**, підставою для зміни або розірвання** договору є **згода** сторін. Це пов'язано з тим, що договір з моменту його вчинення є обов'язковим для виконання сторонами (ст. 629 ЦК). Слід мати на увазі, що згоди сторін на зміну або розірвання договору може бути недостатньо, якщо він був укладений на користь третьої особи, яка виразила намір скористатися правом, наданим їй за таким договором. Для зміни або розірвання вказаного договору потрібна ще й згода третьої особи, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 3 ст. 636 ЦК).

Розірвання або зміна договору з інших підстав може мати місце, якщо це встановлено договором чи законом. ЦК безпосередньо передбачає можливість

зміни або розірвання договору за рішенням суду на вимогу однієї із сторін (ч. 2 ст. 651 ЦК) та у разі односторонньої відмови від договору (ч. 3 ст. 651 ЦК).

Зміна або розірвання договору **за рішенням** суду **на вимогу однієї із сторін** може мати місце у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. **Істотним є таке порушення** договору його стороною, при якому друга сторона, внаслідок завданої їй цим порушенням шкоди, значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

Одностороння відмова від договору може мати місце тільки у випадках, коли право на таку відмову встановлено договором чи законом. Слід мати на увазі те, що повна або часткова відмова від договору здійснюється за рішенням сторони без її звернення до суду і тягне за собою, відповідно, його розірвання чи зміну.

Спеціальні правила передбачені у ст. 652 ЦК щодо **зміни або розірвання договору в зв'язку з істотною зміною обставин, якими сторони керувалися при його укладенні.** Слід підкреслити, що істотна зміна зазначених обставин тільки тоді є підставою для зміни або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором або не випливає із суті зобов'язання.

Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, коли сторони могли б це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах. А саме: 1) зазначені обставини носять зовнішній характер; 2) їх виникнення не призводить до неможливості виконання договору, а робить його вкрай невигідним для однієї із сторін через порушення певного балансу інтересів. Саме цим істотна зміна обставин сторін відрізняється від непереборної сили, яка унеможливлює виконання договору і є підставою для звільнення сторони від відповідальності за його невиконання. ЦК виходить з того, що сторони у такій ситуації мають докласти зусиль для відновлення балансу інтересів шляхом досягнення згоди щодо зміни договору або його розірвання. У разі, якщо сторони не зможуть досягти згоди, договір може бути розірваний, а у виняткових випадках – змінений судом на вимогу заінтересованої сторони. **Зміна договору судом** має місце, якщо розірвання договору суперечить суспільним інтересам або потягне для сторін шкоду, що значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом. А саме суд має враховувати: 1) сторони у момент укладення договору виходили з того, що така зміна обставин не настане. 2) зміна обставин зумовлена причинами, котрі заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення за всієї турботливості та обачності, які від неї вимагалася. 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору. 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона договору. **Відсутність хоча б однієї з наведених умов є підставою для відмови судом у розірванні або зміні договору**.

Якщо зміна або розірвання договору відбувається за згодою сторін, він вважається зміненим або розірваним з моменту досягнення домовленості про це, коли інше не встановлено договором чи не обумовлено характером його зміни (ч. 3 ст. 653 ЦК); якщо у судовому порядку – з моменту набрання рішенням суду законної сили (ч. 3 ст. 653 ЦК); у разі односторонньої відмови від нього – з моменту одержання іншою стороною повідомлення про відмову від договору.

ЦК передбачає **майнові наслідки зміни чи розірвання договору** залежно від того, на якій підставі це відбулося. Якщо договір був змінений або розірваний у зв'язку з істотним його порушенням однією із сторін, друга – може вимагати відшкодування збитків, завданих такою зміною чи розірванням (ч. 5 ст. 653 ЦК). У разі розірвання договору внаслідок істотної зміни обставин, суд на вимогу будь-якої із сторін визначає наслідки, виходячи з необхідності справедливого розподілу між сторонами витрат, понесених ними у зв'язку з виконанням цього договору.

Питання до теми:

1. Поняття цивільно-правового договору.
2. Класифікація договорів.
3. Укладення договорів.
4. Зміна договорів.
5. Розірвання договорів.
6. Правові наслідки недотримання встановленої законом форми договору.

Завдання до теми:

Завдання 1.

Проаналізуйте ст. ст. 641, 699 Цивільного кодексу України та охарактеризуйте вимоги, яким повинна відповідати оферта.

Завдання 2.

А) Проаналізуйте особливості укладення договору поставки для державних потреб. (Ознайомтеся із Законом «Про поставки продукції для державних потреб» ст.ст. 1, 2 (ВВР. 1995. №3. Ст.9).

Б) Проаналізуйте положення Господарського кодексу України (глава 20) і визначте особливості укладення господарських договорів.

Завдання 3.

Проаналізуйте особливості суб'єктного складу:

а) в договорах страхування. (ст. ст. 2, 3 Закону «Про страхування»).

б) у кредитному договорі (ст.1054 Цивільного кодексу України);

в) в договорах оренди державного та комунального майна. (ст. ст. 5, 6 Закону «Про оренду державного та комунального майна»).

Завдання 4.

Визначте предмет договору:

а) купівлі-продажу ст. 656 Цивільного кодексу України ;

б) договору підряду ст. 837 Цивільного кодексу України;

в) договору доручення ст. 1000 Цивільного кодексу України;

г) договору зберігання ст. 936 Цивільного кодексу України;

д) договору ренти ст.731 Цивільного кодексу України.

Задачі до теми:

Задача 1.

Державна податкова інспекція міста Н. подала позов до ЗАТ «У» і ЗАТ «Х» про визнання договору недійсним.

Як встановлено під час розгляду справи, у жовтні 20 ЗАТ «У» і ЗАТ «Х» уклали договір товарного займу, який Державна податкова інспекція просить визнати недійсним, оскільки на виконання договору і ЗАТ «У» передало і ЗАТ «Х» роботи загальною вартістю 348000 грн. Державна податкова інспекція вважає, що між сторонами укладено договір підряду.

Вирішить спір. За яких обставин договір може бути визнаний недійсним?

Задача 2.

До 5 січня 2005 року до М.-ського районного суду звернулася гр. С. з позовом про визнання договору дарування недійсним. Позивачка свої позовні вимоги обґрунтувала тим, що її брат М. на підставі договору купівлі-продажу від 10.12.2005 року придбав квартиру квартири № 5 по вул. М-ській, 1 в м. Києві. 10.12.2007 року М. помер, вона як спадкоємець по закону звернулася до 3-ї держнотконтори з заявою про визнання її спадкоємицею, але тоді вона дізналася, що в лютому 2006 р. її брат подарував квартиру С., з якою він мешкав без реєстрації шлюбу.

Чи може бути задоволений позов? Визначте підстави для визнання договору дарування недійсним.

Задача 3.

В обґрунтуваннях заявлених вимог ПП. вказано, що після зустрічної перевірки 14.10.2015 р. позивачу стало відомо, що Г. контракт від імені ПП «С», не укладав і його не підписував. Згідно його пояснень, у липні 2015 року він загубив паспорт, про що повідомив Н-ський райвідділ внутрішніх справ МВС.

Під час судового розгляду було встановлено, що 30.07.2015 р. за загубленим паспортом Г. за завідомо неправдивими відомостями на підставі фальсифікованих документів було відкрито розрахунковий рахунок ПП «С».

При укладенні контракту невідома особа використала дані загубленого паспорту і вписала їх в контракт.

Надайте правову оцінку ситуації.

Тести:

1. Зміст договору це:
1) істотні умови договору
2) умови про предмет договору
3) права та обов'язки сторін
4) всі умови договору

2. Умови договору, які бажає внести у договір одна з сторін є:
1) істотними
2) випадковими
3) звичайними
4) іншими

3.Чи може бути укладений договір шляхом обміну документами через електронний зв'язок
1) може, якщо є можливість достовірно встановити, документ надійшов від іншої сторони по договору;
2) не може;
3) може.

4. Види договорів:
1) односторонні;
2) багатосторонні;
3) відплатні;
4) реальні;
5) основні і попередні.

5. Тлумачення договору може бути здійснено:
1) самими сторонами;
2) відповідним органом, який має на це право;
3) за рішенням суду за вимогою однієї сторони;
4) за рішенням суду в будь-якому випадку.

6. Оферта повинна містити:
1) звичайні умови договору;
2) істотні умови договору;
3) бути адресованою певним особам;
4) підтверджувати намір оферента вважати себе зобов'язаним за договором.

7. Випадковими умовами договору вважаються умови:
1) якщо вони базуються на диспозитивних нормах або звичаях
2) якщо вони включені самими сторонами до договору, але ці умови не врегульовані законодавством;

3) ці умови передбачені діючим законодавством.

8. Істотними умовами договору є:
1) умови про предмет договору;
2) умови, що вказані в законі;
3) умови, що встановлені сторонами в договорі;
4) час дії договору.

9. Оферта – це:
1) пропозиція укласти договір;
2) прийняття пропозиції укласти договір;
3) вона повинна містити істотні умови договору;
4) повинна містити лише предмет договору;
5) може бути адресована до однієї особи;
6) може бути адресована невизначеному колу осіб.

10. Акцепт – це:
1) пропозиція укласти договір;
2) прийняття пропозиції укласти договір;
3) відповідь повинна бути усною;
4) відповідь повинна бути письмовою;
5) форма відповіді залежить від форми пропозиції.

11. Зміна умов договору може бути:
1) за рішенням сторін;
2) за рішенням суду;
3) за рішенням третейського суду.

Тема 4. Договори купівлі-продажу, поставки, міни, дарування, довічного утримання, ренти (зобов'язання про передачу майна у власність на оплатній та безоплатній основі)

1. Загальні положення про купівлю-продаж

За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність іншій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 655 ЦК).

Цивільно-правова характеристика договору:

1. Договір може бути як реальним так і консесуальним, такий висновок підтверджується формулюванням: «передає або зобов'язується передати майно». Хоча у більшості випадків цей договір є консенсуальним.

2. Договір є оплатним – при набутті майна у власність покупець сплачує за нього продавцеві ціну, обумовлену в договорі.

3. Договір є двостороннім (синалагматичним, взаємним) (продавець зобов'язаний передати покупцеві товар і при цьому має право вимагати за це сплату певної ціни, а покупець повинен сплатити її, одночасно набуваючи право вимагати передачу йому проданого товару).

4. Договір купівлі продажу відноситься до каузальних правочинів (як відомо у цивільному праві за значенням підстави, мети, правочину для його дійсності всі правочини поділяють на каузальні й абстрактні; в каузальних правочинах наявність підстави поряд з іншими необхідними умовами визначає їхню дійсність, а в абстрактних угодах, підстава є юридично байдужою при рішенні питання про дійсність правочину). Метою даного договору є перенесення права власності на річ на покупця.

Особливості підстави купівлі-продажу нерідко використаються законодавцем для цілей диференціації договору купівлі-продажу. Так, оскільки продавець у договорі роздрібної купівлі-продажу є роздрібним торговцем-підприємцем, а постачальник у договорі поставки – суб'єктом підприємницької діяльності, то й очевидна мета, яку переслідують продавці товару в цих видах договору купівлі-продажу, – в одержанні прибутку. У свою чергу, оскільки відчужуваний за договором роздрібної купівлі-продажу товар повинен призначатися для особистого, сімейного, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, відповідні цілі повинен переслідувати роздрібний покупець; навпроти, товар, відчужуваний за договором поставки, повинен використатися покупцем у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім і іншим подібним використанням.

Види договорів купівлі-продажу: роздрібної купівлі-продажу; поставки; контрактації; ресурсопостачання; деривативи (форвардний, ф'ючерсний та опціонний договори купівлі-продажу); зовнішньоекономічний договір купівлі-продажу.

Сторони (продавець і покупець) – будь-які правочиноздатні учасники цивільних правовідносин, фізичні і юридичні особи, а також держава, територіальні громади, в особі своїх уповноважених органів.

При цьому відповідно до ст. 658 ЦК, право продажу товару належить власникові товару, крім випадків примусового продажу та інших випадків, встановлених законом, наприклад, реалізація арештованого майна боржника з метою задоволення вимог кредитора на підставі рішення суду та інших юрисдикційних органів (див. Закон України від 21 квітня 1999 року «Про виконавче провадження»; примусове відчуження об'єктів права власності з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом (ст. 321 ЦК).

Крім власників, що володіють речовими правами на майно, правом продажу майна можуть володіти деякі володільці зобов'язальних прав (комісіонери, агенти, що діють на підставі відповідних договорів, від свого імені, якщо ж вони виступають від імені власника майна, наприклад, на підставі договору доручення, то продавцем є власник майна, що діє через представника).

У разі, коли продавець не є його власником, покупець набуває права власності лише у тих випадках, коли відповідно до закону власник не має права витребувати від нього майно. Зокрема, у випадках, коли власник не може витребувати майно від добросовісного набувача, останній набуває права власності на куплений не у власника товар (ст. 388 ЦК). Добросовісний набувач, який не знав і не міг знати, що набуває майно у особи, яка не має права його відчужувати, стає власником такого майна, крім випадків: 1) якщо майно було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння; 2) якщо майно було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння; 3) якщо майно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом.

Деякі особливі вимоги, вимагаються законодавцем до продавця й покупця, в окремих видах договору купівлі-продажу. Так, продавець у договорі роздрібної купівлі-продажу повинен бути роздрібним підприємцем, а покупець, навпроти, не бути підприємцем. Постачальник у договорі поставки повинен бути суб'єктом підприємницької діяльності, підприємцем або суб'єктом іншої господарської діяльності. Продавець у договорі контрактації повинен бути виробником відчужуваної сільськогосподарської продукції, а покупець – особою, що здійснює закупівлі сільськогосподарської продукції тощо.

Істотною умовою даного договору є: предмет договору.

Раніше діюче законодавство передбачало також однією з істотних умов договору – **ціну**, але в умовах існування ст. ст. 691 ЦК таке твердження не є вірним. Згідно ст. 691 ЦК, покупець зобов'язаний оплатити товар за ціною, встановленою у договорі купівлі-продажу. Якщо вона не встановлена у договорі і не може бути визначена виходячи з його умов, – за ціною, яка встановлюється або регулюється уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування, а якщо такі не передбачаються, то –

визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору чи за ціною, яка встановлюється або регулюється уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування**)** (ст. 632 ЦК).

Для окремих різновидів купівлі-продажу ціна договору є істотною умовою, наприклад, у договорі продажу товару у кредит (ст. 694 ЦК), у договорі поставки (ст. 712 ЦК).

Що стосується строку договору купівлі-продажу, то він не є істотною умовою договору. Однак, у разі продажу товарів у кредит з наступним погашенням платежів, встановлення у договорі строку повернення кредиту набуває значення істотної умови.

Предмет – майно не вилучене із цивільного обороту, яке існує або буде створене у майбутньому.

Об'єктом договору купівлі-продажу можуть бути майнові права, при цьому право вимоги має бути не пов'язане з особистістю сторін.

Майнове право як об'єкт цивільного обороту є благом нематеріального характеру. При цьому необхідно враховувати, що це поняття застосовується для позначення зобов'язальних та прав інтелектуальної власності. Речові права виступають тільки як елемент змісту правовідношення, оскільки не можуть виступати в обороті самостійно, а йдуть за річчю.

Варто враховувати, що не можуть бути самостійним об'єктом договору купівлі-продажу речові права, оскільки автоматично слідують за річчю та переходять до набувача речі із її передачею. Права інтелектуальної власності передають за допомогою спеціальних договорів.

Тому в даному випадку об'єктом договору купівлі-продажу виступають саме зобов'язальні права (їх частіше називають «права вимоги»).

Зобов'язальне майнове право (право вимоги) у якості об'єкту цивільних правовідносин, має наступні ознаки: по-перше, має бути відчужуване, тобто мати можливість їх відділення від особи суб'єкта цивільного права для передачі іншій особі; по-друге, права вимоги як об'єкти обороту повинні мати економічну цінність, тобто бути придатні до відшкодувального обміну.

Майнові права, відповідно до ст. 656 ЦК України, прирівняні до товару. При цьому, законодавець вказує, що до договору купівлі-продажу права вимоги застосовуються положення про відступлення права вимоги.

Договір купівлі-продажу права вимоги виступає підставою цесії, такою ж підставою може бути і договір факторингу. Відступлення права вимоги є усього лише актом передачі права, і обов'язково здійснюється на підставі якого-небудь договору: купівлі-продажу, міни, дарування та ін.

2. Форма договору. Особливості купівлі-продажу нерухомого майна.

Форма договору купівлі-продажу залежить від різновиду цього договору. Наприклад, договір роздрібної купівлі-продажу не вимагає письмової форми, оскільки відповідна угода повністю виконується сторонами у момент її вчинення (ст. 206 ЦК України). Договори купівлі-продажу між юридичними особами та інші договори відповідно до вимог ст. 208 ЦК України повинні

укладатися в письмовій формі. Договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації (ст. 657 ЦК України).

Договір купівлі-продажу нерухомого майна виконує декілька функцій і виступає одночасно способом здійснення конституційного права громадян України на житло, підставою виникнення права власності в юридичних та фізичних осіб на нерухомість, надійним та ефективним засобом регулювання цивільних правовідносин у цій сфері.

До договору купівлі-продажу нерухомості застосовуються загальні правила про договори купівлі-продажу.

Договір продажу нерухомості є консенсуальним, тобто вважається укладеним у момент досягнення згоди сторін за всіма істотними умовами в потрібній у належних випадках формі. Договору продажу нерухомості притаманні й інші, спільні для всіх договорів купівлі-продажу риси, а саме – оплатний та двосторонній.

Предметом цього договірного типу виступає нерухоме майно. До нерухомих речей (нерухомого майна, нерухомості) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення, у тому числі ліси, багаторічні насадження, будівлі, споруди. До нерухомих речей відносяться також повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти. Режим нерухомої речі може бути поширений законом і на інші речі – в силу їх обов'язкової державної реєстрації (ч. 2 ст. 181 ЦК України).

Таким чином, основними ознаками нерухомості є:

1. тісний зв'язок з землею,

2. неможливість переміщення відповідного об'єкту без його знецінення та зміни його призначення.

Ціна договору купівлі-продажу нерухомості складає наступну істотну умову даного договірного типу. Відповідно до статей 632, 691 ЦК України продаж майна проводиться за цінами, що встановлюються за погодженням сторін. За відсутності у договорі узгодженої сторонами у письмовій формі умови про ціну договір вважається неукладеним.

Договір купівлі-продажу нерухомості укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації (ст. 657 ЦК України). Недодержання сторонами встановленої форми договору продажу нерухомості має наслідком його неукладеність (статті 640, 657 ЦК України). право власності у набувача за договором продажу нерухомості виникає з моменту його державної реєстрації.

За своєю природою, як уже було вказано вище, договір купівлі-продажу нерухомості є консенсуальним правочином. Тому, якщо сторони у договорі домовляться, що зобов'язання щодо фактичної передачі нерухомості та її оплати повинні бути виконані сторонами не у момент державної реєстрації переходу права власності на нерухоме майно, а після її проведення, то кожна з

заінтересованих осіб має право вимагати їх виконання. Саме в цій можливості контрагентів і полягає консенсуальність договору купівлі-продажу нерухомості.

3. Загальна характеристика і правове регулювання договорів постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. Особливості укладання, зміни, припинення договорів постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.

За договором постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу одна сторона (постачальник) зобов'язується надати іншій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язаний оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватися передбаченого договором режиму їх використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання.

Договір на постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу являє собою публічний, двосторонній, консенсуальний і оплатний договір.

Сторонами виступають – суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснює постачання енергетичних та інших ресурсів, з одного боку, та споживач (абонент), з іншого.

Предметом договору є енергія, яка постачається у вигляді електричного току по проводам, або у вигляді тепла і пари по трубопроводам.

Якість енергетичних та інших ресурсів повинна відповідати державним стандартам та іншим обов'язковим правилам чи договору.

Так якість електроенергії характеризується напругою і частотою току, якість теплової енергії – температурою і тиском пари, температурою гарячої води.

Кількість енергетичних та інших ресурсів передбачається в договорі і визначається у фізичних одиницях виміру (кіловатах та гігакалоріях).

Ціна на енергетичні та інші ресурси, які постачається, визначається відповідно до затверджених тарифів та прейскурантів, які підлягають державному регулюванню.

Характерними особливостями договору є:

а) предмет договору неможливо накопичувати і зберігати ;

б) для укладання договору у абонента(споживача) повинна бути мережа, через яку буде здійснюватися постачання;

в)споживання енергетичних та інших ресурсів здійснюється одночасно із їх отриманням, тому неможливо повернення енергетичних та інших ресурсів;

г) процес постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу є безперервний;

д) постачання енергетичних та інших ресурсів здійснюється лише через приєднану мережу.

В тих випадках, коли передача предмету договору здійснюється транспортними засобами, в тарі та упаковці (наприклад, у вигляді гальванічних батарей) до відносин застосовуються правила договору поставки.

До договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу застосовуються норми про купівлю-продаж, про договір поставки, якщо інше не встановлено законом або не випливає із суті відносин сторін.

Спеціальними нормативними актами, які регламентують відносини між постачальником енергетичних та інших ресурсів і споживачем є Закон України «Про ринок електричної енергії», Правила роздрібного ринку електричної енергії, Правила надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення та типового договору про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення, а також відповідні типові договори.

Споживач (абонент) зобов'язаний сплачувати спожиті енергетичні та інші ресурси та вести їх облік.

Постачальник має право припинити або обмежити передачу енергетичних та інших ресурсів, якщо виникла загроза аварії чи необхідно вжити заходи до її ліквідації.

4. Договір дарування. Поняття та загальна характеристика.

Договір дарування – це такий договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність (ч.1 ст. 717 ЦК України).

Цивільно-правова **характеристика договору:**

1. Основною кваліфікуючою ознакою договору дарування, що відрізняє його від значної кількості інших цивільно-правових договорів, є його **безоплатність,** тому вимоги щодо вчинення будь-яких дій майнового чи немайнового характеру, свідчить про неможливість кваліфікації цього договору саме як договору дарування. Не суперечить безоплатному характеру договору дарування факт здійснення обдаровуваним згодом дарунка на користь дарувальника, але за самостійним договором.

2. Договір дарування може бути як **реальним так і консесуальним**. За новими правилами момент укладення договору дарування може не співпадати з моментом фактичного передання майна у власність, такий договір має назву: «договір дарування з обов'язком передати подарунок у майбутньому» чи «договір дарування на майбутнє», що є консенсуальним.

3. Договір є **взаємним**, хоча у літературі договір дарування традиційно вважається одностороннім договором, але необхідно зробити деякі застереження. Дійсно реальний договір дарування не передбачає обов'язку передати майно, оскільки укладається з моменту передачі майна, а тому передача майна не включається в його зміст. Обдарований не бере на себе ніяких обов'язків на користь дарувальника, і навпаки. Тому не виникає взаємних прав та обов'язків, тобто такі не указуються у договорі, але укладання

будь-якого договору передбачає вступ у дію так званих «звичайних» умов договору (тих, які містить законодавство з приводу відповідних відносин, якщо інше не міститься у договорі). Тому при укладанні договору автоматично вступають в дію для сторін правила ЦК України. ЦК України передбачив деякі обов'язки дарувальника (ст. 721), та обов'язки обдаровуваного (ст. 725 ЦК України, деякі обов'язки обдаровуваного можна вивести зі ст. 727 ЦК України), що підтверджує, що навіть реальний договір дарування є двостороннім.

Консенсуальний договір дарування, крім обов'язків викладених у ст. 721 ЦК України, передбачає також обов'язок дарувальника передати майно у визначений строк, а тому одностороннім буди не може.

4. Договір дарування відноситься до **каузальних правочинів**, якщо не дотримана його ціль – безоплатна передача майна у власність обдарованого – він визнається недійсним.

Різновидом договору дарування є договір пожертви (докладніше див. нижче).

5. Зміст договору дарування. Форма договору дарування.

Договір дарування – це договір, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому іншій стороні (обдарованому) безоплатно майно (дарунок) у власність (ст. 717 ЦК України). При цьому дарувальник повинен бути власником майна, що відчужується. Договір дарування вважається укладеним з моменту передачі майна обдарованому або передачі його у майбутньому, і тому він може належати як до реальних, так і до консенсуальних договорів. Договір дарування є одностороннім. З його укладанням у сторін, як правило, не виникають взаємні або односторонні обов'язки. Належність дарування до односторонніх договорів не позбавляє його ознак двостороннього правочину, для укладання якого необхідне волевиявлення двох сторін (дарувальника і обдарованого). Якщо дарунок не прийнято, договір дарування вважається не укладеним. Договір дарування завжди є безоплатним. Проте вимога дарувальника до обдарованого щодо вчинення певних дій майнового чи немайнового характеру, або утримання від таких дій, не позбавляє дарувальника можливості покласти такий обов'язок не відносно себе особисто, а на користь третіх осіб. Сторонами у договорі дарування можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, АРК, територіальні громади (ст. 720 ЦК України). Предметом договору дарування може бути не тільки рухоме (у тому числі гроші та цінні папери) та нерухоме майно, але й також майнові права – як такі, якими вже володіє дарувальник, так і ті, які можуть виникнути у нього у зв'язку зі здійсненням права інтелектуальної власності, а також інші права (ст. 718 ЦК України). Предметом договору дарування може бути будь-яке майно, не вилучене з обігу і яке може бути у власності особи, якій воно дарується (предмети домашнього побуту, гроші, житловий будинок, квартира, автомобіль, тощо). При даруванні необхідно також додержуватися спеціальних правил, встановлених для набуття права власності громадянами на окремі види майна. Договір дарування укладається у формі, яка визначається загальними

правилами цивільного законодавства про форму договорів відповідно до ст. 719 ЦК України. Відповідно до ст. 721 ЦК України дарувальник зобов'язаний повідомити обдарованого про недоліки або його особисті властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна як для самого обдарованого, так і для інших осіб (якщо вони відомі обдарованому). Якщо дарувальник не повідомить обдарованого про зазначені обставини, тоді він зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану майну, та шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування дарунком. 144 Стаття 727 ЦК України передбачена можливість дарувальника розірвати договір дарування при наявності певних обставин, якщо на момент пред'явлення вимоги дарунок збережений. До вимог про розірвання договору дарування застосовується позовна давність один рік.

6. Особливості окремих видів дарування (на майбутнє, з обов'язком на користь третьої особи).

Договором дарування може бути встановлений обов'язок дарувальника передати дарунок обдаровуваному в майбутньому через певний строк (у певний термін) або у разі настання відкладальної обставини (ч. І ст. 723 ЦК України).

Договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому є консенсуальним, оскільки момент його укладення не збігається з моментом передання предмета договору обдаровуваному.

Такий договір, як уже зазначалося, обов'язково повинен бути укладений у письмовій формі.

Із моментом передання дарунка обдаровуваному пов'язані відповідні права сторін, тому у договорі необхідно зазначити, коли дарувальник має виконати свій обов'язок:

1) через певний строк,

2) у певний термін або

3) у разі настання конкретної відкладальної обставини (наприклад, народження дитини, вступ до вищого навчального закладу).

За цим договором, крім покладення додаткового обов'язку на дарувальника (передати дарунок у майбутньому), сторонам надаються додаткові, порівняно з іншими договорами дарування, права.

Так, дарувальник має право відмовитися від передання дарунка у майбутньому, якщо після укладення договору його майновий стан істотно погіршився (ч. 1 ст. 724 ЦК України).

Обдаровуваний має право:

1) вимагати від дарувальника передання дарунка або відшкодування його вартості у разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановлених договором (ч. 2 ст. 723 ЦК України);

2) відмовитися від такого договору дарування у будь-який час до прийняття дарунка (ч. 2 ст. 724 ЦК України).

Якщо дарувальник або обдаровуваний помре до настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановленої договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому, то такий договір приміняється (ч.

3 ст. 723 ЦК України). Однак, потрібно мати на увазі, що смерть дарувальника або обдаровуваного вже після настання визначених договором строку (терміну) або відкладальної обставини не припиняє дії договору дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому.

Договір дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи

Відповідно до ч. 1 ст. 725 ЦК України договором дарування може бути встановлений обов'язок обдаровуваного вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо).

Слід мати на увазі, що покладення такого обов'язку на обдаровуваного не може вважатися зустрічним задоволенням дарувальника, а отже, не скасовує безоплатності договору дарування.

Основними особливостями договору дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи є такі:

1) до суб'єктів такого договору дарування, крім сторін, належить також третя особа, стосовно якої на обдаровуваного покладено певний обов'язок;

2) суб'єктам договору надаються додаткові права, пов'язані з виконанням обов'язку обдаровуваним.

Так, дарувальник має право вимагати від обдаровуваного виконання покладеного на нього обов'язку на користь третьої особи.

У разі смерті дарувальника, оголошення його померлим, визнання безвісно відсутнім чи недієздатним це право переходить до третьої особи, на користь якої у договорі встановлений обов'язок обдаровуваного (ч. 2 ст. 725 ЦК України);

3) визначається додаткова підстава для розірвання такого договору дарування: дарувальник має право вимагати розірвання договору і повернення дарунка у разі порушення обдаровуваним обов'язку на користь третьої особи. При цьому, на відміну від інших договорів дарування, якщо повернення дарунка є неможливим, дарувальник має право вимагати відшкодування його вартості.

7. Договір пожертви. Співвідношення дарування, пожертви, спонсорської допомоги.

Різновидом договору дарування є договір пожертви. У відповідності до ст. 7299 ЦК України пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети. Регулюється також Законом України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16 вересня 1997 р.

Специфічні ознаки договору пожертви, що дозволяють його виділити у окремий різновид договору дарування:

1. Об'єкт – **нерухомі та рухомі речі**, але не можуть бути об'єктом договору майнові права.

2. Це завжди договір **реальний** – він є укладеним з моменту прийняття пожертви.

3. Це договір, що містить **модус** (крім предмету у договорі обов'язково указується ціль використання подарунку) – містить обов'язок обдарованого використовувати предмет договору виключно для досягнення певної мети.

4. У пожертвувача є специфічні права, що зумовлені предметом та ціллю договору:

а) здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву;

б) якщо використання пожертви за призначенням виявилося неможливим, використання її за іншим призначенням можливе лише за згодою пожертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи – за рішенням суду;

в) пожертвувач або його правонаступники мають право вимагати розірвання договору про пожертву, якщо пожертва використовується не за призначенням.

8. Поняття і загальна характеристика договору ренти.

За **договором ренти** одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі.

Цивільно-правова **характеристика договору**:

1. Договір є **реальним**, для укладання договору необхідне передання майна платникові ренти (якщо об'єктом договору є нерухомість, також необхідне дотримання форми договору, інакше договір буде вважатися неукладеним).

2. Договір є **одностороннім**. Після передання майна одержувач ренти не несе за договором ніяких обов'язків, він має лише права.

3. Договір є **оплатним**, оскільки майно передається в обмін на рентні платежі у вигляді грошової суми або у іншій формі.

4. **Безстроковий договір** є алеаторним, оскільки пов'язаний з ризиком, що платежі виявляться меншими ніж вартість майна, і навпаки.

5. Договір носить **безперервний, триваючий характер**, при цьому платежі носять періодичний характер.

Сторонами договору є:

- одержувач ренти – особа, яка передає своє майно у власність іншій особі з метою отримання від останньої ренти у формі грошової суми або в іншій формі;

- платник ренти – особа, яка зобов'язана в обмін на отримане у власність майно, сплачувати особі, яка його передала, ренту.

ЦК України не встановлює обмежень відносно одержувачів та платників ренти.

9. Зміст договору ренти. Форма договору ренти та порядок його укладання.

Під змістом договору маються на увазі його умови (а не права та обов'язки сторін), тому зазначимо, що істотними умовами договору ренти є:

1) предмет, в тому числі майно, яке передається;

2) рентні платежі.

Предмет договору є **будь-яке майно з дотриманням вимог його оборотоздатності**, в тому числі і не цінне майно та майнові права, адже у відповідності до ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Види договору ренти: У залежності від **строку** дії договору можна поділити договори ренти:

а) **строкові** – рента виплачується протягом відповідного строку;

б) **безстрокові** – у договорі не визначений строк виплати ренти.

2. У залежності від **платності передачі** майна:

а) **з оплатною передачею** майна. Якщо договором ренти встановлено, що одержувач ренти передає майно у власність платника ренти за плату, до відносин сторін щодо передання майна застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо це не суперечить суті договору ренти (наприклад, ті, у яких передбачено момент переходу права власності, момент переходу ризику випадкової загибелі майна, що передається (ст. 668 ЦК України), обов'язок продавця попередити покупця про права третіх осіб на майно (ст. 659 ЦК України), обов'язки сторін при пред'явленні третьою особою позову про витребування у покупця переданої йому речі (ст. 660 ЦК України).

б) **з безоплатною передачею** майна. якщо майно передається безоплатно, – положення про договір дарування (тільки реального, оскільки рента відносить до реальних договорів, а дарування, як відомо, може бути і консенсуальною), якщо це не суперечить суті договору ренти, якщо це не суперечить суті договору ренти (наприклад, ті, у яких передбачено про наслідки спричинення шкоди, завданої недоліками подарованої речі (ст. 721 ЦК України), прийняття дарунка та виникнення права власності обдаровуваного з моменту його прийняття (ст. 722 ЦК України).

Розмір рентних платежів обов'язково зазначається у договорі. Із смислу ст. 737 ЦК України у договорі може не вказуватися тільки розмір ренти, що виплачується у грошовому виразі. В цьому випадку розмір ренти встановлюється у розмірі облікової ставки НБУ, якщо більший розмір не встановлений договором ренти.

Форми рентних платежів:

1) грошова;

2) натуральна – передання речей;

3) відробіткова (виконання робіт чи надання послуг).

Може бути встановлена і змішана форма ренти, яка виплачується частково грошима, а частково шляхом передання речей, виконання робіт або надання послуг.

Форма і розмір ренти встановлюється договором ренти.

Складним здається встановлення розміру рентних платежів у безстроковій ренті. У ЦК України передбачене безумовне право платника безстрокової ренти відмовитися від договору ренти, при цьому інше не можна передбачити у договорі. Це правило робить неможливим адекватно встановити розмір рентних платежів, якщо не передбачити наслідків такої відмови, інакше є ризик отримати взамін майна виплату платежів у короткій термін. А якщо встановити високій рівень платежів, то це ще більше стимулює відмовитися від договору. Напевне, саме з цієї причини, безстрокові договори ренти не зустрічаються на практиці.

Розмір ренти змінюється відповідно до зміни розміру облікової ставки НБУ, якщо інше не встановлено договором.

У відповідності до ст. 737 ЦК України, якщо одержувач ренти передав у власність платника ренти грошову суму, розмір ренти встановлюється у розмірі облікової ставки НБУ, якщо більший розмір не встановлений договором ренти. З цього формулювання можна зробити два висновки: по-перше, меншим ніж розмір облікової ставки НБУ розмір ренти не може бути визначений навіть за умовами договору; по-друге, відсутність розміру ренти у договорі, в якому рента передбачена у грошовій формі не тягне визнання договору недійсним у зв'язку з відсутністю істотної умови, адже закон встановлює розмір ренти встановлюється у розмірі облікової ставки НБУ.

Сторони у договорі узгоджують періодичність виплати ренти. За відсутності регулювання цього питання у договорі рента виплачується після закінчення кожного календарного кварталу.

За прострочення виплати ренти платник ренти сплачує одержувачеві ренти проценти. Розмір процентів визначається сторонами у договорі, а при відсутності його позначення – у розмірі 3 % річних від простроченої суми відповідно до вимог ст. 625 ЦК України.

10. Припинення договору ренти і розрахунки між сторонами.

Крім загальних підстав припинення договорів, договір ренти припиняється (стосується тільки безстрокових договорів ренти):

1. У разі відмови платника безстрокової ренти від договору (умова договору, відповідно до якої платник безстрокової ренти не може відмовитися від договору ренти, є нікчемною). Тобто платник безстрокової ренти має право на безумовну (без пояснення причин) відмову від договору ренти. Обмеження цього права має наслідком нікчемність договору в цій частині.

Наслідками такої відмови є: припинення договору після спливу трьох місяців від дня одержання одержувачем ренти письмової відмови платника безстрокової ренти від договору за умови повного розрахунку між ними, а також інші наслідки передбачені договором, адже, договором ренти можуть бути встановлені умови здійснення платником безстрокової ренти відмови від договору ренти.

2. У разі його розірвання судом на вимогу одержувача безстрокової ренти у випадках:

1) платник безстрокової ренти прострочив її виплату більш як на один рік;

2) платник безстрокової ренти порушив свої зобов'язання щодо забезпечення виплати ренти;

3) платник безстрокової ренти визнаний неплатоспроможним або виникли інші обставини, які явно свідчать про неможливість виплати ним ренти у розмірі і в строки, що встановлені договором;

4) в інших випадках, встановлених договором ренти.

Якщо сторони у договорі не встановили правові наслідки його розірвання, розрахунки між ними провадяться відповідно до ст. 741 ЦК України, залежно від того, чи майно було передано у власність платника ренти за плату чи безоплатно.

Так, якщо майно було передано у власність платника ренти безоплатно, у разі розірвання договору ренти одержувач ренти має право вимагати від платника ренти виплати річної суми ренти (ч. 2 ст. 741 ЦК України).Якщо майно було передано у власність платника ренти за плату, одержувач ренти має право вимагати від платника ренти виплати річної суми ренти та вартості переданого майна (ч. 3 ст. 741 ЦК України). Очевидно у ЦК України законодавець «переплутав» наслідки розірвання договору при платній і безоплатній передачі речі.

Тому сторони мають детально передбачити наслідки розірвання договору у тексті договору, інакше на їх відносини будуть розповсюджені згадані правила.

Щодо ж договору ренти, укладеного на певний строк, застосовуються загальні правила про можливість розірвання договору, передбачені ст. 651, 652 ЦК України.

11. Поняття договору довічного утримання (догляду) та його загальна характеристика.

За договором **довічного утримання** (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно.

Цивільно-правова **характеристика договору**:

1. Договір є **реальним**, для укладання договору необхідне передання майна набувачеві, але крім цього, необхідне також дотримання вимог про форму договору.

2. Договір є **одностороннім**. Після передання майна відчужувач не несе за договором ніяких обов'язків, він має лише права.

3. Договір є **оплатним**, оскільки майно передається в обмін на надане утримання у вигляді грошової суми або у іншій формі.

4. Договір є **алеаторним**, оскільки пов'язаний з ризиком, що платежі виявляться меншими ніж вартість майна, і навпаки.

5. Договір носить **безперервний**, триваючий характер, при цьому платежі носять періодичний характер.

6. Договір є строковим – він діє **пожиттєво,** цей строк хоч і не є завідомо визначеним, але має межі.

7. Договір можна віднести до **каузальних правочинів**, оскільки підстава (мета) договору зумовлює його дійсність. Так, мета договору має комплексний характер і передбачає зміну власника майна в обмін на надання послуг з майнового утримання чи догляду.

Сторонами є **відчужувач** – тільки фізична особа, яка передає своє майно у власність іншій особі з метою отримання від останньої утримання у формі грошової суми або в іншій формі та догляду, та **платник ренти** – особа, яка зобов'язана в обмін на отримане у власність майно, сплачувати особі, яка його передала, утримання чи надавати вказані у договорі послуги. ЦК України не встановлює таких обмежень відносно одержувачів та платників ренти, як ЦК України УРСР 1963 року, який передбачав, що відчужувачем може бути непрацездатні особи, а набувачами – не могли бути юридичні особи. На сьогодні відчужувачем може бути будь-яка фізична особа незалежно від віку, стану здоров'я тощо.

Оскільки договір довічного утримання спрямований на передачу майна у власність, то відповідно це майно повинне належати відчужувателеві на праві власності.

На стороні відчужувача у договорі довічного утримання (догляду) може бути як одна, так і декілька фізичних осіб у випадку, якщо майно належить відчужувачам на праві спільної сумісної власності, зокрема майно, що належить подружжю. У разі смерті одного із співвласників майна, що було відчужене ними на підставі договору довічного утримання (догляду), обсяг зобов'язання набувача відповідно зменшується.

Крім того, договір довічного утримання (догляду) може бути укладений відчужувачем на користь третьої особи.

Набувачем може бути повнолітня дієздатна фізична особа або юридична особа. Можливість участі на стороні набувача юридичних осіб обумовлене характером його обов'язків – надання утримання та (або) організація догляду, виконання яких не залежить від юридичного статусу набувача. При цьому законодавство не пред'являє жодних вимог щодо організаційно-правової форми такої юридичної особи.

Якщо набувачами є кілька фізичних осіб, вони стають співвласниками майна, переданого їм за договором довічного утримання (догляду), на праві спільної сумісної власності.

Якщо набувачами є кілька фізичних осіб, їх обов'язок перед відчужувачем є солідарним. Тобто відчужувач може пред'явити вимогу щодо належного утримання відповідно до договору до всіх або до будь-кого з набувачів. В такому випадку той з набувачів, хто вчинив дії з надання утримання, має право регресу до інших набувачів.

ЦК України допускає заміну набувача – фізичної особи за договором довічного утримання (догляду).У разі неможливості подальшого виконання фізичною особою обов'язків набувача за договором довічного утримання (догляду) з підстав, що мають істотне значення, обов'язки набувача можуть бути передані за згодою відчужувача члену сім'ї набувача або іншій особі за їхньою згодою.

12. Зміст договору довічного утримання (догляду). Форма договору.

Зміст договору складають його умови, головне значення серед яких мають істотні умови. Так, істотними умовами договору довічного утримання (догляду): а) майно, яке передається; б) форма та розмір утримання та/або догляд.

Предметом договору, з одного боку, є житловий будинок, квартиру або їх частина, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність (це мають бути неспоживні, індивідуально визначені речі, оскільки при розірванні цього договору ці речі мають бути повернуті). З іншого боку предмет договору складає майнове утримання чи догляд. При цьому у договорі можуть бути передбачені і догляд, і матеріальне забезпечення, а може – тільки одне або інше.

Тому, можна виділити наступні різновиди цього договору:

1) договір довічного утримання:

2) договір довічного догляду;

3) договір довічного утримання та догляду.

За ЦК України УРСР предметом цього договору могли бути лише нерухомість. На сьогодні об'єктом договору довічного утримання може бути як нерухоме майно, так і цінне рухоме майно (у ст. 744 ЦК України підкреслюється, що це має бути річ, що є значною цінністю, наприклад, антикваріат, автомобіль, картини тощо).

Перед укладенням договору довічного утримання (догляду) майно, що є предметом договору, підлягає оцінці. Рухоме майно оцінюється сторонами самостійно; вартість нерухомого майна повинна бути підтверджена довідкою (витягом з реєстру прав власності), що видається бюро технічної інвентаризації. Вартість майна, що передається, повинна вказуватися в договорі.

Набувач та відчужувач можуть домовитися про заміну речі, яка була передана за договором довічного утримання (догляду), на іншу річ.

Форма договору – письмова, з нотаріальним посвідченням (у формі єдиного документа на бланку).

З моменту нотаріального посвідчення договору, об'єктом якого є рухоме майно, що має значну цінність, у набувача виникає право власності на майно, що передається за договором довічного утримання (догляду), а якщо передається набувачеві у власність нерухоме майно – у набувача виникає право власності з моменту державної реєстрації договору.

Обов'язки набувача:

1. **Надавати матеріальне забезпечення**, якщо предметом договору є матеріальне забезпечення, віжчувателеві чи бенефіціару, указаному у договорі.

Матеріальне забезпечення може бути у вигляді грошей та інших родових речей, а також індивідуально-визначених речей. Ці речі можуть бути як споживчими так і неспоживчими (продовольчі чи непродовольчі товари, лікарські засоби тощо). Під матеріальне забезпечення також підпадають забезпечення відчужувателя послугами сторонніх організацій (прибирання, лікування тощо).

Матеріальне забезпечення, яке щомісячно має надаватися відчужувачу, підлягає грошовій оцінці. Оцінка має здійснюватися згідно з цінами, що склалися на ринку товарів, послуг. Така оцінка підлягає індексації.

2. **Забезпечити догляд**, якщо це передбачено у договорі, тобто набувач має надавати відчужувачеві послуги нематеріального характеру, у вигляді догляду (медичного чи особистого). Поняття «догляд» законодавством не визначене і означає в широкому розумінні нагляд за відчужувачем, станом його здоров'я, умовами побуту тощо.

У договорі має бути чітко обумовлено, в чому полягатиме цей догляд: види, способи і форми такого догляду, його періодичність, якість та зміст.

Якщо ці обов'язки набувача (утримання і догляд) не були конкретно визначені або у разі виникнення потреби забезпечити відчужувача іншими видами матеріального забезпечення та догляду спір має вирішуватися відповідно до засад справедливості та розумності.

Матеріальне забезпечення (утримання) та послуги із догляду надаються набувачем до моменту смерті відчужувача (довічно) або до моменту розірвання договору довічного утримання.

3. У разі смерті відчужувача **поховати** його, навіть якщо це не було передбачено договором довічного утримання (догляду). Якщо частина майна відчужувача перейшла до його спадкоємців, витрати на його поховання мають бути справедливо розподілені між ними та набувачем.

4. Якщо передбачено у договорі – **забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі)**, який йому переданий за договором довічного утримання (догляду). У цьому разі в договорі має бути конкретно визначена та частина помешкання, в якій відчужувач має право проживати.

5. Також набувач зобов'язаний **не порушувати вимог закону** щодо забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду). Набувач не має права до смерті відчужувача продавати, дарувати, міняти майно, передане за договором довічного утримання (догляду), укладати щодо нього договір застави, передавати його у власність іншій особі на підставі іншого правочину. При посвідченні договору довічного утримання (догляду) накладається заборона відчуження майна в установленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору.

6. Оскільки набувач є власником переданого майна, саме він несе ризик випадкового знищення майна, тому знищення майна не веде до припинення договору чи зменшення обсягу його обов'язків перед відчужувачем.

При цьому, на майно, передане набувачу за договором довічного утримання (догляду), не може бути звернене стягнення протягом життя відчужувача.

13. Припинення договору довічного утримання (догляду).

Крім загальних підстав припинення цього договору (наприклад, виконанням, яке у цьому випадку вважається здійсненим з моменту поховання відчужувателя), договір припиняється:

1. У разі розірвання договору:

1) за рішенням суду:

а) на вимогу відчужувача або третьої особи, на користь якої він був укладений, у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків, незалежно від його вини;

б) на вимогу набувача.

2) за згодою сторін.

Правові наслідки розірвання договору довічного утримання (догляду):

- у разі розірвання договору довічного утримання (догляду) у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням набувачем обов'язків за договором, відчужувач набуває право власності на майно, яке було ним передане, і має право вимагати його повернення. У цьому разі витрати, зроблені набувачем на утримання та (або) догляд відчужувача, не підлягають поверненню.

- у разі розірвання договору у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення, суд може залишити за набувачем право власності на частину майна, з урахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки за договором. Обставинами, що мають істотне значення можуть бути погіршення майнового стану, втрата працездатності, тяжка хвороба близьких родичів тощо.

У інших випадках суд приймає рішення про передачу майна відчужувачеві у власність без відшкодування понесених набувачем витрат за договором.

2. На відміну від смерті відчужувателя, яка веде до припинення договору, смерть набувача договір не припиняє. Обов'язки набувача за договором довічного утримання (догляду) переходять до тих спадкоємців, до яких перейшло право власності на майно, що було передане відчужувачем.

Договір довічного утримання (догляду) припиняється тільки якщо у набувача немає спадкоємців або вони відмовилися від прийняття майна, переданого відчужувачем. При цьому майно повертається відчужувачеві.

3. У разі ліквідації юридичної особи-набувача. Майно, передане за договором довічного утримання (догляду), переходить до відчужувача.

Питання до теми:

1. Загальні положення про купівлю-продаж.
2. Загальна характеристика законодавства про захист прав споживачів.
3. Види договору купівлі-продажу.
4. Роздрібна купівля-продаж.

5. Контрактація сільськогосподарської продукції
6. Договір поставки та його значення.
7. Договір міни.
8. Поняття, характерні ознаки та сторони договору дарування.
9. Форма та зміст договору дарування. Припинення договору дарування.
10. Поняття та сторони у договорі ренти.
11. Зміст договору ренти, форма та розмір ренти.
12. Поняття, ознаки договору довічного утримання (догляду) та його форма.
13. Сторони у договорі довічного утримання (догляду) та його зміст. Припинення договору довічного утримання (догляду).

Завдання до теми:

Завдання 1.

Проаналізуйте ст. 55 Віденської конвенції, ст. 424 Цивільного кодексу Російської Федерації, ст.691 Цивільного кодексу України, ст.180 Господарського договору про ціну як умову договору купівлі-продажу. Як трактується ціна як умова договору в названих джерелах?

Завдання 2.

Підготувати проект договору купівлі продажу:

1 група – договір купівлі-продажу нерухомості (суб'єкти фізичні особи);

2 група – договір купівлі-продажу цілісного майнового комплексу;

3 група – договір поставки для державних потреб

4 група – договір купівлі-продажу майнових прав

Задачі до теми:

Задача 1.

Автомобільний завод «Автобаз» зобов'язався передавати за визначену плату кожні два тижні на протязі 2015 року автомобілі «Славута» рівномірними партіями по двадцять штук автосалону «ЗАЗ-ДЕУ» для наступної реалізації.

1. Який вид договору уклали між собою автомобільний завод «Автобаз» та автосалон «ЗАЗ-ДЕУ»? Як його можна характеризувати?

2. Які умови в даному договорі вважаються істотними?

3. В чому відмінність вказаного договору та договору роздрібної купівлі-продажу?

4. Особливості предмету, мети та суб'єктів в даному договорі?

Задача 2.

Взуттєва фабрика «Рекорд» за договором постачання, укладеному з магазином «Чобіток», повинна була поставити йому зимове жіноче та чоловіче взуття в кількості п'ятисот пар різного розміру. Взуття повинно бути запаковано в картоні коробки, кожна пара окремо, а двадцять чотири пари повинні бути упаковані в одну велику коробку. Вид транспорту для перевезення та умови постачання взуття в договорі вказано не було.

Упакувавши взуття, фабрика «Рекорд» сповістила про це магазин «Чобіток», призначила день та час передачі та вимагала надати транспорт для самовивозу. Однак магазин відмовився самостійно забрати товар і вимагав від фабрики «Рекорд» доставити виготовлену продукцію своїм транспортом та погрожував штрафними санкціями у випадку невчасного постачання взуття.

Прибувши на фабрику представник магазину «Чобіток» звернув увагу на те, що взуття упаковане в коробки, які виготовленні з тонкого картону, який може бути деформований під час перевезення та продажу, а взуття може бути пошкоджено.

Як слід вирішити спір, який виник між сторонами відносно постачання взуття?

При яких умовах вимоги магазину «Чобіток» до взуттєвої фабрики «Рекорд» відносно упаковки товару переданому за договором постачання взуття слід вважати правомірними?

Задача 3.

Свиридов Денис, побудував будинок, уклав договір енергопостачання з РЕМ, за яким останній зобов'язувався постачати електроенергію для побутового вживання.

Після підключення до РЕМ Свиридов Денис використовував електроенергію для приготування їжі на електроплитці та обігріву будинку в зимовий період.

Він регулярно сплачував вартість використаної електроенергії. Через півроку до нього прийшов представник РЕМ і заявив, що Свиридов Денис вживає надмірну кількість електроенергії, від цього падає напруга. Він почав вимагати від господаря вдвоє знизити вживання електроенергії. З якого моменту договір енергозбереження вважається укладеним? В якій кількості Денис Свиридов вправі використовувати електроенергію для побутового вжитку?

Чи виник у Дениса Свиридова обов'язок знизити вживання електроенергії після зауважень представника РЕМ ?

Задача 4.

Пільчин Іван, власник двоповерхового будинку, побудованого біля Автобану отримав ліцензію на торгівлю продовольчими товарами, став підприємцем. Він переобладнав під магазин перший поверх будинку та відкрив в ньому торгівлю продуктовими товарами. Через два місяці, РЕМ припинив договір енергопостачання з Фільчиним Іваном, згідно якому постачав йому електроенергію для побутового вживання, та почав вимагати укласти новий договір енергопостачання терміном на п'ять років, відповідно до якого він повинен був виступити в якості абонента як юридичної особи Пільчин Іван з цим частково погодився.

В свою чергу він почав вимагати від РЕМ укласти з ним два договори. По одному він виступав би в якості абонента як фізична особа, а по другому

абонента – юридична особа. Чи правомірно була припинена дія договору енергопостачання з Пільчиним Іваном, як з фізичною особою?

Які правові обставини є правовими підставами для висування вимог РЕМом до Пільчина Івана для укладення договору енергопостачання відносно якого він виступав би в якості абонента як юридична особа?

Чи правомірні вимоги Пільчина Івана до РЕМу?

Задача 5.

За договором енергопостачання РЕМ зобов'язався подавати громадянину Гончару Сергію через приєднану мережу електроенергію для побутового вживання.

Якість електроенергії повинна відповідати вимогам, встановленим державними стандартами. Однак постачання електроенергії відбувалося з відхиленням від норми. В результаті цього у холодильника перегорів двигун. Майстерня по ремонту холодильників відмовила господарю в ремонті, посилаючись на те, що в неї немає таких двигунів. При перевірці електролічильника представник РЕМу виявив, що він поламаний.

Гончар Сергій подав позов до РЕМу з вимогами про відшкодування збитків – вартості зламаного холодильника в наслідок невиконання вимог умов договору енергопостачання.

РЕМ позов Гончара Сергія не визнав та направив до суду зустрічний позов до останнього, звинувативши його в тому, що він користується зламаним електролічильником, який і є став фактичною причиною виходу з ладу мотору холодильника.

Яке рішення повинен винести суд?

Хто повинен слідкувати за електролічильником?

Які умови постачання електроенергії через приєднану мережу?

Задача 6 .

До господарського суду надійшов позов «Одесаобленерго» до заводу «Оріон», який виготовляє компресори для холодильників, з вимогою відшкодувати витрати, пов'язанні з забезпеченням подачі електроенергії в більшій кількості, ніж вказано в договорі, а також укладення нового договору на інших умовах.

Під час розгляду справи було виявлено, що завод за останніх два роки в три рази збільшив об'єм виробництва компресорів, що вплинуло на значне збільшення вживання електроенергії.

Оскільки завод «Оріон» повністю розраховувався за вжиту електроенергію, то адміністрація вважає претензії «Одесаобленерго» безпідставними.

Договір енергопостачання був укладений строком на п'ять років, термін спливає через рік.

Адміністрація «Одесаобленерго» вважає, що договір енергопостачання порушений заводом «Оріон», так як в ньому не передбачено право абонента

змінювати кількість вжитої ним електроенергії, визначене договором..

Яке рішення на вашу думку повинен винести суд?

Чи є правомірними вимоги «Одесаобленерго» до заводу «Оріон» про дострокове припинення договору енергопостачання та укладення нового на інших умовах?

Чи обґрунтовані вимоги «Одесаобленерго» до заводу «Оріон» про відшкодування витрат, пов'язаннях з перевищенням ліміту?

Задача 7.

Господарський суд відмовив м'ясокомбінату «Котовськмясо» в позові до «Одесаобленерго» в позові про відшкодування збитків пов'язаних з десятигодинною перервою в подачі електроенергії.

Обставини справи. 15 липня в Одеській області пронісся буревій великої сили. Буревій повалив декілька стовпів з дротами, по яким відбувалась подача електроенергії в місто Котовськ. Для проведення ремонтних робіт, виникла потреба відключити м'ясокомбінат «Котовськмясо» від електромережі на десять годин. Адміністрація м'ясокомбінату вважає, що «Одесаобленерго» не мав права припинити постачання електроенергії без погодження з абонентом.

Чи обґрунтована відмова господарського суду в позові м'ясокомбінату до «Одесаобленерго»? Вирішіть справу.

Задача 8.

За договором ренти Ніна Кузьмина, яка мешкає в с. Усатове , передала своєму сусідові Новаку Сергію за плату у власність земельну ділянку, а останній зобов'язався сплачувати ренту безстроково.

Договором передбачалась виплата ренти в грошовій формі, а після збору врожаю-овочами на суму, яка відповідає грошовій сумі ренти .Сторони узгодили, що періодичність виплат ренти здійснюється у відповідності з ЦК України.

Через три роки після укладення договору ренти Ніна Кузьмина загинула в автокатастрофі. Спадкоємницею стала її донька Любов Низюк.

Новак Сергій не став сплачувати Любові Низюк ренту , посилаючись на те, що договір він укладав з Ніною Кузьминою і коштів він вніс достатньо,щоб окупити вартість земельної ділянки.

Любов Низюк з наведеними доводами не погодилась і подала в суд позов до Сергія Новака з вимогою виплатити грошову ренту за три строки, проценти виходячи з облікової ставки НБУ.

З якою періодичністю Сергій Новак повинен сплачувати ренту Ніні Кузьминій?

Чи перейшло право отримувала ренти Ніни Кузьминої після її загибелі до спадкоємиці Любові Низюк?

Чи правомірні вимоги Любові Низюк до Сергія Новака?

Яке рішення повинен винести суд?

Задача 9.

За договором ренти укладеної на певний строк Петренко Ігор передав Борису Федорову безоплатно у власність верстат для виготовлення виробів з деревини, останній зобов'язувався сплачувати йому ренту раз в квартал на протязі п'яти років.

В договорі були відсутні умови про викупну ціну ренти. Через рік у Федорова верстат вкрали, він повідомив про це Петренка, той в свою чергу почав вимагати припинення договору постійної ренти шляхом її викупу Борисом Федоровим.

На кому лежить ризик випадкової загибелі речі? Як слід визначити викупну ціну ренти верстата переданого безоплатно?

Задача 10.

Віктор Семенов подарував племіннику Сергію Павлюку фотоапарат фірми «Соні». Через деякий час на вечірці, влаштованій на квартирі Віктора Семенова, його племінник Сергій Павлюк вчинив бійку з сином Віктора Семенова ,завдавши йому тілесних ушкоджень.

Віктор Семенов почав вимагати від Сергія Павлюка повернути подарований йому фотоапарат. Однак останній відмовився і в присутності гостей кинув на підлогу та роздушив його ногою.

Чи має право Віктор Семенов вимагати від Сергія Павлюка повернення подарунка в наведеній ситуації?

Вирішіть спір, чи має право Віктор Семенов вимагати в судовому порядку від Сергія Павлюка грошової компенсації за пошкоджений фотоапарат?

Задача 11.

Галина Петренко за договором дарування передала у власність своєму синові Дмитрові будинок з земельною ділянкою. Враховуючи свої погані стосунки з дружиною сина, Галина Петренко передбачила в договорі, що у випадку смерті Дмитра раніше дарувальника вона має право відмінити дарування. При цьому будинок та земельна ділянка перейдуть у власність Галини Петренко. Дмитро Петренко загинув у автокатастрофі.

Чи вправі Галина Петренко в договорі дарування будинку та земельної ділянки своєму синові Дмитрові передбачити своє право відмінити дар, на випадок, якщо вона переживе дарованого? Хто є спадкоємцем Дмитра Петренка, хто успадкує дім та земельну ділянку? Чи зможе Галина Петренко відмінити свій договір в зв'язку з смертю сина?

Як вирішити справу?

Задача 12.

Марія Стоянова подарувала своїй онучці Марині Дібрової старовинний чайний сервіз фірми Фаберже, отриманий нею у спадок від бабусі. Договором дарування передбачалось зберігання сервізу в шафі за склом та заборонялось використовувати його за призначенням. Але Марина не звернула увагу на

заборону і виставляла сервіз на вечірках. Дивлячись на це та хвилюючись за цілісність сімейної реліквії, Марія Стоянова почала вимагати від Марини Діброві повернення сервізу, вказавши, що він перейде до неї тільки тоді коли вона подорослішає.

Чи має право Марія Стоянова вимагати повернення старовинного чайного сервізу?

Чи можна вважати договором дарування усну обіцянку передати сервіз Марині Діброві після того як вона подорослішає?

Задача 13.

Антон Низюк в письмовій формі пообіцяв подарувати своєму онукові Олександру автомобіль після закінчення ним інституту. За півроку до виконання своєї обіцянки Антон Низюк раптово помер. Спадкоємцем Антона Низюка став його син Тимофій – батько Олександра.

Вправі Олександр вимагати в судовому порядку від свого батька Тимофія виконання зобов'язання, яке обіцяв виконати його дід Антон Низюк, у випадку відмови Тимофія?

Чи зобов'язаний Тимофій виконати зобов'язання свого батька подарувати онуку Олександру автомобіль?

Задача 14.

Комерційний банк «Аваль» передав мікроавтобус, дитячому будинку «Надія», вважаючи, що він буде використовуватися для поїздок дітей на екскурсії, та для інших нагальних потреб дітей.

Адміністрація дитячого будинку передала мікроавтобус в оренду підприємцю Олексію Анохіну.

Чи можна вважати передачу мікроавтобусу комерційним банком «Аваль» дитячому будинку «Надія» – пожертвою?

У разі передачі мікроавтобуса в оренду, чи потрібна згода комерційного банку «Аваль»?

Які права виникають у пожертвувача в зв'язку з обставинами які склалися?

Задача 15.

Перебуваючи у лікарні, Григорян 20 травня 2016 року подарувала своїй сестрі Ларіоновій золоті сережки, а 25 травня 2016 року золоте кольє.

15 червня 2016 року Григорян померла. Чоловік Григорян подав позов до Ларіонової про визнання договору дарування недійсним та про повернення сережок та кольє йому. При цьому позивач посилався на, те що договір дарування повинен бути вчинений в письмовій формі.

Суд у позові відмовив. Григорян подав апеляційну скаргу на рішення суду. Яке рішення повинен винести суд апеляційної інстанції?

Тести:

1. Договір купівлі продажу є:
1) консенсуальним;
2) реальним;
3) оплатним;
4) безоплатним;
5) одностороннім.

2. Договір купівлі продажу може укладатися:
1) між громадянами;
2) між підприємствами;
3) між державою та підприємцями;
4) між підприємствами і громадянами.

3. Сторонами договору купівлі продажу є:
1) продавець;
2) власник майна;
3) покупець;
4) орендар майна.

4. Рішення про відчуження майна може прийняти:
1) орендар майна;
2) довірена особа;
3) власник майна;
4) органи державної влади і управління.

5. Істотними умовами договору купівлі продажу є:
1) ціна;
2) предмет договору;
3) умови продажу;
4) кількість одиниць предмета.

6. У вільному продажу можуть бути такі товари:
1) продукти харчування;
2) отруйні речовини;
3) меблі.

7. У власності громадян не можуть перебувати:
1) зброя;
2) вибухові речовини;
3) автомашини;
4) психотропні засоби.

8. Ціни на товари можуть бути:
1) вільними;
2) оптовими;
3) закупівельними.

9. Договір міни:
1) односторонній;
2) двосторонній;
3) реальний;
4) консенсуальний.

10. Правове регулювання договору міни здійснюється:
1) за правилами договору купівлі-продажу;
2) за особливими правилами;
3) за правилами договору дарування.

11. Бартерний договір – це різновид:
1) договору купівлі продажу;
2) договору дарування;
3) договору міни.

12.Договір енергопостачання вважається укладеним з фізичною особою з моменту:
1) Підписання договору сторонами;
2) Першого підключення абоненту до приєднаної мережі;
3) Нотаріального посвідчення договору;
4) Державної реєстрації договору.

13. Договір енергопостачання з юридичною особою укладається:
1) у вигляді єдиного документу або шляхом обміну повідомленнями;
2) тільки у вигляді єдиного документу;
3) тільки у вигляді обміну повідомленнями;
4) на підставі адміністративного акту.

14.Організація яка здійснює постачання енергоресурсів через приєднану мережу при порушені своїх зобов'язань повинна відшкодувати:
1) шкоду в повному об'ємі;
2) реальну шкоду.

15. Яка з перерахованих умов не є істотною для договору ренти:
1) строк рентних платежів;
2) розмір рентних платежів;
3) спосіб забезпечення зобов'язання по виплаті ренти;
4) порядок викупу ренти;

5) грошовий еквівалент ренти.

16. Рентні платежі здійснюються :
1) шляхом надання речей;
2) шляхом надання послуг, виконання робіт;
3) шляхом задоволення потреб отримувача ренти в житлові, харчуванні, одягу та догляду за ним.

17. На кому лежить ризик випадкової загибелі або випадкового пошкодження майна:
1) отримувач ренти;
2) платник ренти;
3) отримувач або платник за згодою сторін.

18. Об'єктом передачі по договору довічного утримання можуть бути:
1) рухомі речі;
2) нерухомість;
3) гроші;
4) цінні папери;
5) виключні права.

19. Мінімальний розмір щомісячного утримання не може бути менше:
1) місячного прожиткового мінімуму;
2) місячного мінімального розміру оплати праці;
3) двох мінімальних розмірів оплати праці.

20. За договором довічного утримання відчужувач передає набувачеві будинок, частину будинку чи квартиру:
1) у власність;
2) у користування;
3) у довічне користування.

21. Платежі по договору довічного утримання здійснюються :
1) шляхом надання речей;
2) шляхом надання послуг;
3) шляхом задоволення потреб в житлові, харчуванні, одязі та ін.;
4) шляхом надання утримання в натуральній формі або періодичних грошових виплат.

22.Предметом договору дарування є:
1) рухоме та нерухоме майно;
2) майнові права, рухоме та нерухоме майно;
3) «особисті» права вимоги.

23. Договір дарування:
1) односторонній;
2) двосторонній;
3) реальний;
4) консенсуальний;
5) оплатний;
6) безоплатний.

24. Дарувальниками за договором дарування можуть бути:
1) дієздатні фізичні особи;
2) обмежено дієздатні фізичні особи;
3) юридичні особи за рішенням виконавчого органу;
4) держава.

25. Форма договору дарування:
1) усна, письмова і письмова нотаріально засвідчена;
2) тільки письмова;
3) тільки усна.

26. Обдарованим може бути:
1) фізична особа;
2) держава;
3) кооператив;
4) юридична особа.

27. Форма договору дарування громадянином май)
на громадській організації:
1) письмова;
2) письмова, нотаріальна засвідчена;
3) усна.

Тема 5. Найм (оренда). Лізинг. Договір позички (зобов'язання про передачу майна у тимчасове користування)

1. Поняття договору найму (оренди), його загальна характеристика.

За договором **найму (оренди)** наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк (ст. 759 ЦК України).

Глава 58 ЦК України містить загальні положення, що регулюють договір найму (оренди), що поширюються на всі його різновиди, якщо інше не передбачене законом, та частково містить норми про окремі види договорів найму. Згідно з ч. 2 ст. 759 ЦК України законом можуть бути передбачені особливості укладення та виконання договору найму (оренди). Правове регулювання договору найму (оренди) крім відповідної глави ЦК України, здійснюється Законами України «Про оренду землі» від 6.10.1998 р., «Про оренду державного та комунального майна» від 10.04.1992 р., Лісовим, Земельним, Водним кодексами (в яких передбачені особливості оренди природних ресурсів) тощо.

Цивільно-правова **характеристика договору**:

1. Договір є, як правило, **консенсуальни**м, оскільки він вважається укладеним внаслідок досягнення згоди безвідносно до передачі речі (наприклад, така конструкція застосовується зазвичай у підприємницькій практиці), але з формулювання ст. 759 ЦК України випливає, що він може бути і реальним.

2. Договір **оплатний,** оскільки в наймача виникає обов'язок вносити за користування майном плату.

3. Договір є **двостороннім**, оскільки кожна із сторін цього договору (наймодавець та наймач) має взаємні права та обов'язки.

4. Як правило, є **строковим**, але може укладатися і на невизначений строк.

5. Відноситься до **каузальних правочинів**. Метою договору є передання майна у тимчасове користування.

6. Відноситься до договорів про передачу майна у користування.

7. Права на майно, що передається у найм «обтяжуються» договором найму. Так, у разі зміни власника речі, переданої у найм, до нового власника переходять права та обов'язки наймодавця, тобто при зміні власника речі договір продовжує існувати та обтяжує право власності нового власника речі.

2. Найм (оренда) земельної ділянки.

Договір оренди землі – це договір відповідно до якого орендодавець зобов'язується за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння та користування на певний строк, а орендар зобов'язується її використовувати відповідно до вимог договору та вимог земельного законодавства (ст. 792 ЦК України, ст. 13 Закону України «Про оренду землі»).

Відносини щодо найму (оренди) земельної ділянки регулюються не тільки ЦК України, а й ЗК, Законами України «Про оренду землі» від 6 жовтня

1998 року, «Про плату за землю» від 3 липня 1992 року, «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14 лютого 1992 року, «Про особисте селянське господарство» 15 травня 2003 року, а також підзаконними нормативно-правовими актами.

У ЗК України від 18.12.90 року, як вид користування землею, було передбачено тимчасове користування землею (у тому числі на умовах оренди). Із прийняттям ЗК України від 25 жовтня 2001 року поняття «тимчасове користування (у тому числі на умовах оренди)» у земельному законодавстві України було замінено поняттям «оренда» землі.

Специфічні **ознаки** договору оренди земельної ділянки, що дозволяють його виділити у окремий різновид договорів найму:

1. **Специфічний об'єкт – земельна ділянка**, тобто частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами, що перебуває у власності фізичних та юридичних осіб, комунальній або державній власності. При цьому земельна ділянка має використовуватися за цільовим призначенням.

Відповідно до ст. 792 ЦК України, земельна ділянка може передаватися у найм разом з будівлями, спорудженнями, насадженнями, які є власністю орендодавця.

2. **Сторони договору**. Орендодавцями земельних ділянок є громадяни та юридичні особи, у власності яких перебувають земельні ділянки, або уповноважені ними особи. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у комунальній власності, є сільські, селищні, міські ради в межах повноважень, визначених законом. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у спільній власності територіальних громад, є районні, обласні ради та ВР АРК у межах повноважень, визначених законом. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у державній власності, є районні, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, Рада міністрів АРК та КМУ в межах повноважень, визначених законом.

Орендарями земельних ділянок можуть бути: фізичні та юридичні особи, публічні утворення.

3. Як інші договори найму, цей договір є **оплатним, двостороннім**, але він завжди є **реальним та строковим** (розрізняють короткострокову оренду – до 5 років та довгострокову – до 50 років, строк дії договору визначається за домовленістю сторін, але не може перевищувати 50 років).

4. **Істотними умовами** договору оренди землі є: **об'єкт оренди** (місце розташування та розмір земельної ділянки); **строк дії** договору оренди; **орендна плата** із зазначенням її розміру, індексації, форм платежу, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату; умови використання та цільове призначення земельної ділянки, яка передається в оренду; умови збереження стану об'єкта оренди; умови і строки передачі земельної ділянки орендарю; умови повернення земельної ділянки орендодавцеві; існуючі обмеження (обтяження) щодо використання земельної ділянки; визначення сторони, яка несе ризик випадкового пошкодження або

знищення об'єкта оренди чи його частини; відповідальність сторін; умови передачі у заставу та внесення до статутного фонду права оренди земельної ділянки.

Відсутність у договорі оренди землі однієї з істотних умов є підставою для відмови в державній реєстрації договору оренди, а також для визнання договору недійсним відповідно до закону.

Невід'ємною частиною договору оренди землі є: план або схема земельної ділянки, яка передається в оренду; кадастровий план земельної ділянки з відображенням обмежень (обтяжень) у її використанні та встановлених земельних сервітутів; акт визначення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості); акт приймання-передачі об'єкта оренди; проект відведення земельної ділянки у разі його розроблення згідно із законом. У разі якщо договором оренди землі передбачається здійснити заходи, спрямовані на охорону та поліпшення об'єкта оренди, до договору додається угода щодо відшкодування орендарю витрат на такі заходи.

5. **Форма договору** – завжди **письмова**. Укладається договір у відповідності до Типової форми договору оренди землі.

6. **Порядок укладення договору**. Укладення договору оренди земельної ділянки із земель державної або комунальної власності здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування – орендодавця, прийнятого у порядку, передбаченому ЗК України, або за результатами аукціону. Укладення договору оренди земельної ділянки може бути здійснено на підставі цивільно-правового договору або в порядку спадкування.

7. Орендна плата може справлятися у грошовій, натуральній та відробітковій (надання послуг орендодавцю) формах. Орендна плата за земельні ділянки, що перебувають у державній і комунальній власності, справляється виключно у грошовій формі. Внесення орендної плати оформлюється письмово, за винятком перерахування коштів через фінансові установи.

3. Найм (оренда) будівлі або іншої капітальної споруди.

За договором найму будівлі або іншої капітальної споруди, наймодавець передає або зобов'язується передати будівлю чи окрему споруду або їх частини у користування наймачу за плату на певний строк.

Специфічні ознаки договору оренди будівлі, що дозволяють його виділити у окремий різновид договорів найму:

1. **Специфічний об'єкт** – будівлі або інші капітальні споруди, чи окремі їх частини.

2. **Сторони договору**, як правило, юридичні особи та фізичні особи-підприємці.

3. **Форма визначається строком, на який укладається договір.** Якщо договір укладається на строк до трьох років, то для нього є обов'язковою письмова форма, якщо на строк більше трьох років – договір обов'язково підлягає нотаріальному посвідченню. Договір найму будівлі або іншої

капітальної споруди (їх окремої частини), укладений на строк не менше ніж на три роки, підлягає державній реєстрації.

4. Передання наймачеві будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) оформляється відповідним документом (актом), який підписується сторонами договору.

5. Обчислення строку договору найму починається з моменту передання наймачеві будівлі або іншої капітальної споруди, якщо інше не встановлено договором.

6. Повернення наймачем предмета договору найму оформляється відповідним документом (актом), який підписується сторонами договору. З цього моменту договір найму припиняється.

7. Одночасно з правом найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) до орендаря переходить право користування земельною ділянкою, на якій знаходяться будівля або споруда, а також право користування земельною ділянкою, яка прилягає до будівлі або споруди, у розмірі, необхідному для досягнення мети найму.

8. Плата, яка справляється з наймача будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), складається з плати за користування нею і плати за користування земельною ділянкою.

4. Поняття лізингу, лізингового договору та його правове регулювання. Зміст договору лізингу.

За **договором лізингу** одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі).

До договору лізингу застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей, встановлених § 6 глави 55 ЦК України та іншими нормативно-правовими актами, зокрема, Закон України «Про фінансовий лізинг» (в редакції Закону від 11.12.2003 р.), Конвенцією УНІДРУА Про міжнародний фінансовий лізинг .

Специфічні **ознаки** договору лізингу, що дозволяють його виділити у окремий різновид договорів найму:

1. **Предмет** – як і в інших різновидах найму – **індивідуально-визначене майно** та таке, що під час використання не знищується повністю (неспоживні речі), але специфічною ознакою для цього договору є те, що майно (рухоме чи нерухоме) відноситься до основних фондів.

У відповідності до Податкового кодексу основні засоби (основні фонди у більш застарілій традиції) – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр, що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з

фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Відповідно до ч. 2 ст. 807 ЦК України предметом договору лізингу не можуть бути земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці). Також об'єктом договору лізингу не можуть бути майнові права, оборотні активи, нематеріальні активи.

Майно, що перебуває в державній або комунальній власності та щодо якого відсутня заборона передачі в користування та/або володіння, може бути передано в лізинг (обмеження див. у Законі України «Про оренду державного та комунального майна»).

2. Сторонами є **лізингодавець та лізингоодержувач**; відповідно до ст. 4 Закону України «Про фінансовий лізинг» лізингодавцем може бути лише юридична особа, яка має статус фінансової установи, відповідно до чинного законодавства (останнє пояснює чому не можуть бути ними фізичні особи), а лізингоодержувачами можуть виступати як юридичні, так і фізичні особи (раніше, до останньої редакції Закону, фізичні особи не могли бути лізингоодержувачами).

Деякі особи можуть брати участь у операції лізингу, але не бути стороною договору лізингу чи бути сторонами багатостороннього договору лізингу:

1) продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якої лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу;

2) інші юридичні або фізичні особи, наприклад, інвестори.

Таким чином, на відміну від «звичайного» договору оренди у договорі лізингу може брати участь третя сторона – він може бути багатостороннім.

3. Як і інші різновиди найму, договір лізингу є **двостороннім, строковим, оплатним,** але, якщо прямий лізинг може бути як реальним, так і консенсуальним, то непрямий лізинг може бути тільки консенсуальним, оскільки майно спочатку замовляється у постачальника у якості, що відповідає договору, а потім передається.

4. **Істотними умовами** договору лізингу відповідно до Закону України «Про фінансовий лізинг» є: **предмет лізингу; строк**, на який лізингоодержувачу надається право користування предметом лізингу (строк лізингу); **розмір лізингових платежів**; інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

5. **Особливості розподілу ризиків між сторонами**. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета договору лізингу несе лізингоодержувач, якщо інше не встановлено договором або законом, що не властиве іншим договорам найму. Якщо лізингодавець або продавець (постачальник) прострочили передання предмета договору лізингу лізингоодержувачу або лізингоодержувач прострочив повернення предмета

договору лізингу лізингодавцю, ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження несе сторона, яка прострочила (ст. 809 ЦК України).

6. **Форма договору – письмова**.

Види лізингу: прямий та непрямий лізинг, фінансовий та оперативний, зворотний, пайовий лізинг, міжнародний та внутрішній лізинг, револьверний, «чистий» та «мокрий» тощо.

Права та обов'язки сторін з договору лізингу докладно викладені у Законі України «Про фінансовий лізинг», до інших видів лізингу вони можуть бути застосовані, якщо це не суперечить відповідним відносинам (наприклад, для оперативного лізингу не застосовується норма про перехід до лізингоотримувача ризиків загибелі речі та інші норми).

Питання до теми:

1. Договір найму (оренди).
2. Договір оренди державного та комунального майна.
3. Правове регулювання договору прокат.
4. Найм (оренда) земельної ділянки.
5. Найм (оренда) транспортного засобу.
6. Правове регулювання договору лізингу та його особливості.
7. Право на житло. Правове регулювання житлових відносин.
8. Поняття договору найму (оренди) житла та його загальна характеристика. Зміст договору найму (оренди) житла.
9. Правове положення члена сім'ї наймача. Збереження права користування жилим приміщенням за тимчасово відсутнім наймачем і членами його сім'ї. Тимчасові мешканці.
10. Особливості припинення договору найму (оренди)житла.
11. Поняття, елементи, ознаки та зміст договору позички. Припинення договору позички.

Завдання по темі:

Завдання 1.

Провести порівняльний аналіз договорів ренти та оренди у вигляді таблиці, посилаючись на нормативні акти.

Завдання 2.

Підготувати проекти:

1 група – розробити проект договору, написати заяву, та підготувати всі документи необхідні для передачі об'єкту в оренду; розрахунок об'єкту оренди «Дитячий садок» 1978 р. побудови, розташований на розі вул. М'ясоїдівська та Орджонікідзе, заг. пл. 235 м.

2 група – розробити проект договору, написати заяву, та підготувати всі документи необхідні для передачі об'єкту в оренду; договір оренди спортивної зали, заг. площа 400 кв.м. Будівля в якій розташована зала – «Спортивний комплекс «Чорноморець», який потребує реконструкції 1964 р. заг. вартість 2

млн.,площа-2,5 тис.кв.м.»

3 група – розробити проект договору, написати заяву, та підготувати всі документи необхідні для передачі об'єкту в оренду; договір оренди санаторію «Мирний» , вихідні данні: 1975 р. пл.1345 кв.м.

4 група – розробити проект договору, написати заяву, та підготувати всі документи необхідні для передачі об'єкту в оренду; договір оренди складського приміщення, яке розташоване на 7 км., загальна площа 1000 кв.м.

Завдання 3.

Розкрийте зміст та співвідношення понять «підприємство» та «цілісний майновий комплекс». Що є об'єктом договору оренди?

Завдання 4.

Підготуватися до судових дебатів.

Фабула:

У 1992 році колгосп (К) за рішенням районної ради народних депутатів отримав дозвіл на проектування та будівництво житлового будинку на землях лісового фонду. Будівництво було погоджено з усіма інстанціями та постійним землекористувачем – лісокомбінатом (ЛК) в акті відбору земельної ділянки. Будівництво проводилось, проте земельна ділянка вилучена з земель держлісфонду не була і передана К в користування. Пізніше К було реорганізовано в селянсько-фермерське господарство (СФГ) та об'єкт незавершеного будівництва був переданий останньому. В 1995 році ЛК було реорганізовано в держлісгосп (ДЛГ) і земельна ділянка (в числі всіх земель) була передана в постійне користування ДЛГ з видачею державного акту. Станом на сьогоднішній день СФГ має зареєстроване в реєстрі прав на нерухоме майно право власності на об'єкт нерухомості, проте не має права користування земельною ділянкою під самим об'єктом.

СФГ звернулось до ДЛГ про надання згоди на вилучення, проте отримало відмову з посиланням на розпорядження КМУ від 10.04.2008р. № 610-р.

Будь ласка підкажіть як можна діяти в даному випадку для отримання права користування земельною ділянкою? Якщо через суд, то через який і як в даному випадку повинні бути сформульовані позовні вимоги?

Завдання 5.

Складіть порівняльну таблицю договору найму житла за Цивільним кодексом України та договору найму житла за Житловим кодексом України:

а) за сферою застосування;

б) за особливостями укладення;

в) за суб'єктним складом;

г) за предметом договору;

д) за порядком та підставами зміни і припинення.

Завдання 6.

Порівняйте правовий статус піднаймача за договором найму (оренди) житла у державному житловому фонді і наймача за договором оренди у приватному житловому фонді.

Завдання 7.

Порівняйте правовий статус наймача та членів його сім'ї за договором найму (оренди) житла, за договором найму службового житлового приміщення та договором оренди житлового приміщення у приватному житловому фонді.

Завдання 8.

Проаналізуйте ст.ст. 48, 50, 58 Житлового кодексу України та ст.812 Цивільного кодексу України. Визначте предмет договору найму (оренди) житла

Завдання 5.Розробити проект договору найму (оренди) житла

Задачі до теми:

Задача 1.

Ремонтно-експлуатаційна контора уклала договір про передачу в користування підприємства громадського харчування – приміщення для їдальні, як було зазначено в договорі. Оскільки приміщення раніше займала перукарня, то було обговорено, що підприємство зробить перепланування і ремонт приміщення. Однак проведення зазначених робіт усе відкладалося, а через якийсь час підприємство розмістило в найнятому приміщенні закуплені для своїх потреб матеріальні цінності – меблі, різний інвентар, посуд, столову білизну. І в зв'язку з цим підприємство стало вносити орендну плату в зменшеному розмірі як за складське приміщення. Контора зажадала виплати за приміщення відповідно до умов договору і ліквідації в зв'язку з неправильною виплатою заборгованості. Підприємство відмовилося виконати цю вимогу, вказавши на те, що воно найбільш доцільно використовує найняте приміщення: їдальню воно розмістило в іншому приміщенні, що має потребу в перебудові, а дане приміщення цілком придатне для збереження матеріальних цінностей. Після цього контора пред'явила позов в господарський суд про розірвання договору наймання майна і стягнення заборгованості по орендній платі, а також витрат, необхідних для перепланування і ремонту приміщення.

Яке рішення повинне прийняти суд?

Задача 2.

Стеценко узяв напрокат піаніно терміном на один рік, уклавши відповідний договір з ательє прокату. У зв'язку з від'їздом у тримісячне відрядження Стеценко передав піаніно в тимчасове користування своєму сусідові по сходовій площадці Дмитрієву з умовою, що він сплатить вартість прокату за час, поки піаніно буде знаходитися в його квартирі. Дмитрієв поставив піаніно біля батареї центрального опалення, і незабаром на кришці інструменту з'явилися дві тріщини. По закінченні терміну договору Стеценко повернув піаніно ательє прокату. Однак після огляду інструмента ательє прийняти його

відмовилося і запропонувало Стеценку відремонтувати інструмент за свій рахунок. Стеценко відмовився виконати цю вимогу, посилаючись на те, що винуватцем пошкодження піаніно є Дмитрієв.

Задача 3.

Науково-дослідницький інститут орендував у багатопрофільного підприємства «Профіт» приміщення загальною площею 200 кв. м, що складається з трьох кімнат, для розміщення відділу, що працює по новій тематиці, запланованої інститутом. Через 10 днів з'ясувалося, що приміщення в поганому стані. Фахівці, запрошені інститутом, після огляду приміщення вказали у висновку, що потрібна заміна перекриття, без чого кімнати не можуть використовуватися за прямим призначенням. Інститут звернувся до підприємства з вимогою замінити балки горищного перекриття і привести кімнати в придатний для експлуатації стан. Одночасно інститут повідомив про припинення перерахування найманої плати на увесь час проведення ремонтних робіт.

Як повинно вчинити підприємство «Профіт»?

Задача 4.

Сільське споживче товариство орендувало в кінотеатру підвальне приміщення для розміщення торговельного складу. Через місяць через несправності каналізаційних труб, що знаходилися в підвалі, він виявився залитим, і сільпо був заподіяний матеріальний збиток у сумі 200 тис. грн. Сільпо звернулося до кінотеатру з вимогою про відшкодування збитку. Кінотеатр відмовився задовольнити цю вимогу, посилаючись на те, що підвальне приміщення знаходилося у володінні і користуванні сільпо, і кінотеатр не міг знати про несправності каналізаційних труб.

Як вирішити цю суперечку?

Задача 5.

Відповідно до договору який був укладений з керівництвом залізниці АТ підприємство одержало в оренду вузькоколійну залізничну вітку з пересувним ешелоном (два електровози і десять вагонів) для обслуговування перевезень своїх вантажів. У результаті урагану один електровоз і три вагони були ушкоджені настільки, що не могли використовуватися акціонерним товариством для перевезень. АТ звернулося до керівництва залізниці з вимогою відремонтувати пересувний ешелон. Керівництво залізниці, визнало, що ушкодження пересувного ешелону відбулося не з вини акціонерного товариства, проте відмовилося ремонтувати ушкоджені електровоз і вагони, посилаючись на те, що відповідно до договору, укладеному між ними, проведення капітального ремонту зобов'язаний здійснити орендар. Орендар, у свою чергу, зажадав розірвання договору оренди і відшкодування всіх заподіяних збитків.

Як вирішити цю суперечку?

Задача 6.

Повне товариство уклало договір з місцевою адміністрацією на оренду гаража. За договором товариство зобов'язалося реконструювати гараж. Частина гаража повинна була використовуватися для стоянки легкової автомашини, а іншу товариство зобов'язалося переобладнати в житлове приміщення й оселити там шофера. Усі роботи повинні були закінчитися через шість місяців. Уклавши договір, товариство наслало в гаражі на цементне покриття дерев'яну підлогу, вселило в гараж шофера і ніяких інших робіт не робило. У встановлений термін орендна плата не була внесена. Місцева адміністрація подала позов проти товариства про стягнення орендної плати і про примушення його до виконання всіх робіт за договором.

Задача 7.

Хокейна команда спортивного товариства орендувала в стадіону каток для тренувань команди в зимовий період. Через ряд виникаючих друг за другом потеплень каток кілька разів розставав, і команда не могла проводити тренування відповідно до встановленого графіку. Орендар припинив перелічувати стадіонові орендну плату і зажадав розірвання договору. Стадіон пред'явив позов, вимагаючи оплатити орендну плату, а також доходи, що він міг би одержати, використовуючи це майно в інших цілях.

Яке рішення прийме суд?

Задача 8.

Антипова Т. уклала з Круп'яничем А. договір майнового найму садового будинку строком на 1,5 роки. За 7 місяців плата була внесена повністю. Але за місяць після переселення Антипової Т. в садовий будинок згорів від удару блискавки.

Круп'янич А., отримав страхову суму, відбудував садовий будинок до наступного дачного сезону. Антипова Т., вважаючи, що договір не припинив дію, побажала не лише поселитися в будинку, а й запропонувала Круп'яничеві А. зарахувати орендну плату, за винятком одного місяця в майбутні платежі.

Круп'янич А., не вважав себе зобов'язаним повернути Антиповій Т. плату і повідомив їй, що укладений в минулому році договір найму втратив свою силу і запропонував укласти договір найму садового будинку на інших умовах.

Як вирішити суперечку? Обґрунтуйте свою відповідь.

Задача 9.

Позняков О. дав своєму сусідові за договором позички на час весілля сина набір старовинних срібних столових приборів у кількості: 20 ложок та 20 виделок. Після весілля виявилося, що усі виделки були вкрадені кимось з гостей. Позняков О. вимагає сплати вартості 20 виделок та штрафу в двократному розмірі їх вартості.

Чи будуть задоволені вимоги Познякова О.?

Задача 10.

Невська В. за договором позички передала Степановій Л. у користування свою квартиру строком на один рік. В період дії договору в квартирі стався пожар з вини Степанової Л., згоріли всі меблі та інші цінні речі, що належали як Невській В., так і Степановій Л.

Невська В. вимагає від Степанової Л. відшкодування збитків, завданих пожаром, а Степанова Л. відмовляється їх відшкодовувати, посилаючись на те, що договір позички квартири не можна вважати укладеним, оскільки він не був посвідчений нотаріально.

Чи відповідають законодавству доводи Степанової Л.?

Тести:

1. Договір майнового найму є:
1) двостороннім;
2) безоплатним;
3) оплатним;
4) консенсуальним;
5) реальним.

2. Сторонами в договорі майнового найму є:
1) тільки громадяни;
2) тільки юридичні особи;
3) громадяни та юридичні особи.

3. Наймач зобов'язаний:
1) своєчасно вносити плату за користування майном;
2) підтримувати майно у належному стані;
3) проводити за свій рахунок поточний ремонт, якщо інше не встановлено договором;
4) обов'язково проводити капітальний ремонт майна
5) користуватися майном за своїм розсудом.

4. Наймач за договором майнового найму може:
1) проводити за своїм розсудом поліпшення майна;
2) вимагати обов'язкового відшкодування витрат на поліпшення майна;
3) проводити поліпшення майна за згодою наймодавця.

5.Строк дії договору оренди землі не може перевищувати:
1) 5 років;
2) 120 років;
3) 20 років;
4) 50 років.

6. Дострокове припинення договору майнового найму можливе:
1) якщо наймач користується майном не за призначенням;
2) якщо наймач навмисне чи з необережності погіршує стан майна;
3) якщо наймач не зробить капітального ремонту у всіх випадках.

7. Предметом договору лізингу може бути:
1) неспоживна річ, визначена індивідуальними та родовими ознаками;
2) споживна річ, визначена родовими ознаками
3) неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів
4) річ, визначена індивідуальними та родовими ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів

8. Коли строк договору найму будівлі або іншої капітальної споруди не встановлений сторонами, вважається, що договір укладений на:
1) три роки;
2) один рік;
3) невизначений строк;
4) п’ять років.

9. Істотними умовами договору найму житла є:
а) предмет
б) предмет та строк
в) предмет та ціна

10. Форма договору позички:
1) письмова;
2) усна;
3) залежить від сторін та предмета договору.

11. Якщо позичкодавець після закінчення строку користування речі не поверне її, позичкодавець має право:
1) вимагати відшкодування завданих збитків;
2) сплати пені;
3) примусового повернення.

12. Позичкодавцем може бути:
1) власник майна;
2) орендар майна;
3) управитель майна за згодою власника.

13. Якщо позичкодавець не виконує обов’язку передати річ у користування, друга сторона має право вимагати:
1) розірвання договору та відшкодування завданих збитків;

2) передачу речі;
3) сплати неустойки за неналежне виконання договору.

Тема 6. Підряд (зобов'язання з виконання робіт)
Поняття договору підряду. Розмежування договору підряду від суміжних договорів.

За договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ст. 837 ЦК України).

На відміну від зобов'язань з передачі майна, зобов'язання підрядного типу регулюють відносини по виконанню робіт. Боржник у цьому договорі зобов'язується не що-небудь дати, а що-небудь зробити, тобто виконати певну роботу: виготовити річ, здійснити ремонт, поліпшити або змінити її споживчі властивості або одержати якійсь інший результат, що має конкретне матеріальне й відособлене від виконавця вираження. Останнє пояснюється тим, що результат роботи підрядник зобов'язаний передати замовникові.

Ознаки зобов'язання за договором підряду, що дозволяють відокремити його від інших зобов'язань:

1) підрядник виконує роботу за завданням замовника з метою задоволення тих або інших індивідуальних потреб і вимог замовника;

2) підрядник зобов'язується виконати певну роботу, результатом якої є створення нової речі або відновлення поліпшення, зміна вже існуючої речі;

3) річ, створена за договором підряду, належить на праві власності підрядникові до моменту прийняття виконаної роботи замовником (за винятком речі, створеної за договором будівельного підряду);

4) підрядник самостійний у виборі засобів і способів досягнення обумовленого договором результату;

5) підрядник зобов'язується виконувати роботу на свій страх і ризик, тобто оплату він отримує тільки отримавши результат роботи;

6) підрядник виконує роботу за винагороду;

7) підрядник має право залучати до виконання договору третіх осіб без згоди замовника.

Цивільно-правова **характеристика договору**:

1. Договір є **консенсуальним**, оскільки він вважається укладеним внаслідок досягнення згоди безвідносно до передачі речі, власне у цьому договорі на момент укладання договору речі ще не існує.

2. Договір **оплатний.**

3. Договір є **двостороннім**, оскільки кожна із сторін цього договору має взаємні права та обов'язки.

4. Договір, як правило, є **строковим**, але може укладатися і на невизначений строк, виконання якого має бути здійсненим за правилами ст. 846 ЦК України.

5. Відноситься до **каузальних правочинів**. Метою договору є виконання визначеної роботи для отримання результату, що задовольняє потреби замовника.

6. Відноситься до договорів про виконання робіт.

Види договорів підряду: договір побутового підряду, договір будівельного підряду, договір підряду на проектні та пошукові роботи.

Залежно від результату роботи підрядника можна диференціювати підрядні відносини на зобов'язання, спрямовані на виготовлення нових речей, і зобов'язання, спрямовані на відновлення, зміну або поліпшення споживчих властивостей уже існуючих.

1. Сторони та зміст договору підряду. Укладання та припинення.

Сторонами є **замовник і підрядник. Замовником** є сторона, що доручає іншій стороні виконання певної роботи, а **підрядником** – сторона, що зобов'язується виконати роботу. І замовником і підрядником можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи.

Підрядник має право, якщо інше не встановлено договором, залучити до виконання роботи інших осіб (субпідрядників), залишаючись відповідальним перед замовником за результат їхньої роботи. У цьому разі підрядник виступає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником – як замовник.

Система генерального підряду передбачає, що при залучені до виконання договору третіх осіб підрядник стає генеральним підрядником, що виступає як замовник за договором субпідряду, але залишається повністю відповідальним перед своїм замовником за дії субпідрядників.

Генеральний підрядник відповідає перед субпідрядником за невиконання або неналежне виконання замовником своїх обов'язків за договором підряду, а перед замовником – за порушення субпідрядником свого обов'язку. Замовник і субпідрядник не мають права пред'являти один одному вимоги, пов'язані з порушенням договорів, укладених кожним з них з генеральним підрядником, якщо інше не встановлено договором або законом.

Елементарна схема договірних зв'язків при підряді за участю третіх осіб: замовник укладає договір з підрядником, що іменується в такому разі генеральним підрядником, а останній – договір (договори) з третіми особами – субпідрядниками. Прямих правових зв'язків між замовником та субпідрядником не встановлюється, оскільки у взаєминах з субпідрядниками функції замовника виконує генеральний підрядник. Однак в договорах, укладених генеральним підрядником як з замовником, так і з субпідрядниками, може бути передбачена можливість пред'явлення замовником будь-яких вимог безпосередньо до субпідрядника та субпідрядником до замовника.

Згідно з ч. 1 ст. 638 ЦК договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. У зв'язку з цим слід

зазначити, що § 1 гл. 61 ЦК (Загальні положення про підряд) не містить спеціального регулювання форми договору підряду, відтак, цей договір може бути укладений відповідно до загальних вимог про форму (статті 205-209 ЦК). Так, договори підряду між юридичними особами, між юридичною та фізичною особою укладаються у письмовій формі. Договори підряду між фізичними особами, особливо ті, що укладаються на виконання робіт на невелику суму можуть укладатися в усній формі, можливим є також оформлення договору у вигляді виписаної квитанції.

Стаття 866 ЦК встановлює, що договір побутового підряду вважається укладеним у належній формі, якщо підрядник видав замовникові квитанцію або інший документ, що підтверджує укладення договору.

Наслідки недодержання форми договору підряду визначаються за загальними нормами цивільного законодавства, якщо інше не передбачено спеціальним законом.

Із визначення договору підряду, що міститься у ч. І ст. 837 ЦК, випливає, що істотною умовою договору підряду, встановленою законодавчо, є умова про роботу, що повинна бути виконана за договором.

Отже, у договорі повинні бути чітко визначені вимоги щодо якості, кількості, інших характеристик результатів підрядних робіт.

Крім того, до істотних умов договору підряду, як правило, відносять ціну та строк виконання договірних зобов'язань.

Однак, на наш погляд, чинне законодавство України не дає підстав для такого однозначного висновку. Зокрема, невстановлення у договорі ціни не є підставою для твердження, що він є неукладеним. Так, відповідно до ч. 2 ст. 843 ЦК, якщо у договорі підряду не встановлено ціну роботи або способи її визначення, ціна встановлюється за рішенням суду на основі цін, що зазвичай застосовуються за аналогічні роботи, з урахуванням необхідних витрат, визначених сторонами.

Аналогічне зауваження слід зробити щодо строків виконання робіт за договором. Так, згідно з ч. 2 ст. 846 ЦК, якщо у договорі підряду не встановлені строки виконання роботи, підрядник зобов'язаний виконати роботу, а замовник має право вимагати її виконання у розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи та звичаїв ділового обороту.

Однак слід зазначити, що у конкретному договорі підряду умови про ціну та строки виконання робіт можуть бути істотними в силу ч. 1 ст. 638 ЦК (наприклад, якщо одна із сторін зробить відповідну заяву).

Крім того, аналіз ч. 2 ст. 840 ЦК дає підстави для висновку, що істотними умовами договору підряду з використанням матеріалу замовника є норми витрат матеріалу, строки повернення його залишку та основних відходів, а також відповідальність підрядника за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків.

Крім загальних підстав припинення договорів, договір підряду припиняється:

1. У разі односторонньої відмови замовника від договору: 1) якщо він не погодився на перевищення визначеного приблизного кошторису; 2) у будь-який час до закінчення роботи, виплативши підрядникові плату за виконану частину роботи та відшкодувавши йому збитки, завдані розірванням договору; 3) якщо підрядник своєчасно не розпочав роботу або виконує її настільки повільно, що закінчення її у строк стає явно неможливим; 4) в разі невиконання підрядником вимоги про усунення недоліків, якщо під час виконання роботи стане очевидним, що вона не буде виконана належним чином; 5) якщо після передачі результату замовником виявлені істотні недоліки роботи та такі, що не можуть бути усунені, або не були усунені у встановлений замовником розумний строк.

2. У разі односторонньої відмови підрядника від договору у випадку, якщо замовник, незважаючи на своєчасне попередження з боку підрядника, у відповідний строк не замінить недоброякісний або непридатний матеріал, не змінить вказівок про спосіб виконання роботи тощо.

3. У разі розірвання договору на вимогу замовника: якщо до передачі результату замовник виявить у роботі істотні відступи від умов договору підряду або інші істотні недоліки. При цьому замовник має право вимагати відшкодування збитків (ст. 852 ЦК України).

4. У разі розірвання договору на вимогу підрядника: якщо замовник відмовляється від збільшення твердого кошторису, але тільки у разі істотного зростання після укладення договору вартості матеріалу, устаткування, які мали бути надані підрядником, а також вартості послуг, що надавалися йому іншими особами.

2. Договір побутового підряду. Особливості укладання.

За **договором побутового підряду** підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ст. 865 ЦК України).

Специфічні **ознаки** договору, що дозволяють його виділити у окремий різновид договорів підряду:

1. **Специфічний суб'єктний склад**. Підрядником може виступати лише суб'єкт підприємницької діяльності, в тому числі і фізична особа СПД, основним напрямком діяльності якого є виконання робіт за замовленням споживачів. Виконавці здійснюють побутове обслуговування населення після їх державної реєстрації як суб'єктів підприємницької діяльності, а у випадках, передбачених законодавством, – за наявності торгового (спеціального торгового) патенту та спеціального дозволу (ліцензії). Виконавці для провадження діяльності з надання побутових послуг залежно від специфіки побутових послуг, що надаються, можуть мати окремі приміщення або будівлі, павільйони, кіоски, пересувні майстерні та приймальні пункти, спеціально обладнані відповідним устаткуванням. Замовником, як правило, є фізичні особи, але можуть і юридичні.

2. **Предмет договору – робота**, результат якої призначений для задоволення побутових та інших особистих потреб.

3. Договір побутового підряду є **публічним** договором. На підрядника покладається обов'язок по наданню замовникам до укладання договору інформації про себе, правилах виконання робіт, правах замовників тощо. Однак, виконавець має право на відмову у прийманні замовлень на побутові послуги, якщо він не може забезпечити належне їх виконання (п. 10 Правил побутового обслуговування населення).

4. До відносин з участю замовника-фізичної особи, не врегульованих ЦК України, застосовується законодавство про захист прав споживачів.

5. У разі застосування підрядником стандартних форм договору або формулярів, на нього поширюються правила договору приєднання, передбачені ст. 634 ЦК України.

6. Основні вимоги до побутового обслуговування населення та відносини між замовниками та виконавцями у наданні побутових послуг на території України регулюються Правилами побутового обслуговування населення, затв. постановою КМУ від 16.05.1994 р. № 313 (в ред. від 4.06.1999 р. № 974).

7. **Форма – письмова**. Договір вважається укладеним у належній формі, якщо підрядник видав замовникові квитанцію або інший документ, що підтверджує укладення договору

3. Предмет та суттєві умови договору побутового підряду.

Істотними умовами договору є предмет, ціна і строк виконання роботи.

Предметом є індивідуалізований результат праці підрядника. В договорі повинно бути чітко визначені вимоги до його предмету.

Ціна – це грошова сума, належна підрядчикові за виконання роботи. Якщо у договорі не встановлено ціну роботи або її способи, ціна встановлюється за рішенням суду на основі цін, що звичайно застосовуються за аналогічні роботи з урахуванням необхідних витрат сторін (ст.843 ЦК). Ціна включає і відшкодування витрат підрядника та плату за виконану роботу. Ціна в договорі може визначатися і в кошторисі, який містить постатейний перелік витрат щодо виконання робіт. він є невід'ємною частиною договору. Кошторис може бути **твердим і приблизним**. Зміни до твердого кошторису можуть вноситися дише за погодженням сторін. У разі перевищення твердого кошторису усі пов'язані з цим витрати несе підрядник, якщо інше не встановлено законом або договором. Підрядник не має права вимагати збільшення твердого кошторису, а замовник – його зменшення. Тільки у разі істотного зростання вартості матеріалів після укладення договору, підрядник вправі вимагати збільшення і якщо замовник на це не погоджується, то вимагати розірвання договору. Приблизний кошторис складається в тому разі, якщо заздалегідь неможливо визначити перелік робіт, що потребуються. В міру виконання робіт приблизний кошторис уточнюється й розрахунки провадяться за фактично проведеними підрядником витратами, але якщо немає значного перевищення приблизного кошторису. Можливість збільшення ціни

припускається лише у разі виникнення необхідності в проведенні додаткових робіт. не передбачених приблизним кошторисом.

Строки виконання роботи або її окремих етапів встановлюються в договорі, а якщо строки в договорі не встановлені, то замовник вправі вимагати виконання робіт у розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи, звичаїв ділового обороту (ст. 846 ЦК). Строки можуть бути початковими, проміжними і кінцевими. Це сприяє ритмічному ходу робіт і своєчасному їх завершенню, а також дозволяє замовнику перевіряти хід робіт і вживати заходів до їхнього неналежного виконання. З моменту укладення договору строки стають обов'язковою умовою для сторін, їх зміна може бути проведена лише на умовах та в порядку , визначеному договором. Строки можуть бути змінені у випадках, передбачених законом, наприклад, ст. 651 ЦК допускає зміну договору при його істотному порушенні іншою стороною.

Питання до теми:

1. Загальні положення про підряд.
2. Побутовий підряд.
3. Будівельний підряд.
4. Підряд на проектні та пошукові роботи.
5. Договір на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Завдання до теми:

Завдання 1.

Скласти порівняльну характеристику договору підряду і трудового договору за:

а) суб'єктами;

б) змістом;

в) ризиками сторін;

г) підставами та обсягами відповідальності.

Завдання 2.

Проаналізуйте ризики замовника та підрядника за договором підряду. Ознайомтеся з ч.2 ст.1172 Цивільного кодексу України.

Завдання 3.

1 – група – Скласти проект договору будівельного підряду

2 – група – Скласти проект договору побутового підряду

3 – група – Скласти проект договору підряду на проектні та пошукові роботи

4 – група – Розробити проект договору на виконання науково-дослідницьких або дослідницько-конструкторських та технологічних робіт.

Задачі до теми:

Задача 1.

Власник приватного будинку Якубенко В. уклав з Серенковим П. та Проніним Т. договір на ремонт даху та фарбування будинку до 15 вересня 2015 року за 10000 гривень.

До зазначеного строку Серенков П. та Пронін Т. не лише не відремонтували дах, але й не взялися до роботи.

Зливи, які пройшли 18 та 19 вересня, пошкодили стелю та стіни в середині будинку.

Якубенко В. був змушений сплатити 1200 гривень іншим майстрам, які до того ще й відновили стіни та стелю.

Від договору з Серенковим П. та Проніним Т. Якубенко В. відмовився і звернувся до суду з позовом про відшкодування завданих йому збитків на суму 2000 гривень.

Чи задовольнить суд вимоги Якубенко В.?

Задача 2.

Ананченко Т. звернулася з позовом до хімчистки «СЕВЕРОКОН» про відшкодування збитків, зазначивши, що здала за квитанцією до приймального пункту хімчистки шубу з чорнобурок. Після чистки шуба стала непридатною до носіння. Відповідач заперечує позовні вимоги посилаючись на те, що приймальниця попереджала про можливості часткової зміни кольору шуби в процесі хімічного чищення, а також про можливе скатування ворсу. Суд встановив, що Ананченко Т. з цією умовою погодилася, крім того про це вказано у квитанції. Проведена товарознавча експертиза зазначила, що шуба втратила свою цінність на 40%. Суд у позові Ананченко Т. відмовив на тих підставах, що вона погодилася з можливою зміною кольору шуби та скатування ворсу і, тим самим, із зниженням вартості виробу на 40%.

Обґрунтуйте рішення суду? Якщо буде подана скарга до касаційної інстанції, які докази можуть надати сторони?

Задача 3.

1 листопада 2016 року Ісаєнко Л. викликала телевізійного майстра у зв'язку з несправністю телевізора. Вартість ремонту складала 500 гривень, і вона внесла аванс 200 гривень, домовившись, що забере з майстерні телевізор самостійно. Термін для отримання телевізора був вказаний на квитанції – 18 листопада. Майстер відремонтував телевізор до вказаної дати. Ісаєнко Л. збиралася забрати телевізор, але по дорозі її машина попала в аварію, де вона зламала руку. 27.11.2016 року, після виходу з лікарні, вона зайшла до майстерні за телевізором.

Телевізор вона забрати не змогла, оскільки їй пояснили, що 23 листопада 2016 року в майстерні сталася пожежа, яка виникла у сусідньому будинку та перекинулася на майстерню, і значну кількість майна в майстерні було знищено, в тому числі телевізор Ісаєнко Л. Ісаєнко Л. вимагала, щоб майстерня

відшкодувала вартість телевізора та повернула сплачений аванс. В свою чергу майстерня вимагала сплати 300 гривень несплаченої суми за виконану роботу та по 5 гривень на день за зберігання телевізора.

Як вирішити суперечку? Дайте оцінку діям сторін.

Задача 4.

ДПІ подала позов до ТОВ «У» та ТОВ «Агрофірма «Х» про визнання договору підряду недійсним. Під час судового розгляду було встановлено, що ТОВ «Агрофірма «Х» і ТОВ «У» уклали договір, який був названий сторонами «договір підряду», згідно з яким ТОВ «У» зобов'язувалося виконати роботи по зберіганню врожаю зернових на сільськогосподарських землях ТОВ «Агрофірма «Х» загальною площею 378,5 га. В свою чергу кореспондуючим обов'язком агрофірми за цим договором було оплатити виконані роботи. Між сторонами договору був складений акт приймання виконаних робіт та укладена угода про розрахунок за спірним договором зерном.

ДПІ посилається на відсутність у ТОВ «У» матеріально-виробничої бази для виконання зобов'язань за цим договором, а тому вважає укладений договір недійсним.

Як визначити правову природу договору? Які докази мають свідчити про виконання договору? Надайте оцінку обґрунтованості доводів і висновків ДПІ і вирішите спір.

Задача 5.

Позивач звернувся до суду з позовом до Державної госпрозрахункової організації «Х», Державної госпрозрахункової організації «У», Головного управління житлового забезпечення м. Н-ська про зобов`язання видати свідоцтва про право власності на об`єкти нерухомого майна, що перебувають у власності фізичної особи, а саме на квартиру №1 та автомобільну стоянку (машино – місце) в будинку №2 по вулиці Н-ській, посилаючись на те, що ним були виконані всі умови інвестиційного договору та додаткових до нього договорів, сплачені всі необхідні за договорами кошти, підписані: акти звірки розрахунків, прийняття об`єктів нерухомого майна та отримана довідка про сплату 100% вартості квартири з машино-місцем, оплачена вартість свідоцтва, однак відповідач ухиляється в добровільному порядку виконати умови договору та видати свідоцтва про право власності.

ДГО «Х» пред'явив зустрічний позов про визнання додаткової угоди про встановлена договірної ціни будівництва недійсною, посилаючись на те, що в зв'язку з суттєвим подорожчанням вартості будівництва позивачу необхідно доплатити суму еквівалентну 1000 дол. США, крім того, ця додаткова угода була підписана сторонами на два місяці пізніше ніж фактично зазначено в ній.

ДГО «У» у відзиві на позовну заяву зазначив, що відповідно до умов договору про спільну діяльність на будівництво багатоповерхового будинку, обов'язок щодо оформлення права власності розложений на ДГО «У».

Позивач збільшив позовні вимоги та просив стягнути з відповідачів

компенсацію заподіяної моральної шкоди 10 000 грн.

Вирішити спір.

Тести:

1. Робота за договором підряду виконується:
1) з матеріалів замовника;
2) з матеріалів підрядника;
3) це встановлюється сторонами в договорі.

2. Якщо робота виконується з матеріалів замовника, у договорі мають бути встановлені:
1) кількість наданого матеріалу;
2) норми витрат;
3) строки повернення залишку матеріалу;
4) обов'язки підрядника;
5) відповідальність підрядника.

3. Ризик випадкового знищення матеріалу до настання строку здачі роботи несе:
1) підрядник;
2) замовник;
3) сторона, що вказана в договорі.

4. Ціна в договорі підряду може бути визначена:
1) у кошторисі;
2) у договорі;
3) у спеціальному додатку до договору.

5. Якщо підрядник допустив недоліки в роботі, замовник має право:
1) вимагати їх виправлення безоплатно;
2) вимагати відшкодування витрат на їх виправлення;
3) вимагати розірвання договору;
4) вимагати зменшення плати за роботу.

6. Перед замовником за договором генерального підряду відповідають:
1) субпідрядники;
2) генпідрядник;
3) винна в порушенні зобов'язань сторона.

7. Договір підряду може укладатися:
1) на переробку сировини;
2) на ремонт техніки;
3) на будівництво будинку;

4) на пошив одягу;
5) на перевезення.

8. У разі виявлення недоліків за договором побутового замовлення споживач має право:
1) безоплатного усунення недоліків;
2) зменшення ціни виконаної роботи;
3) відшкодування збитків з усуненням недоліків своїми силами;
4) відшкодування збитків з усуненням недоліків із залученням третьої особи.

9. Виконавець роботи за договором побутового замовлення повинен:
1) бути суб'єктом підприємництва;
2) мати обов'язково торговий патент;
3) мати дозвіл органів виконавчої влади на виконання робіт.

10. У приміщенні, де проводиться приймання та видача замовлень, повинно розміщуватися:
1) перелік побутових послуг, які надає виконавець;
2) книга заяв та пропозицій;
3) копія свідоцтва про державну реєстрацію виконавця;
4) ліцензія на послуги, які надаються виконавцем;
5) інформація про працівників, які обслуговують замовника;
6) гарантійні зобов'язання виконавця.

11. Документами, що надають право замовникові на вимоги про усунення недоліків, є:
1) квитанція;
2) касовий чек;
3) договір про виконання робіт;
4) розписка.

12. Спори за договором побутового замовлення розглядаються:
1) судом, за місцем знаходження виконавця;
2) судом, за місцем знаходження замовника;
3) судом, за місцем виконання робіт;
4) судом, за вибором замовника.

13. До істотних умов договору будівельного підряду відносяться:
1) умови про строки здачі робіт;
2) умови про предмет договору;
3) умови про порядок внесення змін до умов договору;
4) умови про проектно-кошторисну документацію;
5) умови про відповідальність сторін.

14. Об’єкт будівництва повинен страхувати:

1) підрядник;
2) замовник;
3) це питання вирішується сторонами в договорі.

15. Чи має право виконавець використати одержаний результат науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт для власних потреб?

1) має право, але повинен отримати згоду замовника;
2) має право, якщо інше не встановлено договором;
3) не має права.

16. Якщо в ході виконання дослідно-конструкторських і технологічних робіт виявляється неможливість досягнення результату внаслідок обставин, що виникли не з вини виконавця, замовник зобов’язаний:

1) оплатити вартість виконаної частини робіт;
2) відшкодувати витрати виконавця;
3) не повинен оплачувати роботи.

Тема 7. Договір про надання послуг(зобов'язання з надання послуг)

1. Загальна характеристика договору надання послуг.

За **договором про надання послуг** одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ст. 901 ЦК України).

Таке поняття, як послуга вживається у низці нормативно-правових актів, наприклад, у ЦК України, який розглядає «послуги» як об'єкт цивільних прав (ст. 177 ЦК України) та інших актах: Законах України «Про аудиторську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про туризм», Закон України «Про телекомунікації», Закон України «Про поштовий зв'язок» тощо.

Ознаки послуги:

1. Це діяльність, результат якої полягає в самому наданні послуг (тобто діяльності). При наданні послуг продається не сам результат, а дія, яка до нього привела. Іншими словами, послуга – це специфічний результат, що виражається в діяльності.

2. Діяльність як така є не самоціллю, а засобом досягнення мети. Це не просто певний корисний ефект, за якого можна досягти (або не досягти) бажаного результату, а саме задоволення потреб конкретного суб'єкта.

3. Невідчутність послуги полягає у тому, що: по-перше, споживання послуги не передбачає права власності на неї, на відміну від товару (речей); по-друге, послугу не можна спробувати на смак, відчути, приміряти, почути до моменту набуття послуги. Одержавши послугу, споживач одержав невідчутний продукт, а також разом з тим задоволення або розчарування від нього.

4. Невід'ємність послуги від послугодавця.

5. Неможливість зберігання, повернення послугодавцю, якщо послуга неякісна.

6. Нестійкість якості – якість послуги може коливатися в залежності від особи-виконавця, часу та місця здійснення послуги. Послуга тісно пов'язана з конкретною людиною-виконавцем, а оскільки схожих людей не буває, то властивість невіддільності породжує специфічну ознаку послуг – їх ексклюзивність.

7. Нематеріальність послуги.

8. Невичерпність послуги – скільки б не надавали послугу, її кількісні характеристики не зменшуються.

9. Задоволення потреб провадиться в процесі надання послуги, а тому послуга не може бути перепродана як товар (послуга як така не має мінової вартості).

Послуга відмінна від роботи тим, що її надання не приводить до появи упредметненого результату, послуга зводиться до здійснення ряду дій або здійснення певної діяльності. Безумовно, послуга, як будь-яка інша діяльність, має певний результат, але не у формі заново створеної або обробленої речі, при

цьому результат послуги носить нематеріальний характер, він може не тільки сприйматися в процесі її надання або по завершенню, але частіше виявляється в юридичних наслідках, які виникли в ході надання послуг. У цьому випадку, вірніше говорити про ефект послуги, якому можна сприймати, в окремих випадках – спостерігати, але не одержувати як річ. Саме це зумовлює те, що послуга має бути оплачена як така безвідносно до отриманого результату. При підряді, для якого властивий принцип «результат вінчає діло», навпаки, оплаті підлягає саме результат, а не робота: «нема результату – нема роботи», а тому і нема оплати.

Договори про надання послуг поділяються на такі **види:**

1) договори про надання послуг юридичного характеру (договір доручення, комісії);
2) договори про надання послуг фактичного характеру (договір зберігання);
3) договори, які передбачають здійснення виконавцем юридичних та фактичних дій (договір транспортного експедирування, агентській договір).
4) послуги грошово-кредитного характеру – позика, кредит, банківський вклад, банківський рахунок, страхування.

Крім послуг передбачених у ЦК України (перевезення, транспортне експедирування, зберігання, страхування, доручення, комісія, управління майном, позика, кредит, банківський вклад, банківський рахунок, факторинг, розрахунки) практика знає багато інших різновидів договорів про надання послуг. Широке поширення одержали посередницькі, інформаційні, юридичні, освітні, соціально-культурні й інші послуги. На всі ці різновиди послуг поширюється гл. 63 ЦК України (загальні положення про послуги), якщо це не суперечить суті зобов'язання.

Цивільно-правова характеристика договору: договір є консенсуальним, оплатним (якщо в договорі не указано інше), двостороннім, строковим, каузальним, може бути публічним договором (наприклад, договори про надання послуг зв'язку, медичних, готельних послуг, тощо), значна кількість договорів про надання послуг відносяться до договорів приєднання.

2. Поняття та загальна характеристика договору перевезення. Правове регулювання перевезення.

Договори перевезення класифікують і залежно від виду транспорту. Перевезення, залежно від видів транспорту, якими вони здійснюються, поділяються на:

а) залізничні;
б) автомобільні;
в) внутрішніми водними шляхами (річкові);
г) морські;
д) повітряні.

Перевезення кожним конкретним видом транспорту мають свою специфіку. Однак у цього виду послуг є й загальні правила, викладені у ЦК України.

За характером об'єкта, що перевозиться, розрізняють перевезення вантажу, вантажобагажу, багажу, пасажирів і пошти.

Перевезення декількома транспортними організаціями одного виду транспорту називається перевезенням у прямому сполученні. Перевезення організаціями різних видів транспорту за єдиним транспортним документом називається перевезенням у прямому змішаному сполученні. Договори перевезення у прямому та прямому змішаному сполучені є різновидами договору перевезення вантажу.

Система транспортних договорів містить у собі три групи договорів:

1) договори про організації перевезень. Так, згідно ст. 914 ЦК України перевізник і вантажовласник при необхідності здійснення систематичних перевезень вантажів можуть укласти довгострокові договори про організації перевезень. За цим договором перевізник зобов'язується у встановлений термін приймати, а вантажовласник пред'являти до перевезення вантажі в обумовленому обсязі. У договорі про організації перевезення вантажів визначаються обсяг, строки й інші умови перевезення. Договори про організації перевезень є консенсуальними, на відміну від інших транспортних договорів.

2) договори перевезення вантажів, пасажира й багажу – це основні транспортні договори, що опосередковують головну сферу взаємовідносин транспортних організацій і клієнтів.

3) допоміжні транспортні договори (договір транспортної експедиції й інші, предметом яких є надання послуг, пов'язаних з перевезенням вантажів).

За **договором перевезення вантажу** одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату (ст. 909 ЦК України).

Цивільно-правова **характеристика договору**:

1. Договір є **реальним**, оскільки обов'язки у перевізника виникають лише з моменту отримання останнім вантажу від відправника, на морському транспорті – консенсуальний.

2. Договір є **двостороннім**, оскільки кожна із сторін цього договору має взаємні права та обов'язки.

3. Договір **оплатний,** оскільки відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

4. Договір перевезення вантажів транспортом загального користування є **публічним**, і звідси випливає обов'язок перевізника здійснювати перевезення вантажів будь-якої особі. До транспорту загального користування слід віднести залізниці, що входять у загальну мережу залізниць України й відкриті для загального користування, а також в більшості випадків повітряний та водний транспорт.

5. **Відноситься до договорів на користь третьої особи**, оскільки відправник сплачує за перевезення, перевізник надає послуги, а результатом користується вантажоодержувач

6. Договір перевезення вантажів транспортом загального користування відноситься до **договорів приєднання**.

7. Договір є строковим. Перевізник зобов'язаний доставити вантаж до пункту призначення у строк, встановлений договором, якщо інший строк не встановлений транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них, а в разі відсутності таких строків – у розумний строк.

8. Відноситься до договорів про надання послуг.

Предмет договору – транспортні послуги, щодо доставки ввірених матеріальних цінностей в пункт призначення, а об'єкт перевезення – конкретний вантаж.

3. Поняття договору зберігання та його загальна характеристика.

За **договором зберігання** одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності (ст. 936 ЦК України).

Цивільно-правова **характеристика договору**:

1. Договір є **реальним**, тобто вважається укладеним з моменту передачі речі зберігачу, **консенсуальним** він є у випадку, якщо зберігачем є особа, що здійснює зберігання на засадах підприємницької діяльності (професійний зберігач), якщо в договорі встановлений його обов'язок зберігати річ, яка буде передана зберігачеві в майбутньому.

2. Договір **безоплатний**, якщо інше не випливає з договору чи закону. Однак, якщо зберігач – юридична особа, то діє інше правило – він є безоплатним тільки, якщо установчим документом юридичної особи або договором передбачено безоплатне зберігання речі.

3. Договір є **двостороннім.**

4. Договір, як правило, є **строковим,** але може укладатися і на **невизначений строк**.

5. Відноситься до каузальних правочинів. Метою договору є зберігання майна, а не для того, щоб його сховати.

6. Договір є **публічним**, якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування.

7. Відноситься до договорів про надання **фактичних послуг**.

Предмет – послуга зі зберігання речей. Об'єктом зберігання є, як правило, індивідуально-визначені речі, у тому числі документи, цінні папери, які не виключені із цивільного обороту. Не можуть предметом зберігання: тварини, речі не віддільні від інших (від землі), речі вилучені із цивільного обороту або обмежені (потрібний спеціальний суб'єкт, що має дозвіл). Гроші можуть бути предметом договору зберігання, якщо вони не знеособлюються.

Родові речі також можуть бути предметом договору, але в цьому випадку обов'язок зберігача повернути річ, що передана на зберігання, трансформується у обов'язок передати речі того ж роду, якості та кількості.

Тому, залежно від виду речей, що передаються на зберігання, виділяють регулярне зберігання, тобто зберігання індивідуально визначених речей, та іррегулярне зберігання – об'єктом зберігання є родові речі.

Істотною умовою договору є предмет. Не є істотною умовою договору ціна, тому, якщо у договорі не встановлено ціну застосовуються правила ст. 632 ЦК України. Не є істотною умовою договору також і строк, оскільки у відповідності до ст. 938 ЦК України, якщо договір зберігання було укладено на певний строк, зберігач зобов'язаний зберігати річ протягом строку, встановленого в договорі, а якщо ж строк зберігання у договорі не був встановлений і не може бути визначений, виходячи з його умов, зберігач зобов'язаний зберігати річ до пред'явлення поклажодавцем вимоги про її повернення.

Форма – у випадках, встановлених статтею 208 ЦК України – **письмова.**

Прийняття речі на зберігання при пожежі, повені, раптовому захворюванні або за інших надзвичайних обставин може підтверджуватися свідченням свідків.

Прийняття речі на зберігання може підтверджуватися видачею поклажодавцеві номерного жетона, іншого знака, що посвідчує прийняття речі на зберігання, якщо це встановлено законом, іншими актами цивільного законодавства або є звичним для цього виду зберігання.

4. Зміст договору та його сторони. Особливості відносин зберігання, що виникають в силу закону.

Сторонами є **поклажедавець** (цей термін перейшов у ЦК України із російського дореволюційного законодавства, у якому зберігання називалося поклажею) та **зберігач**. Поклажедавцем може виступати будь-яка особа, навіть не власник майна, але власник завжди може витребувати свою річ. Зберігач може здійснювати зберігання як професійну діяльність або в окремих випадках, як товариську послугу.

Вже зазначалось, що договір є публічним, якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування. Професійний зберігач, який зберігає речі на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування, не має права відмовитися від укладення договору зберігання за наявності у нього такої можливості. Зберігач звільняється від обов'язку прийняти річ на зберігання, якщо у зв'язку з обставинами, які мають істотне значення, він не може забезпечити її схоронності.

Обов'язки зберігача:

1. В консенсуальному договорі – прийняти річ на зберігання. Якщо річ мала бути передана на зберігання в майбутньому, зберігач звільняється від обов'язку прийняти річ на зберігання, якщо у зв'язку з обставинами, які мають істотне значення, він не може забезпечити її схоронності.

2. Забезпечити схоронність речі, а також прийняти заходи щодо запобігання впливу на річ як шкідливих зовнішніх факторів, так і усунення загрози присвоєння її іншими особами.

3. На першу вимогу поклажодавця повернути річ, навіть якщо строк її зберігання не закінчився.

4. Якщо договором передбачене зберігання зі знеособленням (іррегулярне зберігання), повернути поклажедавцеві або особі, зазначеній ним як одержувач, річ, тотожну або обумовлену кількість речей того самого роду та якості. Передати плоди й доходи, отримані за час зберігання речі, якщо інше не передбачено договором.

5. Не користуватися річчю, якщо інше не передбачене договором.

6. Змішувати речі одного роду та однієї якості, передані на зберігання, лише за наявності згоди на це поклажодавця. У цьому випадку виходить, що користування й навіть розпорядження можливі, адже коли змішані речі поклажедавця та зберігача неможливо довести, що зберігач користується речами поклажедавця.

7. Передати плоди й доходи, отримані за час зберігання речі, якщо інше не передбачено договором.

8. Змішувати речі одного роду та однієї якості, передані на зберігання, лише за наявності згоди на це поклажодавця.

9. Якщо строк зберігання речі визначений моментом пред'явлення поклажодавцем вимоги про її повернення, зберігач має право зі спливом звичайного за цих обставин строку зберігання вимагати від поклажодавця забрати цю річ в розумний строк.

10. Виконувати свої обов'язки за договором особисто.

11. Забезпечити заходи, направлені на безпечність третіх осіб та їх майна, якщо предмет зберігання є небезпечним.

12. Негайно повідомити поклажедавця про необхідність зміни умов зберігання речі, отримати вказівки та дотримуватися їх.

Обов'язки поклажедавця:

1. Передати річ на зберігання, якщо договір консенсуальний. Але цей обов'язок носить специфічний характер. Зокрема, зберігач, який зобов'язався прийняти в майбутньому річ на зберігання, не має права вимагати її передання на зберігання.

2. Оплатити послуги зберігача.

3. Відшкодувати витрати, які сторони не могли передбачити при укладенні договору зберігання (надзвичайні витрати).

4. Зазвичай витрати на зберігання речі включаються в плату за зберігання, тому при безоплатному зберіганні (в якому нема оплати за зберігання) поклажодавець зобов'язаний відшкодувати зберігачеві здійснені ним витрати на зберігання речі, якщо інше не встановлено договором або законом.

5. Забрати річ від зберігача після закінчення строку зберігання. Якщо річ не забрана, зберігач має право вимагати оплати за фактичний час зберігання, а також відшкодування збитків.

6. Відшкодувати зберігачеві збитки, завдані властивостями речі, переданої на зберігання, якщо зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати про ці властивості.

5. Поняття та ознаки цивільно-правового зобов'язання з страхування.

Страхування як система захисту майнових інтересів учасників цивільного обороту є необхідним елементом соціально-економічної системи суспільства. Воно надає гарантії відновлення порушених майнових інтересів у випадку непередбачених природних, техногенних і інших явищ, впливає на зміцнення фінансів як держави в цілому, так і юридичних і фізичних осіб.

Страховий захист майнових інтересів фізичних, юридичних осіб здійснюється шляхом укладання договорів страхування між страхувальниками й страховиками, що вступають у такий спосіб у певні суспільні відносини – страхові відносини. Суспільні відносини щодо страхування регулюються ЦК України, Законом України «Про страхування», окремі норми містяться також в деяких інших нормативних актах.

Страхування може бути добровільним або обов'язковим.

Види страхування у залежності від об'єкту страхування:

1. Особисте страхування – страхування майнових інтересів, які пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням;

2. Майнове страхування – страхування майнових інтересів, які пов'язані з володінням, користуванням і розпоряджанням майном;

3. Страхування відповідальності – страхування майнових інтересів, які пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником (ст. 980 ЦК України).

4. Також виділяють страхування підприємницьких ризиків – страхування майнових інтересів, які пов'язані зі здійсненням підприємницької діяльності.

Основні поняття страхування:

Страховий ризик – певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання.

Страховий випадок – подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Страхова сума – грошова сума, в межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку.

Страхова вартість – дійсна, фактична вартість об'єкта для цілей страхування. Це термін майнового страхування, коли як об'єкт страхування виступають матеріальні цінності.

Страховий збиток – вартість повністю загиблої або знеціненої частини ушкодженого майна за страховою оцінкою.

Страхова виплата – грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору особистого страхування при настанні страхового випадку. Страхові виплати за договором страхування життя здійснюються в

розмірі страхової суми (її частини) та (або) у вигляді регулярних, послідовних виплат обумовлених у договорі страхування сум (ануїтету).

Страхове відшкодування – страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку.

Франшиза – частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування.

Страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) – плата за страхування, що страхувальник зобов'язаний внести страховикові згідно з договором страхування, оскільки страховий захист – це платна послуга. При цьому премія може бути набагато менше, ніж виплачувана компенсація.

Страховий тариф – ставка страхового внеску/платежу з одиниці страхової суми за певний період страхування. У більшості видів страхування премія розраховується, як відсоток від суми, що має бути виплатити й розмір цього відсотка невеликий – він рідко буває вище 5 – 10%.

Співстрахування – страхування одного об'єкту страхування кількома страховиками за одним договором страхування, за згодою страхувальника.

Перестрахування – страхування одним страховиком (цедентом, перестрахувальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно з законодавством країни, в якій він зареєстрований.

За договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

Цивільно-правова характеристика договору: реальний, взаємний, строковий, алеаторний (неможливо передбачити розмір страхових виплат, елемент ризику береться як страхувальником так і страховиком), каузальний та відноситься до договорів про надання послуг грошово-кредитного характеру.

6. Зміст договору страхування та його сторони.

Істотними умовами договору є: предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Предмет – послуга, направлена на захист майнових інтересів страхувальника чи вигодонабувача у випадку настання страхового випадку. Об'єктом договору можуть бути майнові інтереси, які не суперечать закону і пов'язані з:

1) життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування);

2) володінням, користуванням і розпоряджанням майном (майнове

страхування);

3) відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником (страхування відповідальності).

Страховиками визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика повинно бути не менше трьох.

Слова «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Страхувальниками визнаються юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

У разі смерті страхувальника, який уклав договір майнового страхування, його права та обов'язки переходять до осіб, які одержали це майно у спадщину.

Вигодонабувач – це особа, на користь якого страхувальник уклав договір страхування. Подібна конструкція є одним із прикладів договору на користь третьої особи. Укладання договору страхування на користь вигодонабувача не звільняє страхувальника від виконання обов'язків за цим договором.

Страхувальники можуть укладати із страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих осіб) лише за їх згодою.

Обов'язки страховика:

1. Ознайомити страхувальника з умовами та правилами страхування.

2. Протягом двох робочих днів, як тільки стане відомо про настання страхового випадку, вжити заходів щодо оформлення всіх необхідних документів для своєчасного здійснення страхової виплати страхувальникові.

3. У разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату у строк, встановлений договором.

Страховик здійснює страхову виплату відповідно до умов договору на підставі заяви страхувальника (його правонаступника) або іншої особи, визначеної договором, і страхового акта (аварійного сертифіката). Страховий акт (аварійний сертифікат) складається страховиком або уповноваженою ним особою у формі, що встановлюється страховиком. Аварійні комісари − особи, які займаються визначенням причин настання страхового випадку та розміру збитків.

4. Відшкодувати витрати, понесені страхувальником у разі настання страхового випадку з метою запобігання або зменшення збитків, якщо це встановлено договором;

5. За заявою страхувальника, у разі здійснення страховиком заходів, що зменшили страховий ризик, або у разі збільшення вартості майна, переукласти з ним договір страхування;

6. Не розголошувати відомостей про страхувальника та його майнове становище, крім випадків, встановлених законом.

До страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки. Мається на увазі так звана «суброгація», недоговірний спосіб заміни боржника у зобов'язанні.

Обов'язки страхувальника:

1. Своєчасно вносити страхові платежі (внески, премії) у розмірі, встановленому договором.

2. При укладенні договору страхування надати страховикові інформацію про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-які зміни страхового ризику.

3. При укладенні договору страхування повідомити страховика про інші договори страхування, укладені щодо об'єкта, який страхується.

4. Вживати заходів щодо запобігання збиткам, завданим настанням страхового випадку, та їх зменшення.

5. Повідомити страховика про настання страхового випадку у строк, встановлений договором.

Питання до теми:

1. Поняття та ознаки договору про надання послуг.
2. Сторони в договорі про надання послуг.
3. Плата та строк договору про надання послуг.
4. Зміст договору про надання послуг.
5. Система та види договорів страхування
6. Учасники договірних відносин, пов'язаних з перевезення вантажу, пасажирів та багажу
7. Договір перевезення пасажиру та багажу
8. Договір перевезення вантажу
9. Довгостроковий договір. Договір про надання транспортних засобів і пред'явлення вантажу до перевезення
10. Перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні
11. Договір транспортного експедирування
12. Поняття договору зберігання та його загальна характеристика.
13. Зміст договору та його сторони. Особливості відносин зберігання, що виникають в силу закону.
14. Відповідальність сторін за невиконання умов договору зберігання.
15. Зберігання на товарному складі.
16. Спеціальні види зберігання.
17. Поняття договору страхування.
18. Види страхування. Співстрахування. Перестрахування.
19. Предмет та сторони договору страхування.
20. Істотні умови договору страхування.
21. Права та обов'язки сторін договору страхування.

22. Припинення договору страхування.

Теми рефератів:

1. Послуги як об'єкт зобов'язального права
2. Види послуг
3. Медичні послуги
4. Поняття договору управління майном.
5. Ознаки договору управління майном.
6. Підстави припинення договору управління майном.
7. Особливості управління цінними паперами.
8. Субкомісія.
9. Договір охорони.
10. Медичне страхування:проблеми та перспективи розвитку.
11. Страхування цивільно-правової відповідальності власників автомобілів

Провести порівняльний аналіз добровільного і обов'язкового страхування (на підставі закону).

Задачі до теми:

Задача 1.

Підприємець Онопенко О.І. зафрахтував у морського пароплавства вм. Севастополі вантажне судно на один рейс із Марокко в Україну для перевезення апельсинів. Відповідно до умов договору трюми судна повинні були бути чистими й вільними від стороннього вантажу. Однак капітан судна до прийняття вантажу від Онопенка О.І. в один із трюмів завантажив тонну бананів для реалізації їх в Україні. У зв'язку з цим, він не зміг прийняти на борт всі апельсини. Онопенко О.І. був змушений повернути одну тонну апельсинів продавцеві за зниженою вартістю та зазнав збитків. Після прибуттям на батьківщину Онопенко О.І. подав у суд позов до морського пароплавства, у якому надав розрахунки підтверджували, що весь його вантаж повинен був розміститися в трюмах судна й зажадав відшкодування збитків, як він думав, через некваліфіковане розміщення вантажу.

Чи повинен суд задовольнити позов фрахтувальника в зазначеній ситуації?

Задача 2.

Підприємець Довженко Л.О. уклав із залізницею договір перевезення із Херсону до Києва червоних томатів і слив. Залізниця подала вагони під навантаження його вантажу із запізненням на три дні. До цього часу вантаж почав псуватися. У результаті при його реалізації Довженко зазнав значних збитків і подав у суд позов до залізниці з вимогою відшкодування збитків, викликаних тридобовою затримкою подачі вагонів. Залізниця відмовилася платити, мотивуючи це тим, що затримка подачі вагонів була викликана

розмиттям полотна залізниці через тривалі зливи в на відстані 100 км від станції відправника.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Чи зміниться рішення суду у випадку, якщо затримка подачі вагонів відбулася через затримку вивантаження їхнім попереднім клієнтом?

Задача 3.

Романов Р.Р. здав квиток у касу аеропорту, оскільки літак, на якому він повинен був летіти з Симферополя до Києва затримався на шість годин і він уже не встигав пересісти на літак Київ –Тель-Авів, у якому було заброньовано для нього місце. Романов Р.Р. звернувся з позовом до «Украваліній» ,при цьому він зажадав відшкодувати не тільки вартість квитка, але заплатити й штраф, передбачений у транспортному статуті, а також вартість туристичної путівки в Тель-Авів, купленої в турагентстві «Пегас», і відшкодувати моральні збитки. «Украваліній» відмовилися платити, мотивуючи це тим, що затримка вильоту відбулася через страйк заправників палива, а не з вини адміністрації аеропорту.

Чи підлягає задоволенню вимога пасажира Романова Р.Р.?

Чи зміниться рішення завдання, якби затримка відбулася через відсутність палива або технічної несправності літака?

Задача 4.

Авіакомпанія «Одеські авіалінії» прийняла до перевезення 200 місць, загальною вагою 4750 кг., на адресу виробничо-технічного підприємства «Конструктор». Вантаж прибув з затримкою у 5 діб, що завдало значних збитків підприємству: не була відвантажена продукція споживачам, зірвано план виробництва.

Підприємство звернулося з вимогою про сплату штрафу за прострочення у сумі 1370 грн. та збитків, завданих простоєм. Авіакомпанія зазначила, що прострочення було викликане несприятливими погодними умовами.

Яке рішення повинен винести господарський суд?

Задача 5.

ПП Бойко Т.А. звернувся з позовом до Одеської залізниці щодо стягнення 8305 грн. за нестачу вугілля. Згідно залізничної накладної 14.07.2016 р. Донецькою залізницею ст. Карахаш був прийнятий до перевезення напіввагон, завантажений вугіллям (71 тонн) відкритого типу. Відправником за договором перевезення є ВАТ «Нагольчанська», а одержувачем – ПП Бойко Т.А. 18.07.2016р. вагон прибув на станцію Первомайськ-на-Бузі. У зв'язку з тим, що вантаж мав ознаки розкрадання (сліди виїмки вугілля над 5-6-7 люками розміром 1500 х 350 х 400 мм по ходу поїзда) на 150 вагах була переважено, нестача склала 9 тон. Складений комерційний акт підтвердив нестачу. Господарський суд розглянув позовні вимоги ПП Бойко Т.А. та виніс рішення, яким задовольнив позов частково, стягнувши 50% вартості вантажу з залізниці, а 50% – з відправника ВАТ «Нагольчанська».

Чи вірним є рішення суду?

Задача 6.

Одеською залізниця за договором з ТОВ Компанія «Транско» здійснювала перевезення вантажу зі станції Червоноград на станцію Липовець. Відповідно до Правил обчислення термінів доставки термін доставки вантажу на станцію призначення становить 4 доби. Згідно до залізничної накладної відстань перевезення складає 714 км. та відповідна розрахована провізна плата – 1488грн., яка була сплачена залізниці. Термін доставки вантажу по залізничній накладній фактично складає з 30.03.16р. по 09.04.16р.

01.07.2016 року ТОВ Компанія «Транско» звернулася з претензією до залізниці щодо стягнення штрафу за несвоєчасну доставку вантажу, а 05.08.2016 року спрямувала позов до господарського суду щодо стягнення 1488 грн.

Яке рішення повинен прийняти Господарський суд?

Задача 7.

У відповідності з договором транспортного експедирування підприємець Бойко О. зобов'язався за винагороду та за рахунок підприємця Волкова В. організувати виконання визначених договором експедиції послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу залізницею.

Договором транспортної експедиції передбачалось перевезення великої партії молдавського коняку з Молдови через Україну до Росії. Пляшки повинні бути упаковані в картон в коробки по двадцять пляшок в кожній. В обов'язок Бойко О. входило: отримати вантаж у виробника в Молдові,завантажити у вагон на станції відправлення,забезпечити збереження вантажу під транспортування, виконання митних формальностей, вивантаження вантажу за місцем призначення в Росії і передача його тримачем вантажу.

Після перетинання кордону при перевірці вантажу митниками було встановлено ,що акцизна марка не відповідає вимогам,і тому весь вантаж затримується .

Проти підприємця Волкова була порушена кримінальна справа. Бойко О. який проходив у справі як свідок подав цивільний позов в якому він вимагав від В.Волкова повного розрахунку,передбаченого договором транспортної експедиції. В судовому засіданні Волков В. заявив,що Бойко О. не виконав договору транспортної експедиції,тому він відмовляється оплачувати йому послуги.

Чи правомірна вимога підприємця Бойко О. до підприємця Волкова В.

Яке рішення повинен винести суд.

Задача 8.

Відповідно до договору транспортної експедиції підприємець Савченко Л. Зобов'язався за винагороду та за рахунок підприємця Ладиніної Т. Організувати виконання визначених договором експедиції послуг пов'язаних з перевезенням вантажу залізничним транспортом з Ізмаїлу до Сум.

Договором транспортної експедиції передбачалось перевезти партію апельсинів ,завезених в Ізмаїл з Турції. В обов'язок Савченка Л. входило :отримання вантажу в порту м. Ізмаїл, завантаження його в залізничні вагони, забезпечення збереження вантажу під час перевезення, вивантаження вантажу в Сумах і передача його Ладиніної Т.

Після перевірки кількості вантажу у вагоні Савченко стрибнув з нього і зламав ногу. Супроводжувати вантаж він вже не міг. Тому Савченко Л. Притягнув до виконання своїх обов'язків місцевого мешканця Дмитра Калініна та передав йому всі необхідні документи.

Знаходячись в лікарні з відкритим переломом ноги, Савченко Л. зателефонував Ладиніній Т і сказав,що з-за хвороби він передав виконання своїх обов'язків експедитора Дмитру Калініну. Він же відмовляється від подальшого виконання договору транспортної експедиції.

В якому випадку підприємець Савченко Л. мав право притягнути для виконання своїх зобов'язань Дмитра Калініна

Чи звільняється від відповідальності Савченка Л. перед Ладиніною Т. за виконання договору покладення обов'язку на Дмитра Калініна.

Чи можлива відмова від договору транспортної експедиції у випадку одностроньої відмови експедитора від умов виконання договору.

Задача 9.

Фелонов К. за договором транспортного експедирування, укладеним з підприємством «Славута», зобов'язувався перевести його вантаж з Києва до Львова по залізничній дорозі з 15 по 16 грудня. Посилаючись на незадовільний стан здоров'я, Фелонов К. 10 грудня попередив підприємство «Славута» про свою відмову перевозити вантаж. Підприємство «Славута» висунуло Фелонову К. вимогу про відшкодування збитків, завданих у зв'язку із розірванням договору. Фелонов К. відмовився відшкодовувати збитки, оскільки вважає, що попередив підприємство «Славута» про розірвання договору в розумний строк.

Який строк попередження про відмову від договору транспортного експедирування вважається розумним? Чи повинен експедитор Фелонов К. відшкодовувати збитки, завдані у зв'язку із розірванням договору

Задача 10.

Громадянин П. звернувся в суд із позовом до кооперативної автостоянки «Мотогон» про стягнення вартості втраченого автомобіля. Позивач зазначав, що з січня 2016 р. він є членом названого кооперативу, з яким уклав договір зберігання автомобіля який належав йому на праві приватної власності 5 червня 2006 р. він поставив на закріплене за ним місце приватний автомобіль ВАЗ-21091. 6 червня 2016 р. його було звідти викрадено. Добровільно відповідач вартість автомобіля не відшкодовує. Посилаючись на ці факти, П. просив задовольнити позов та стягнути з відповідача вартість автомобіля, відшкодувати моральну шкоду, а також судові витрати.

Чи підлягає позов задоволенню? Якщо так, то в якій частині?

Задача 11.

Відповідно до договору складського зберігання В. Внуков, власник товарного складу, зобов'язався за винагороду зберігати партію телевізорів фірми «Соні», яка була йому передана підприємцем Івушкіним М. і повернути в належному стані.

Договором було визначено строк зберігання до моменту витребування телевізорів Івушкіним М. При прийнятті на зберігання В. Внуков огляну їх визначив кількість і зовнішній стан. Після цього на вимогу Івушкіна М. Внуков В. Видав йому подвійне складське свідоцтво, яке підтверджує факт прийняття телевізорів на зберігання.

Через деякий час Івушкін М. Взяв кредит в комерційному банку «Аваль» під заставу телевізорів, які зберігалися на товарному складі. З цією метою він відокремив заставне свідоцтво від подвійного складського свідоцтва і передав його банку «Аваль». А останній зробив відмітку на складському свідоцтві про, те, що банк «Аваль має право застави на телевізори в розмірі виданого по заставному свідоцтву кредиту і процентів по ньому.

Складське свідоцтво яке залишилось у Івушкіна М. Він по індосаменту передав підприємцю О. Грабузу, змінивши вартість телевізорів в зв'язку з тим, що вони під заставою

О. Гарбуз надав складське свідоцтво В. Внукову і отримав всю партію телевізорів «Соні».

За чий рахунок В. Внуков зобов'язаний провести огляд, визначити кількість і зовнішній стан телевізорів при прийнятті їх на зберігання від підприємця Івушкіна М. Де фіксуються отримані таким чином данні

Чи мав право М. Івушкін відокремити заставне свідоцтво від подвійного свідоцтва і використати його в якості застави при отримані кредиту в комерційному банку «Аваль»

Чи має право М. Івушкін передати О. Гарбузу складське свідоцтво на телевізори, які є предметом застави

Яку відповідальність нестиме В. Внуков перед володільцем заставного свідоцтва комерційним банком «Аваль» за видачу О. Гарбузу всієї партії телевізорів на підставі лише складського свідоцтва.

Задача 12.

Калюжний В. Уклав договір зберігання цінностей в індивідуальному банківському сейфі з комерційним банком «Аваль» строком на 1 рік, відповідно до даного договору банк «Аваль» надав В. Калюжному індивідуальний сейф та забезпечив йому можливість поміщати цінності в сейф і забирати їх з сейфу без контролю з боку банку.

Які дії повинен був прийняти комерційний банк «Аваль» для забезпечення права В. Калюжного на вільний доступ до сейфа і до того, що там знаходиться

Чи несе відповідальність комерційний банк «Аваль» за проведення

контролю за доступом в приміщення, де знаходиться наданий В. Калюжному сейф, і за втрату його вмісту.

Задача 13.

Позивач звернувся до суду з позовом до ЗАТ «ХХХ» про стягнення грошових сум в розмірі 2 879 грн. 76 коп. посилаючись на те , що 10.10.2016 року він в офісі відповідача заповнив заяву через посередника на отримання страхового полісу від відповідача про захист свого життя і сплатив страховий внесок в зазначеній сумі, надалі страхова компанія повинна була повідомити про початок страхового захисту, але не повідомила, позивач звернувся з письмовою заявою про повернення страхового внеску та відмовився від подальшого співробітництва, ні страхового полісу, ні договору страхування позивач з відповідачем не підписував, тому вважає, що відповідач незаконно утримує сплачену ним суму.

В судовому засіданні встановлено, що позивач в офісі відповідача 10.10.2016 року заповнив через посередника заяву на отримання страхового полісу від відповідача на захист життя позивача та сплатив страхову премію еквівалентну 500 доларів США в національній гривні в сумі 12 879 грн. 76 коп., що підтверджується платіжною квитанцією.

Чи можна вважати договір страхування укладеним? Вирішить питання чи підлягають задоволенню вимоги позивача?

Завдання до теми:

Завдання 1.

Складіть порівняльну таблицю договорів майнового найму і зберігання, позики і зберігання, трудового договору (зі сторожем, охоронцем) і зберігання.

Завдання 2.

Випишіть випадки виникнення обов’язку по зберіганню майна із закону. Проаналізуйте ст. ст. 667, 841, 1021, 1283 ЦК України

Тема 8. Договори у фінансовій сфері (зобов'язання з надання фінансових послуг)

1. Поняття договору позики та його загальна характеристика.

Позикові відносини є правовідносинами з приводу переходу права власності на гроші та визначені родовими ознаками речі, на умовах строковості, оплатності, зворотності тієї ж кількості і таких же об'єктів позики.

За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості (1046 ЦК України).

Цивільно-правова **характеристика договору**:

1. Договір є **реальним**, оскільки він вважається укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками. Моментом передачі інших речей, визначених родовими ознаками, може бути не лише передача речі в натурі, а й вручення товаророзпорядчих документів на це майно. При безготівкових розрахунках моментом передачі коштів вважається момент зарахування їх на рахунок позичальника або, за його вказівкою, на рахунок третьої особи, якщо інше не передбачено самим договором.

Оскільки договорі є реальним, обіцянка надати у майбутньому позику не мають юридичного значення.

2. Договір є **одностороннім**, оскільки обов'язки виникають лише в особі позичальника.

3. Договір може бути **строковим та безстроковим**.

4. Договір презумується як **оплатний**, оскільки у ст. 1048 ЦК України вказано, що позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Ця презумпція не застосовується до договорів позики, якщо: по-перше, він укладений між фізичними особами на суму, яка не перевищує п'ятдесятикратного розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян (850 грн.), і не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін; по-друге, позичальникові передані речі, визначені родовими ознаками (ст. 1048 ЦК України). Останнє викликає заперечення, адже предметом договору можуть бути лише родові речі, напевне, законодавець мав на увазі інші родові речі, окрім грошей.

5. Відноситься до **каузальних правочинів**, оскільки метою договору є передача у власність позичальнику родових речей при умові повернення позикодавцеві таку ж суму грошових коштів або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості, а не, наприклад, дарування цих речей.

6. Відноситься до договорів про надання послуг грошово-кредитного характеру.

Предмет договору – дії, направлені на передачу у власність позичальнику родових речей при умові повернення позикодавцеві такої ж суми

грошових коштів або такої ж кількості речей того ж роду та такої ж якості. Об'єктом договору позики є позиковий капітал – грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками. Гроші можуть позичатися готівкою або шляхом безготівкових розрахунків. Крім національної валюти, предметом позики може бути також іноземна валюта, але за умови додержання вимог валютного законодавства.

З моменту передачі грошей або речей, що є об'єктом позики, позичальник стає їх власником.

2. Поняття та види кредитного договору.

За **кредитним договором** банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ст. 1057 ЦК України).

Цивільно-правова **характеристика договору**: договір є **консенсуальним,** оскільки з моменту погодження істотних умов договору договір є укладеним (іноді договори кредиту називають «консенсуальний займ»); **оплатним, двостороннім, строковим, каузальним** (метою договору є передача у власність позичальнику родових речей при умові повернення), відноситься до договорів про надання послуг грошово-кредитного характеру.

Кредит є комерціалізованим різновидом позики. Специфічні ознаки договору кредиту, що дозволяють його виділити у окремий різновид договору позики:

1. Специфічний суб'єктний склад.

2. Позиковим капіталом можуть бути лише гроші, за винятком товарного та комерційного кредиту (об'єктом позики – і інші родові речі).

3. На відміну від позики кредитний договір є консенсуальним (договір позики вважається укладеним в момент передачі грошей або речей, кредитний договір – з моменту досягнення згоди з істотних умов, а тому існує обов'язок фінансової установи надати кредит), двостороннім.

4. На відміну від позики кредитний договір є завжди оплатним. На відміну від кредиту, позика не передбачає обов'язкового стягнення процентів чи інших форм приросту наданих у борг грошей або речей.

5. На відміну від позики кредитний договір є строковим, тому обов'язково має містити умову про строк повернення кредиту. 6. Кошти, за кредитним договором, виділяються з визначенням їх цільового призначення, а позика надається, як правило, без чітко визначеного цільового призначення.

Кредитний договір укладається у письмовій формі. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним.

Кредити, які надаються банками, поділяються:

- за строками користування на:

а) короткострокові – до 1 року; можуть надаватися банками у разі тимчасових фінансових труднощів, що виникають у зв'язку з витратами виробництва та обігу, не забезпечених надходженням коштів у відповідному періоді;

б) середньострокові – до 3 років; можуть надаватися на оплату обладнання, поточні витрати, на фінансування капітальних вкладень;

в) довгострокові – понад 3 роки; можуть надаватися для формування основних фондів. Об'єктами кредитування можуть бути капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, на приватизацію та ін.;

- за забезпеченням на:

а) забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами);

б) гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи);

в) з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації);

г) незабезпечені (бланкові);

- за ступенем ризику на:

а) стандартні кредити;

б) кредити з підвищеним ризиком;

- за методами надання на:

а) кредити, що налаються у разовому порядку;

б) кредити, що надаються відповідно до кредитної лінії. Під кредитною лінією розуміється згода банку-кредитора надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлені розміри за певний відрізок часу без проведення додаткових спеціальних переговорів;

в) гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою, зі стягненням комісії за зобов'язання);

- за строками погашення на:

а) кредити, що погашаються водночас;

б) кредити, що погашаються у розстрочку;

в) кредити, що погашаються достроково (на вимогу кредитора або за заявою позичальника);

г) кредити, що погашаються з регресією платежів;

д) кредити, що погашаються після обумовленого періоду (місяця, кварталу).

3. Договір банківського вкладу. Види банківських вкладів.

За договором **банківського вкладу (депозиту)** одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором (стаття 1058 ЦК України).

Цивільно-правова **характеристика договору**: договір є **реальним**, тобто вважається укладеним з моменту передачі вкладником грошової суми, **оплатним, одностороннім**, оскільки вкладник не має обов'язків перед банком, як правило, є **строковим**, договір, в якому вкладником є фізична особа, є публічним договором. Договір відноситься до договорів про надання послуг грошово-кредитного характеру.

Види банківських вкладів: на вимогу (на умовах видачі вкладу на першу вимогу), строкові (на умовах повернення вкладу зі спливом встановленого договором строку), строкові з попереднім повідомленням, умовні, на поточні рахунки, виграшні, іменні й на пред'явника, кодовані (за ними операції здійснюються з допомогою підпису-коду), пенсійні тощо.

Форма – **письмова.** У разі недодержання письмової форми договору банківського вкладу цей договір є нікчемним.

4. Договір банківського рахунку. Характеристика та специфіка договору

За договором **банківського рахунка** банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком (ст. 1066 ЦК України).

Цивільно-правова **характеристика договору**:

1. Договір є **консенсуальним,** оскільки з моменту погодження істотних умов договору договір є укладеним.

2. Договір є **двостороннім**, що передбачає виникнення цивільних прав і обов'язків банку та його клієнта.

3. Договір є завжди **оплатним.** Умовами договору визначаються розмір процентів, що сплачує банк клієнту за користування його грошима та плата за розрахунково-касове обслуговування, що сплачує клієнт.

4. Договір є, як правило, **безстроковим**.

5. Договір є **каузальним**, метою якого є належне здійснення банком за розпорядженням клієнта безготівкових розрахунків та надання йому інших послуг при веденні банком його банківського рахунка.

6. Договір є **публічним**, незалежно від суб'єктного складу. Банк зобов'язаний укласти договір банківського рахунка з клієнтом, який звернувся з пропозицією відкрити рахунок на оголошених банком умовах, що відповідають закону та банківським правилам.

Банк не має права відмовити у відкритті рахунка, вчинення відповідних операцій за яким передбачено законом, установчими документами банку та наданою йому ліцензією, крім випадків, коли банк не має можливості прийняти на банківське обслуговування або якщо така відмова допускається законом або банківськими правилами.

7. Відноситься до договорів про надання послуг грошово-кредитного характеру.

Предмет – надання фінансових послуг, а саме: відкриття поточних та інших рахунків для обліку грошових коштів, виконання розпоряджень клієнта про переказ і видачу грошових коштів з рахунку та проведення інших операцій по рахунку. Об'єктом цих відносин виступають безготівкові гроші.

Істотними умовами договору є предмет (в тому числі, сума, що вноситься або перераховується депозитний рахунок, вид банківського вкладу),

строк зберігання коштів (за строковим вкладом). Ціна (розмір процентів) не є істотною умовою договору.

Форма – письмова.

5. Форми, способи та порядок розрахунків в Україні.

Розрахунки це система грошових відносин, які пов'язані з оплатою товарів, послуг і виконанням інших фінансово-кредитних зобов'язань фізичних та юридичних осіб. Підставою їх правового регулювання є Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 5 квітня 2001 р.

Існує дві форми грошових розрахунків: готівкова і безготівкова. Рух грошей в цих формах, що обслуговують кругообіг товарів чи послуг називається грошовим обігом.

Готівкові розрахунки – це платежі готівкою юридичних та фізичних осіб за реалізовану продукцію і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції та іншого майна.

Безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, за яких платежі здійснюються без участі готівки перерахуванням коштів з рахунка платника на рахунок отримувача грошей або зарахуванням взаємних вимог.

Всі договори, укладені в сфері розрахунків і кредитування, можуть бути об'єднані в одну групу як спеціальні договори, що обслуговують фінансові операції та грошовий оборот. Різноманітність фінансових операцій зумовлює різноманітність спеціальних договорів в сфері розрахунків і кредитування Всі вони безпосередньо або опосередковано пов'язані з рухом грошових коштів.

Необхідно розрізняти передумови та підстави виникнення розрахункових правовідносин. Передумови – відносини, які прямо не викликають розрахункові правовідносини, але створюють умови для їхнього існування.

Підставою виникнення розрахункових відносин є розрахункове зобов'язання, що визначає спосіб і форму розрахунків у господарських відносинах, виражену в такому розділі господарського договору, як «порядок розрахунків».

Основний зміст розрахункових правовідносин розкрито в принципах, на яких базується організація безготівкових розрахунків, зокрема: 1) всі юридичні особи зобов'язані зберігати свої кошти – як власні, так і позикові на рахунках в установах банку, за винятком залишків готівки в їхніх касах у межах установленого ліміту; 2) розрахунки між юридичними особами здійснюються, як правило, безготівковим способом через банки; 3) безготівкові розрахунки провадяться за чинними формами розрахунків та шляхом закріплення їх у відповідних договорах; 4) суб'єкти господарювання мають право самостійного вибору умов про попередню оплату товарів (робіт, послуг), за винятком випадків, закріплених у законодавстві та форми розрахунків; 5) платежі провадяться за рахунок коштів платника або в межах наданого банківського кредиту; 6) списання коштів з рахунків клієнтів здійснюється тільки за їх розпорядженням або з їхньої згоди (за акцептом), або на підставі платіжних вимог стягувачів у разі примусового списання коштів; 7) поточні рахунки підприємства відкривають установи банків тільки за умови повідомлення про

це податкового органу; 8) при проведенні розрахункових операцій контролюється додержання підприємствами і організаціями розрахункової та касової дисципліни. До господарюючих суб'єктів, які порушують правила розрахунків, застосовуються відповідні правові санкції.

Міжнародні розрахунки проводяться перш за все у зовнішній торгівлі за надані послуги і продані товари та некомерційні операції при кредитуванні й русі капіталів між країнами. Міжнародні розрахунки – це регулювання платежів за грошовими зобов'язаннями та вимогами, які виникають між юридичними особами та громадянами різних країн на підставі економічних, політичних, науково-технічних, культурних та інших відносин. Серед міжнародних розрахунків переважають платежі з зовнішньої торгівлі, кредитів та інвестицій. Міжнародні розрахунки в основному провадяться через банки за допомогою кореспондентських відносин, що обумовлюють ведення кредитними установами кореспондентських рахунків. Ці рахунки провадяться переважно у безготівковому порядку.

6. Поняття договору комерційної концесії та його загальна характеристика.

Договір комерційної концесії (франчайзингу) – це угода, за якою одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати іншій стороні (користувачеві) за винагороду на термін або без вказівки терміну право на використання в підприємницькій діяльності комплексу прав, що належать правоволодільцю, зокрема право на фірмове найменування і/або комерційне позначення правоволодільця на комерційну інформацію, що охороняється, а також на інші передбачені договором об'єкти виключних прав – товарний знак, знак обслуговування тощо.

Предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації.

Договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту.

Сторонами в договорі комерційної концесії можуть бути фізична та юридична особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності

Договір комерційної концесії укладається у *письмовій* формі. У разі недодержання письмової форми договору концесії такий договір є нікчемним.

У випадках, передбачених договором комерційної концесії, користувач може укласти договір комерційної *субконцесії*, за яким він надає іншій особі (субкористувачу) право користування наданим йому правоволодільцем комплексом прав або частиною комплексу прав на умовах, погоджених із правоволодільцем або визначених договором комерційної концесії.

До договору комерційної субконцесії застосовуються положення про договір комерційної концесії, якщо інше не випливає з особливостей

субконцесії. Користувач та субкористувач відповідають перед правоволоділцем за завдану йому шкоду солідарно.

Визнання недійсним договору комерційної концесії має наслідком недійсність договору комерційної субконцесії.

В договорі комерційної концесії можуть бути передбачені **особливі умови,** зокрема:

1) обов'язок правоволоділця не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій за користувачем території або утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території;

2) обов'язок користувача не конкурувати з правоволоділцем на території, на яку поширюється чинність договору, щодо підприємницької діяльності, яку здійснює користувач з використанням наданих правоволоділцем прав;

3) обов'язок користувача не одержувати аналогічні права від конкурентів (потенційних конкурентів) правоволоділця;

4) обов'язок користувача погоджувати з правоволоділцем місце розташування приміщень для продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє і зовнішнє оформлення.

Умова договору, відповідно до якої правоволоділець має право визначати ціну товару (робіт, послуг), передбаченого договором, або встановлювати верхню чи нижню межу цієї ціни, є нікчемною.

Умова договору, відповідно до якої користувач має право продавати товари (виконувати роботи, надавати послуги) виключно певній категорії покупців (замовників) або виключно покупцям (замовникам), які мають місцезнаходження (місце проживання) на території, визначеній у договорі.

7. Зміст договору комерційної концесії та його сторони.

Зміст договору комерційної концесії складають його умови щодо прав та обов'язків сторін. Оскільки будь-який договір є підставою виникнення цивільно-правового зобов'язання, а зміст цього зобов'язання розкривається через права та обов'язки його учасників, визначені умовами договору, це притаманно Й договору комерційної концесії. Оскільки в двосторонніх договорах правам кореспондують обов'язки, далі розглядатимуться тільки останні.

Обов'язки правоволоділця можна поділити на імперативні й диспозитивні. Перші сформульовані в законі так, що не допускають змін за волею сторін. По своїй суті такі обов'язки є істотними умовами договору комерційної концесії. Зміст обов'язків другої групи сторони договору мають право змінити або навіть зовсім відмовитися від включення їх до договору. Проте, якщо це не відбувається, вони діють у повному обсязі. Правоволоділець зобов'язаний:

- 1) передати користувачеві технічну та комерційну документацію й надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії, а також проінформувати користувача та його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням цих прав (ч. 1 ст. 1120 ЦК

України). Цей обов'язок у законі викладений досить докладно і сформульований як імперативний. Він містить обов'язок передати користувачеві технічну й комерційну документацію (плани, розрахунки, креслення), проінформувати користувача та його працівників з питань здійснення прав, що передані за договором комерційної концесії, а також надати користувачеві іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії. По своїй суті цей обов'язок є інформаційним і вимагає, щоб правоволоділець забезпечив будь-якою інформацією, яка буде необхідна для здійснення прав, що передані за договором комерційної концесії. Перелік даних, які можна вимагати розкрити, залишений відкритим. Щоб уникнути безпідставних вимог щодо розкриття інформації, правоволодільцю в договорі комерційної концесії варто зазначити,, яку саме інформацію необхідно надавати. У противному разі між сторонами договору може виникнути складний спір щодо обсягу інформації, яка надається, оскільки «інформація, яка необхідна для здійснення прав» є оціночною;

- 2) забезпечити державну реєстрацію договору комерційної концесії. Цей обов'язок, як і всі наступні, є диспозитивним, оскільки договором комерційної концесії цей обов'язок може бути покладений і на користувача;
- 3) надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників. Покладення на правоволодільця цього обов'язку цілком логічне, особливо в межах довгострокового договору. Адже об'єкти прав, що передаються за договором комерційної концесії, як правило, безперервно удосконалюються. Тому користувач об'єктивно зацікавлений в отриманні нової інформації, яка поліпшить його позиції на ринку. У свою чергу, правоволоділець за надання інформаційного сприяння може отримати окрему винагороду;
- 4) контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляє (виконує, надає) користувач на підставі договору комерційної концесії. Правоволодільцю як особі, яка набагато краще обізнана з процесом випуску товарів (виконання робіт, надання послуг), набагато простіше проконтролювати їх якість, аніж користувачеві. Адже правоволоділець, як правило, і є створювачем інтелектуальних продуктів, права на які передаються за договором комерційної концесії і використовуються при створенні товару. До того ж він зацікавлений в тому, щоб ці творчі продукти не знецінилися через випуск товарів (виконання робіт, надання послуг) нижчої якості (ч. 2 ст. 1020 ЦК України).

Користувач зобов'язаний: 1) використовувати комплекс отриманих ним виключних прав у чіткій відповідності до умов договору, в установленому обсязі й належним чином. Цей обов'язок корелюється з його правом використовувати такий комплекс. Проте було б неправильним казати, що на користувачеві лежить обов'язок, який одночасно є і його правом. У них різний зміст. Право використовувати виключні права стосується головним чином тих дій, які може здійснювати користувач. Обов'язок полягає у тому, щоб не

виходити за межі користування, встановлені договором. У складі цього обов'язку необхідно виділити ряд субобов'язків:

а) використовувати торговельну марку та інші позначення правоволоділець визначеним у договорі способом. Якщо в договір внесені які-небудь обмеження, що стосуються такого використання, їх необхідно дотримувати, наприклад заборона розташовувати найменування (позначення) в приміщеннях, які використовуються для торгівлі алкогольною продукцією. Відсутність у договорі будь-яких обмежень щодо цього означає, що комерційне (фірмове) найменування правоволоділець можуть використовуватися будь-яким не забороненим законодавством способом;

б) дотримувати інструкцій і вказівок правоволоділець, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав правоволоділець, у тому числі вказівок щодо зовнішнього й внутрішнього оформлення комерційних приміщень, котрі використовуються при здійсненні прав, наданих йому за договором. Інструкції і вказівки можуть бути надані правоволоділець як при укладанні договору комерційної концесії, так і в будь-який час протягом його дії. При цьому, якщо в договорі не обмежений обсяг або зміст вказівок (інструкцій), вони можуть бути будь-якими. Проте правоволоділець не може ставити користувачеві вимоги, яких не дотримувався сам. Саме це правило і є тим обмеженням, яке не дозволяє видавати надмірні або нездійсненні інструкції (вказівки), а потім вимагати дострокового розірвання договору комерційної концесії з причин їх невиконання;

в) інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень правоволоділець за договором комерційної концесії. Основною сферою, в якій здійснюється цей обов'язок, є реклама. Користувач повинен проінформувати своїх покупців (замовників) про те, що він виступає як користувач саме за договором комерційної концесії, причому відносно конкретного правоволоділець, якого відразу необхідно назвати. Спосіб доведення до покупців (замовників) інформації про те, що засоби індивідуалізації використовуються на підставі договору комерційної концесії, залежить від того, як вони використовуються. Словесна форма використання припускає усне повідомлення, письмова або графічна – наявність необхідних надписів і т.п.;

г) не розголошувати секрети виробництва правоволоділець» іншу одержану від нього конфіденційну інформацію. Тут йдеться, певно, про обов'язок зберігати в таємниці відомості, що становлять комерційну таємницю правоволоділець. У той же час договір комерційної концесії повинен визначати, які відомості є комерційною таємницею. У противному разі важко вести розмову про відповідальність користувача за розголошення комерційної таємниці, адже до останньої належать лише ті відомості, стосовно яких вживаються заходи охорони конфіденційності. Правоволоділець повинен вказати, які відомості він відносить до секретних, і тільки стосовно них виникає обов'язок користувача берегти їх в таємниці;

2) своєчасно виплачувати правоволодільцю зумовлену договором винагороду. Винагорода може виплачуватися в будь-якій формі, яка передбачена договором, а саме, у формі фіксованих разових або періодичних платежів, відрахувань від виторгу, націнки на оптову ціну товарів, що передаються правоволодільцем для перепродажу, і т. п. Вибір тієї чи іншої форми виплати винагороди залежить від того, в якій сфері комерційної діяльності надається комерційна концесія, наскільки велика довіра між сторонами, як будується контроль правоволодільця або користувача та інших причин. Наприклад, при виконанні робіт (наданні послуг) навряд чи є сенс застосовувати винагороду у формі націнки на оптову ціну товару. Відрахування від виторгу для себе вибирає той правоволоділець, який буде впевнений в тому, що користувач отримує всі необхідні йому права та інформацію і подальшого сприяння правоволодільця при їх реалізації вже не потребує;

3) забезпечувати відповідність якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються), згідно із договором комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) правоволодільцем. Цей обов'язок випливає з мети договору – сприяти розширенню збуту товарів (робіт, послуг).

Якщо користувач виготовляє товари (роботи, послуги), якість яких нижча за якість тих, що виготовляє правоволоділець, покупці (замовники) таких товарів (робіт, послуг) вводяться в оману. Адже вони розраховують на певну якість, яка ототожнюється з використанням відповідних засобів індивідуалізації (товарного знака, комерційного (фірмового) найменування тощо), але не отримали її. Причому ця якість цілком могла бути вищою за звичайну, якою користувачі якраз забезпечені. Проте її недостатньо. Отже, покупці (замовники) товару (робіт, послуг) мають право пред'явити користувачеві вимоги, які випливають з незабезпечення ним такої якості, що притаманна товарам (роботам, послугам) правоволодільця, з посиланням на договір комерційної концесії. При цьому вимоги базуються не на правилах, спрямованих на захист прав споживачів, а на загальногромадянських нормах;

4) надавати покупцям (замовникам) усі додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товар (роботу, послугу) безпосередньо у правоволодільця. Цей обов'язок, як і попередній, випливає з мети договору комерційної концесії і тому до нього можна надати аналогічні пояснення;

5) не передавати отриманого комплексу прав або його частини в субконцесію без згоди правоволодільця;

6) надати зумовлену кількість субконцесій, якщо такий обов'язок передбачений договором.

Оскільки два останні обов'язки тісно пов'язані між собою, їх зміст можна викласти одночасно.

Питання до теми:

1. Загальні положення про розрахунки. Види безготівкових розрахунків.

2. Розрахунки із застосуванням платіжних доручень.
3. Розрахунки за акредитивом.
4. Розрахунки за інкасовими дорученнями.
5. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків.
6. Поняття та загальна характеристика договору позики.
7. Форма договору позики.
8. Сторони договору позики.
9. Умови договору позики.
10. Припинення договору позики.
11. Поняття договору комерційної концесії та його загальна характеристика.
12. Зміст договору комерційної концесії та його сторони.
13. Особливість концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг
14. Відповідальність за порушення умов концесійного договору.
15. Припинення договору комерційної концесії та його наслідки.

Теми рефератів:

1. Проблеми та перспективи розвитку кредитування житла.
2. Кредитування навчання
3. Кредитування за участю кредитних спілок
4. Банківська таємниця.
5. Види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.
6. Зобов'язання щодо спільної діяльності.
7. Розрахункові зобов'язання.
8. Особливості договору банківського кредиту.
9. Способи забезпечення кредитного договору.

Завдання до теми:

Завдання 1.

Проаналізуйте правову природу розписки і порівняйте її з борговими цінними паперами

Завдання 2.

Проаналізуйте правову природу ощадної книжки (ст. ст. 1059, 1064 ЦК України). Ознайомитися із ст. 849 ЦК РФ. Порівняйте за змістом ці статті.

Завдання 3.

Проаналізуйте правову природу процентів за користування коштами, що знаходяться на рахунку.

Завдання 4.

Розробити проекти:

1. договору позики (між фізичними особами);
2. договору кредитування сільськогосподарського підприємства;
3. договору факторингу.

Завдання 5.

Порівняйте договір концесії з інвестиційним договором, строковим договором найму (оренди):

а) за суб'єктним складом;
б) за об'єктами;
в) за порядком укладання та формою договору;
г) за змістом;
д) за підставами та наслідками зміни та припинення договору.

Задачі до теми:

Задача 1.

Савченко М. дала у борг Корнієнко С. 3500 грн. У розписці,яку написала Корнієнко, було вказано, що вона зобов'язується повернути борг через 5 місяців. Через три місяці після закінчення строку повернення грошей Савченко звернулася до суду з позовом про стягнення з Корнієнко 3500 грн. До заяви позивач додала розписку Корнієнко. Корнієнко заперечувала проти позову, посилаючись на те, що гроші вона повернула своєчасно і це можуть підтвердити Матюшко та Порошина. Забрати розписку від Савченко вона забула.

Як вирішити дану справу?

Задача 2.

Громадянин Вокалюк взяв у борг 250 грн у громадянина Карпова строком на 1 рік. Коли рік минув, Вокалюк повернув гроші телеграфним переказом. Отримавши 250 грн. Карпов зателефонував Ваколюк і сказав, що гроші треба було повернути особисто, до того ж вони повернуті без урахування відсотків, що були нараховані при зберіганні грошей у банку чи ощадкасі. Ваколюк відмовився виконати цю вимогу, вважаючи її незаконною.

Хто з них правий?

Задача 3.

Вакуленко М. звернувся до банку для отримання кредиту для купівлі автомашини. Кредит був йому наданий на 3 роки під заставу квартири. Між сторонами був укладений договір кредиту та застави. До закінчення строку повернення кредиту Вакуленко не сплатив ще 3500 грн. Банк звернувся з вимогою до Вакуленка про повернення залишку суми кредиту, Вакуленко відповів, що на даний час у нього немає коштів для повернення кредиту, але через півроку він зможе повернути залишок кредиту, на що представник банку заявив, що в такому разі його квартира буде продана, і банк поверне йому залишок від суми продажу. Вакуленко стверджував, що банк не має права

продавати квартиру, тому що цим порушується його право на житло, у нього немає іншої квартири і він не може залишитися без житла.

Як вирішити дану ситуацію?

Задача 4.

Між приватним підприємством «Надія» та АБ «Довіра» було укладено договір на розрахунково-касове обслуговування. Підприємство передавало банку платіжні доручення на перерахування грошових сум, але списання з поточного рахунка проводилося із затримкою, на адресу одержувачів платежів списані суми вчасно не перераховувалися. На претензії підприємства банк відповіді не надав. Підприємство звернулося до господарського суду з вимогою про стягнення пені, передбаченої договором між ними. Банк не погоджувався із стягненням пені.

Яке рішення має прийняти суд?

Задача 5.

Скачко Н., Мохов Т. та Юрченко В. створили 02.03.13 р. товариство з обмеженою відповідальністю «КрокДо статутного капіталу товариства Скачко повинен був внести 12000 грн. та 2 верстати, Юрченко – вантажний автомобіль, Мохов – гроші. Скачко передав верстати та гроші, Мохов – гроші, а Юрченко вантажний автомобіль так і не передав. На загальних зборах товариства, які відбулися 15.09.13 р., його попередили, що у разі відмови передачі автомобіля до статутного капіталу товариства на протязі року він буде виключений із складу засновників. Після цього Юрченко вніс до статутного капіталу 12000 грн., але на загальних зборах товариства 16.04.13 р. його було виключено із складу товариства як такого, що не виконав своїх зобов'язань перед товариством відповідно до укладеного між ними установчого договору.

Юрченко не погодився з рішенням з рішенням загальних зборів і оскаржив їх рішення до суду.

Яке рішення має прийняти суд?

Тема 9. Зобов'язання, що виникають з публічної обіцянки винагороди. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування та створення загрози здоров'ю та життю фізичної або юридичної особи. Зобов'язання із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави

1. Поняття та види публічної обіцянки винагороди

2. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу.

Інститут публічної обіцянки винагороди, регулює два різновиди зобов'язань: зобов'язання, які виникають з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу та зобов'язання, які виникають з публічної обіцянки нагороди за результатами конкурсу.

Стаття 1144 ЦК України визначає: «Особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо)».

Підставою виникнення зобов'язання у зв'язку з публічною обіцянкою винагороди буде юридичний склад, елементами якого є два односторонніх правочини, вчинені його учасниками – публічна обіцянка винагороди за досягнення визначеного результату, з одного боку, і надання обумовленого результату – з іншого. Вони мають зустрічний характер, але не породжують договірні відносини. В даному випадку виникає недоговірне зобов'язання.

Публічна обіцянка винагороди (як юридичний факт) має юридичне значення лише за наявності певних **ознак:**

1. Обіцянка нагороди повинна бути **публічною**. Обіцянка винагороди вважатиметься публічною, якщо вона сповіщена будь-яким чином невизначеному колу осіб. Надання інформації окремій особі не буде вважатися публічним.

2. Винагорода повинна мати **майновий, грошовий та інший матеріальний зміст**, тобто винагорода повинна мати вартісне вираження.

3. Умовою одержання нагороди є **надання визначеного результату**, на який вказувала особа, що обіцяла нагороду. Нагорода повинна бути обіцяна за здійснення правомірної дії, яка може бути виконана не одною, а необмеженим колом осіб.

4. До указаного результату, незалежно одне від одного, може прагнути невизначена кількість осіб, а також досягти може не одна особа, а необмежена кількість осіб. Досяжність результату тільки для конкретної (не однієї, а саме конкретної) особи не породжує зобов'язання, передбачені ст. 1044 ЦК України, оскільки відсутня публічна обіцянка винагороди.

Особливої форми оголошення публічної обіцянки винагороди не встановлено. Вибір способу сповіщення залежить від особи, яка обіцяє винагороду, і певною мірою залежить від її матеріального становища, але в будь-якому разі він повинен орієнтуватися на значне коло осіб.

Незалежно від форми сповіщення про винагороду, вона повинна містити наступні умови: зміст завдання, тобто характер роботи, послуги та ін., а також основні вимоги, які до неї пред'являються; строк, протягом якого слід досягти певного результату (надання результату допускається лише в його межах); місце його виконання; форма та розмір винагороди, які заздалегідь визначаються особою, що обіцяє винагороду.

У разі виконання завдання і передання його результату, особа, яка публічно обіцяла винагороду, зобов'язана виплатити її (ч.1 ст. 1148 ЦК України).

Конкурс у загальноприйнятому розумінні (від лат. concurs) – змагання, конкуренція, що мають метою виділити кращих, найкращих з числа його учасників, участь у змаганні за нагороду, місце, звання.

Як вид публічної обіцянки винагороди, конкурс охоплює відносини, пов'язані з постановкою завдання, яке вирішується на основі змагання осіб (учасників конкурсу) з виплатою переможцю спеціальної винагороди. Він відрізняється від публічної обіцянки нагороди без оголошення конкурсу, насамперед, тим, що результати можна порівняти по різних якостях і визначити кращі з них.

Конкурс характеризується наступними основними **рисами:**

1) Обіцянка нагороди за досягнення визначеного засновником конкурсу результату повинна бути публічною. У випадку коли конкурс проводиться серед обмеженого кола осіб, спеціально запрошених організатором змагання осіб, такий різновид публічного конкурсу називають закритим.

2) Обіцяна винагорода являє собою премію, яка виплачується переможцю конкурсу за досягнутий результат незалежно від його права на одержання інших видів винагороди за працю.

3) Винагорода обіцяється за найкращий досягнутий результат. Тому змагання повинно бути визнано недійсним, якщо представлений лише один результат або однією особою представлено декілька робіт.

Оголошення конкурсу – це односторонній правочин, виконаний під умовою. Обов'язок засновника конкурсу прийняти представлені учасниками конкурсу роботи, розглянути їх та виплатити переможцю конкурсу винагороду може бути виконаний тільки при представленні робіт учасниками конкурсу. Тому конкурсне правовідношення виникає з двох односторонніх правочинів, чинених засновником конкурсу та особою, яка в ньому бере участь.

Суб'єктами конкурсного правовідношення є **засновники конкурсу** та **учасники конкурсу.**

Як учасники конкурсу можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи, державні органи та інші суб'єкти цивільного права.

До обов'язкових умов, що повинні міститися при оголошенні конкурсу відносяться: 1. Відомості про предмет конкурсу, що повинні містити власне саму суть завдання. Предметом конкурсу може бути результат інтелектуальної діяльності, вчинення певної дії, виконання роботи тощо. 2. Розмір винагороди (премії), яка може визначатися як у визначеній грошовій сумі, так і в іншій

матеріальній цінності, морального заохочення.

Засновник конкурсу має право змінити його умови до початку конкурсу.

Однією з новел у цивільному законодавстві є надання права засновнику конкурсу відмовитися від проведення конкурсу взагалі:

1. Якщо проведення конкурсу стало неможливим з обставин, що від засновника конкурсу не залежали, то особи, які відгукнулися на оголошення, не можуть вимагати від нього відшкодування витрат.

2. У випадках, коли засновник конкурсу відмовляється від його проведення без поважних причин, то він повинен відшкодувати витрати, що були понесені особами, які відгукнулися на оголошення, для підготовки до участі у конкурсі.

Право на одержання нагороди (премії) виникає у здобувача лише у випадку визнання його роботи кращою і (чи) гідною винагороди відповідно до умов конкурсу.

Рішення про результати конкурсу – це документально оформлена констатація оцінки наданих робіт на конкурс, яка дається конкурсною комісією (журі, спеціальною організацією).

3. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без доручення. Порядок компенсації здійсненних витрат.

У відповідності зі ст. 1178 ЦК України, якщо майновим інтересам іншої особи загрожує небезпека настання невигідних для неї майнових наслідків, особа має право без доручення вчинити дії, спрямовані на їх попередження, усунення або зменшення.

Зобов'язання, котрі виникають на підставі таких дій, можуть бути охарактеризовані як недоговірні правовідносини між тим, хто діяв в інтересах іншої особи, та зацікавленою особою.

Умови їхнього виникнення:

1) майновим інтересам іншої особи загрожує реальна небезпека настання невигідних для неї майнових наслідків;

2) дії вчиняються без доручення особи, в інтересах якої вони здійснюються, а також за відсутності припису закону діяти таким чином (наприклад, опікун має дбати про майнові інтереси підопічного ч. 1 ст. 72 ЦК України);

3) дії вчиняються на користь іншій особі, тобто спрямовані на попередження, усунення або зменшення невигідних для неї майнових наслідків. Особа, яка веде справи іншої особи без її доручення, має усвідомлювати спрямованість своїх дій і до того ж не збирається зробити їй подарунок, надати дружню безоплатну послугу тощо).

Суб'єктами вказаних зобов'язань є особа, чиїм майновим інтересам загрожує небезпека (господар), і особа, котра вчиняє дії в інтересах іншої особи без доручення. Господарем може бути будь-яка фізична або юридична особа. Особою, яка веде справи (гестором), може бути лише повністю дієздатна фізична особа (ст. 30 ЦК України) або фізична особа з неповною цивільною дієздатністю (ст. 32 ЦК України). Юридична особа може бути гестором у

випадках, коли це не суперечить вимогам до її цивільної правоздатності (ст. 91 ЦК України), і за умови, що особа, яка вчиняла конкретні дії, має право діяти від імені юридичної особи і створювати для неї права та обов'язки (ст. 92 ЦК України).

Зміст цих зобов'язань визначають ч. 2 ст. 1158 та ст.ст. 1159-1160 ЦК України.

Гестор зобов'язаний:

1)за першої нагоди сповістити господаря про свої дії. Якщо гестор не мав можливості сповістити господаря про ведення справ останнього, то, почавши дії без доручення, він має довести їх до кінця, вживаючи усіх залежних від нього заходів для запобігання виникненню шкоди у господаря. При цьому гестор зобов'язаний прийняти на себе усе, що пов'язане з веденням справи, у тому числі обов'язки по виконанню укладених ним договорів.

2) надати звіт про вчинені дії;

3) передати господарю усе отримане у процесі діяльності у його інтересах (ст. 1159 ЦК України). Якщо гестор не виконає обов'язок передачі «усього одержаного», то таке майно може бути у залежності від обставин справи стягнуте з нього або як безпідставно набуте або збережене майно (гл. 83 ЦК України), або у порядку відшкодування завданої господарю шкоди (гл. 82 ЦК України).

Гестор має право вимагати від цієї особи відшкодування фактично зроблених витрат, якщо вони були виправдані обставинами, за яких були вчинені дії. **Передумовою** виникнення у гестора права на відшкодування понесених витрат є виконання ним передбаченого ч. 2 ст. 1158 ЦК України обов'язку при першій нагоді повідомити господаря про діяльність у його майнових інтересах. Якщо гестор не виконав свого інформаційного обов'язку, то він втрачає право вимагати відшкодування зроблених витрат (ч. 2 ст. 1160 ЦК України).

4. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.

Норми глави 80 ЦК України встановлюють два види зобов'язань, що виникають внаслідок завдання шкоди особі, яка без відповідних повноважень здійснювала рятувальні дії:

1) зобов'язання внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи (ст. 1161 ЦК України);

2) зобов'язання внаслідок рятування майна фізичної або юридичної особи (ст. 1162 ЦК України).

За допомогою першого із вказаних видів зобов'язань, встановлених ст. 1161 ЦК України, забезпечується **відшкодування шкоди, завданої особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи** від реальної загрози для неї.

Суб'єктами зобов'язань в цьому випадку є особа, котра вчиняла рятувальні дії (рятувальник – ним може бути як фізична, так і юридична особа) і держава у особі відповідних державних органів.

Змістом цих зобов'язань є право рятувальника на відшкодування зазнаної ним шкоди і обов'язок держави відшкодувати шкоду, зазнану рятувальником, у повному обсязі (втрачений заробіток, пошкоджене майно, витрати на лікування тощо).

Умовами виникнення таких зобов'язань, як випливає зі ст. 1161 ЦК України є:

1) наявність реальної (але не уявної) загрози для здоров'я та життя фізичної особи;

2) відсутність у рятувальника відповідних повноважень (обов'язку) вчиняти рятувальні щодо життя та здоров'я іншої фізичної особи дії;

3) спрямованість дій саме на рятування здоров'я та життя іншої фізичної особи;

4) виникнення у рятувальника шкоди внаслідок вчинення ним рятувальних дій щодо здоров'я та життя фізичної особи. Якщо рятувальник не зазнав шкоди, то зобов'язання не виникають.

За допомогою зобов'язань, передбачених ст. 1162 ЦК України, забезпечується **відшкодування шкоди, завданої особі, яка без відповідних повноважень рятував від реальної загрози майно іншої особи, що має істотну цінність**. При цьому у згаданій статті ЦК України **розрізняються дві ситуації**: завдання шкоди здоров'ю і завдання шкоди майну рятувальника.

Якщо **шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю рятувальника** (таким у даному випадку може бути лише фізична особа), який без відповідних повноважень рятував від реальної загрози майно іншої особи, що має істотну цінність, то вона відшкодовується державою в повному обсязі.

Умовами виникнення такого зобов'язання є:

1) наявність реальної загрози для майна іншої особи;

2) відсутність у рятувальника повноважень (обов'язку) вчиняти рятувальні дії щодо майна іншої особи;

3) спрямованість дій на рятування майна іншої особи;

4) майно, якому загрожує небезпека, має істотну цінність, яка може визначатися угодою сторін зобов'язання, актами законодавства, адміністративними актами (наприклад, акт органу державної влади або управління про прийняття об'єкту під охорону держави) тощо;

5) виникнення у рятувальника шкоди внаслідок вчинення ним рятувальних дій. При цьому юридичне значення має лише шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю рятувальника. Відшкодування її проводиться відповідно до правил ст. 1195-1208 ЦК України.

Якщо ж **шкода завдана майну рятувальника** від реальної загрози майно іншої особи, що має істотну цінність, то зобов'язання виникають між рятувальником (котрим тут може бути як фізична, так і юридична особа) і власником (володільцем) цього майна, котрий мусить відшкодовувати шкоду з урахуванням його матеріального становища.

Як випливає з ч. 2 ст. 1162 ЦК України, **зобов'язання виникають за наявності таких умов**:

1) існувала реальна загроза завдання шкоди чужому майну;

2) були вчинені дії, спрямовані на його рятування;

3) у потерпілого в результаті вчинення ним рятувальних дій виникла шкода;

4) рятувальник не мав спеціальних повноважень (обов'язку) вчиняти рятувальні дії;

5) майно, відносно якого вчинялися рятувальні дії, мало істотну цінність;

6) власник (володілець) майна має можливості відшкодувати шкоду.

Шкода відшкодовується з урахуванням майнового становища власника (володільця) майна, якому загрожувала шкода, та матеріального становища рятувальника. У кожному разі розмір відшкодування шкоди не може перевищувати вартості майна, щодо якого здійснювалися рятувальні дії. Разом із тим, особа, якій належало майно має право додатково винагородити рятувальника.

5. Створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної або юридичної особи.

Згідно зі ст. 1163 ЦК України, фізична особа, життю, здоров'ю або майну якої загрожує небезпека, а також юридична особа, майну якої загрожує небезпека, мають право вимагати її усунення від того, хто її створює.

У залежності від об'єкту, яким створена загроза, фактично йдеться про два види зобов'язань за участю різних заінтересованих суб'єктів.

У тому випадку, коли створена загроза життю, здоров'ю, майну фізичної особи, кредитором (заінтересованою особою) у зобов'язаннях виступає **фізична особа**. При цьому, як випливає зі змісту ст. 1163 ЦК України, дієздатність особи, чиїм інтересам створена загроза, значення не має. Однак реалізація права вимоги усунути небезпеку можлива лише з врахуванням особливостей здійснення прав та обов'язків особами з частковою дієздатністю, недієздатними та обмеженими у дієздатності (ст. 31 – 42 ЦК України).

Юридична особа може виступати як кредитор (уповноважена особа) у цих зобов'язаннях у тих випадках, коли загроза створена її майну.

Боржником (особою, яка створила загрозу) **може бути фізична або юридична особа.** Хоча в ст. 1163 ЦК України йдеться про право вимагати усунення небезпеки від того, хто її створює, але це положення має тлумачитися в залежності від характеристики особи, яка створили шкоду. Якщо загроза створена дієздатною особою, то вимога про усунення небезпеки може бути адресована саме тій особі, діями якої створена небезпека. Але якщо загроза створена недієздатною або обмежено дієздатною особою, то вимога про усунення небезпеки може бути адресована не тому, хто її створює, а особі, яка несе відповідальність за наслідки поведінки малолітніх, обмежено дієздатних та недієздатних осіб (ч. 2 ст. 31, ст. 33, ч. ст. 37, ч. 4 ст. 41, ст. 1178 – 1186 ЦК України).

Підставою виникнення зобов'язань є факт створення загрози цивільним правам та інтересам інших осіб. Загроза може бути створена як діями, так і бездіяльністю іншої особи. Бездіяльність має правове значення у випадках, коли боржником не виконується обов'язки створення безпечних умов, покладені на нього законом.

У ст. 1163 ЦК України не згадується про те, чи мають бути неправомірними дії, якими створена загроза благам та інтересам інших осіб. Але за сенсом цієї та інших норм глави 81 ЦК України можна зробити висновок, що правомірність чи неправомірність дій, якими створена загроза, так само як і наявність вини того, хто створив загрозу, значення не має. Особа, інтересам якої загрожує небезпека, у кожному разі має вимагати її усунення. Що стосується неправомірності поведінки та вини боржника, то вони мають значення при вирішенні питання про відшкодування шкоди, завданої внаслідок неусунення загрози (ст. 1165 ЦК України).

Змістом зобов'язань є право заінтересованої особи вимагати усунення загрози від того, хто її створює, і обов'язок останнього усунути небезпеку. Усунення небезпеки може полягати як у припинені дії, котрими створюється небезпека, так і у активному вчинені дій, (у випадках, коли чинником небезпеки є бездіяльність).

Закон передбачає низку засобів заохочення того, хто створив загрозу життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, до того, щоб він усунув небезпеку. В разі неусунення загрозу життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи можна скористатися однією з можливостей, наданих ст. 1164 ЦК України, котрі на відміну від загальних положень ст. 1163 ЦК України, мають характер конкретних приписів стосовно заходів, які можна вжити до захисту своїх цивільних прав. Зокрема, кредитор має право вимагати вжиття невідкладних заходів щодо усунення такої загрози. Крім того, він має право вимагати відшкодування завданої шкоди, котре може бути реалізоване у тих випадках, коли внаслідок створення загрози та її неусунення тим, хто створив небезпеку, життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи заподіяно шкоду. Нарешті, кредитор може вимагати заборони діяльності, яка створює загрозу, на майбутнє і таким чином, певною мірою забезпечити себе від рецидиву порушень, що полягають у створенні загрозу її життю, здоров'ю або майну.

З комплексного аналізу положень норм глав 81 та 82 ЦК України, випливає, що **умовами виникнення зобов'язань по відшкодуванню шкоди, завданої внаслідок неусунення загрози** життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи є:

1) виникнення шкоди. Шкода може бути як майновою, так і немайновою;

2) протиправна дія або бездіяльність, якою створена загроза заподіяння шкоди;

3) неусунення загрози на вимогу кредитора відповідно до ст. 1163, 1164 ЦК України;

4) причинний зв'язок між протиправною дією або бездіяльністю, якими створено небезпеку, і наступним її не усуненням та шкодою, що її зазнала заінтересована особа. Слід зазначити, що **у цих зобов'язаннях умовою відповідальності особи за створення небезпеки завдання шкоди, є «подвійний» причинний зв'язок**. По-перше, це причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і небезпекою виникнення шкоди, по-друге, причинний зв'язок між створеною небезпекою, яка не була усунена, і шкодою, що виникла;

5) вина особи, яка створила загрозу і не усунула її на вимогу кредитора. При цьому діє презумпція вини особи, яка діяла протиправно.

Відповідальність за шкоду, завдану внаслідок неусунення **загрози, створеної малолітніми, обмежено дієздатними та недієздатними особами**, у відповідному обсягу покладається на їхніх батьків, усиновлювачів, опікунів та інших осіб, вказаних у законі.

Розмір та обсяг шкоди, що підлягає відшкодуванню, визначається відповідно до правил глави 82 ЦК України.

6. Поняття зобов'язання, що виникає внаслідок набуття, збереження майна без достатньої правової підстави, його співвідношення з іншими засобами захисту цивільних прав.

Згідно з статтею 1212 ЦК України, зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави – це таке правовідношення, в силу якого одна сторона (набувач), яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої сторони (потерпілого) без достатньої правової підстави або на підставі, яка згодом відпала (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно.

Зазначена норма закону застосовується лише в тих випадках, коли безпідставне збагачення однієї особи за рахунок іншої не може бути усунуто з допомогою інших, спеціальних способів захисту. Зокрема, у разі виникнення спору стосовно набуття майна або його збереження без достатніх правових підстав договірний характер правовідносин виключає можливість застосування до них судом положень частини першої статті 1212 ЦК України, у тому числі й щодо зобов'язання повернути майно потерпілому.

Виходячи зі змісту зазначеної норми можна виокремити особливості змісту та елементів кондиційного зобов'язання. Кондикційне зобов'язання виникає за наявності таких умов: набуття чи збереження майна однією особою (набувачем) за рахунок іншої (потерпілого); набуття чи збереження майна відбулося за відсутності правової підстави або підстава, на якій майно набувалося, згодом відпала.

Предметом регулювання інституту безпідставного отримання чи збереження майна є відносини, які виникають у зв'язку з цим і які не врегульовані спеціальними інститутами цивільного права.

Зобов'язання виникають за наявності трьох умов:

- Набуття або збереження майна;
- Набуття або збереження за рахунок іншої особи;

- Відсутність правової підстави для набуття або збереження майна (відсутність положень закону, адміністративного акта, правочину або інших підстав, передбачених ст. 11 ЦК України).

Набувач зобов'язаний повернути потерпілому безпідставно набуте майно в натурі. У разі неможливості повернути в натурі потерпілому безпідставно набуте майно відшкодовується його вартість, яка визначається на момент розгляду судом справи про повернення майна.

Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави виникають при наявності наступних вимог: по-перше, необхідно, щоб одна особа набула (зберегла) майно за рахунок іншої; по-друге, необхідно, щоб набуття майна однією особою за рахунок іншої відбулося без достатньої правової підстави, передбаченої законом або угодою.

У залежності від змісту вимоги, яка пред'являється на підставі зобов'язання, яке виникає у потерпілого, законодавець передбачив можливість повернення набутого (збереженого) майна в натурі. Майно, яке може бути розпізнане, повертається в натурі. Доходи також повертаються в натурі або у вигляді грошового еквіваленту.

Незважаючи на те, що в статті 1213 ЦК України мова йде про обов'язок набувача «повернути» набуте, враховуючи певні обставини, може бути повернена не та сама індивідуально визначена річ, а її рівноцінна заміна з числа однорідних.

Не підлягає поверненню безпідставно набуті:

Заробітна плата і платежі, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, аліменти та інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача;

Інше майно, якщо це встановлено законом (стаття 1215 ЦК України).

Права особи, яка вважає себе власником майна, підлягають захисту шляхом задоволення позову до володільця, з використанням правового механізму, установленого статтею 1212 ЦК України у разі наявності правових відносин речово-правового характеру безпосередньо між власником та володільцем майна.

Такий спосіб захисту можливий шляхом застосування кондиційного позову, якщо для цього існують підстави, передбачені статтею 1212 ЦК України, які дають право витребувати в набувача це майно.

Кондикція – це позадоговірний зобов'язальний спосіб захисту права власності, який може бути застосований самостійно на підставі ст. 1212 ЦК України шляхом подання кондикційного позову.

Питання до теми:

1. Система недоговірних зобов'язань за законодавством України.

2. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу. Особливості проведення, оцінки результатів та визначення переможців

3. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без доручення. Порядок компенсації здійсненних витрат.

4. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.

5. Створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної або юридичної особи.

6. Поняття зобов'язання, що виникає внаслідок набуття, збереження майна без достатньої правової підстави, його співвідношення з іншими засобами захисту цивільних прав.

7. Повернення безпідставно набутого майна.

8. Відшкодування вартості безпідставно набутого майна та доходів, отриманих від його використання. Майно, що не підлягає поверненню.

Задачі до теми:

Задача 1.

Валіхов виконав завдання, яке вимагалось умовами публічної обіцянки винагороди та передав його особі, яка оголосила винагороду. На вимогу Байхова відшкодувати витрати, які він поніс у зв'язку із виконанням завдання, до були необхідні для його виконання, особа, яка оголосила винагороду, відповіла відмовою.

Чи поглинаються витрати, які були зроблені особою для виконання завдання обіцяною винагородою, чи вони повинні бути відшкодовані особою, яка обіцяє винагороду?

Задача 2.

Ломов прочитав оголошення, в якому особа благала знайти загублені документи, без яких вона не може виїхати за кордон за нагальною справою, ввечері того ж дня Ломов випадково знайшов документи та звернувся до особи, що обіцяла винагороду з вимогою виплати винагороди, яка була обіжна у оголошенні. Але ця особа відмовилася на підставі того, що вона вже отримала нові документи. Ломов заперечив, що строк дії оголошення не вказаний в оголошенні і тому винагорода повинна бути виплачена тоді, коли завдання виконане.

Як повинен вирішити справу суд?

Задача 3.

Єлизаров знайшов під столом кафе гаманець з грішми, платіжними картками та маленьку сумку з посвідченням водія та паспортом на ім'я Резнікова В.Р. У паспорті Єлизаров знайшов відмітку про реєстрацію та звернувся за адресою, яка була зазначена у ній. Дійсно, за адресою мешкав Резніков, який був дуже радий, що його гаманець та документи знайшлись. Але

по дорозі додому Єлізаров прочитав оголошення біля будинку Резнікова, про те, що він обіцяє винагороду тому, хто знайде його речі. Єлізаров повернувся до Резнікова та вимагав видати йому винагороду. Резніков відмовився на підставі того, що Єлізаров просто випадково знайшов його речі і він був зобов'язаний їх віддати. Крім того, Єлізаров не знав про оголошення винагороди та не зробив ніяких зусиль щоб знайти речі, тому він не може претендувати на винагороду.

Як повинен вирішити справу суд?

Задача 4.

Куликов В. знайшов у трамваї сумку, в якій були паспорт на ім'я Федорук В. та мобільний телефон. Куликов В. зателефонував Федорук В. і запропонував йому повернути паспорт, якщо останній дозволить залишити йому мобільний телефон.

Чи правомірні умови повернення сумки, запропоновані Куликовим В., якщо Федорук В. не обіцяв публічно винагороди за її повернення?

Задача 5.

У січні 2007 позивач «Х» двічі відповідними платіжними дорученнями через обслуговуючий його банк – філію КБ «А» по системі «клієнт-банк» перерахував електронною поштою грошові кошти на загальну суму 363 000,00 грн. для ГШ «Є», яке обслуговується відповідачем – АКБ «У». При цьому у платіжних дорученнях, серед інших реквізитів отримувача замість належного йому ідентифікаційного коду 0000000004 був зазначений код 000000044. Відповідач, отримавши розрахунковий документ, не перевірив зазначеної обставини, прийняв до виконання платіжні доручення і перерахував кошти.

Двічі позивач звернувся до відповідача з листами, згідно яких просив повернути йому кошти, оскільки вони були вкрадені з його рахунку і перераховані без відома директора.

Надайте оцінку обґрунтованості вимог позивача. В яких випадках банк повинен відповідати за шкоду, заподіяну суб'єктам переказу?

Тести:

1. Який з наведених випадків слід віднести до безпідставного збагачення:

1) несплата поставленої продукції по договору поставки;

2) несплата аліментів;

3) невиконання зобов'язання по відшкодуванню шкоди, завданої злочином;

4) помилкове списання банком на підставі платіжного доручення однієї юридичної особи грошей з рахунку іншої юридичної особи.

2. В чому відмінність зобов'язань з безпідставного збагачення від віндикації:

1) повертається однорідна річ;

2) повертаються доходи від використання майна з моменту, коли боржник дізнався про незаконне володіння;

3) майно повертається в натурі;

4) повертається індивідуально-визначена річ.

3. В чому полягає відмінність зобов'язань з безпідставного збагачення від зобов'язань по відшкодуванню шкоди:

1) потерпілий вправі вимагати відшкодування збитків в повному обсязі;

2) зобов'язання може виникнути з дій особи,яка завдала шкоду;

3) зобов'язання виникає з винних дій особи, яка є заподіювачем шкоди.

Тема 10. Зобов'язання із заподіяння шкоди

1. Поняття та загальна характеристика деліктних зобов'язань, їх співвідношення з договірними зобов'язаннями.

Деліктні зобов'язання (зобов'язання із заподіяння шкоди) – це цивільно-правові зобов'язання, які виникають внаслідок порушення майнових чи особистих немайнових прав абсолютного характеру, в яких потерпіла сторона (кредитор) має право вимагати від боржника (особи, яка завдала шкоди) повного відшкодування протиправно завданої шкоди шляхом відшкодування збитків або надання відповідного майна.

Деліктні зобов'язання мають певні **ознаки,** що допомагають відрізняти їх від інших цивільно-правових зобов'язань.

1. Їх дія поширюється як на майнові так і на особисті немайнові правовідносини, хоча відшкодування шкоди має завжди майновий характер.

2. Вони виникають внаслідок порушення абсолютних прав як майнових (право власності), так і особистих немайнових прав (право на недоторканність життя і здоров'я, честі і гідності, особистої свободи, право на охорону здоров'я тощо).

3. Незалежно від суб'єкта, що завдав шкоду, або від особи потерпілого чи змісту шкода відшкодовується завжди у повному обсязі.

4. Такі зобов'язання мають недоговірний характер.

Оскільки деліктні зобов'язання є одним з різновидів цивільно-правових зобов'язань, їм властиві **елементи**, що характеризують будь-які зобов'язальні правовідносини: суб'єкт, об'єкт, зміст.

Об'єктом деліктного зобов'язання може бути майно фізичної чи юридичної особи, публічно-правового утворення, життя і здоров'я (у тому числі і психічне) громадянина, природні об'єкти і таке інше.

Суб'єктами деліктних зобов'язань можуть бути будь-які учасники цивільного обігу. Кредитором (потерпілим) може бути будь-який суб'єкт цивільних прав незалежно від ступеня дієздатності, віку, статі, національності, громадянства або правового статусу. Однак у відшкодуванні шкоди може бути відмовлено, якщо шкода заподіяна на прохання або за згодою потерпілого, а дії заподіювача шкоди не порушують моральні принципи суспільства. Правовий статус суб'єкта, що виступає в ролі заподіювача шкоди (боржник), на відміну від статусу потерпілого має істотне значення для визначення змісту деліктних відносин і особливостей відшкодування шкоди ,адже ним може бути тільки деліктоздатний громадянин чи організація.

Зміст деліктного зобов'язання становить право потерпілого на відшкодування шкоди, забезпечене передбаченим законом обов'язком боржника відшкодувати завдану потерпілому шкоду.

Метою деліктного зобов'язання, як це зазначено в ст. 1166 ЦК України, є поновлення первісного майнового стану потерпілого, а якщо це неможливо – відшкодування заподіяних збитків.

2. Загальна характеристика підстави та умов відповідальності за заподіяння шкоди.

Підставами виникнення деліктних зобов'язань визнаються факти завдання шкоди майну фізичної або юридичної особи чи завдання моральної шкоди.

Згідно п.3 ч.2 ст. 11 ЦК України припускається два різновиди підстав виникнення зобов'язань із відшкодування шкоди:

- завдання майнової (матеріальної шкоди);
- завдання оральної шкоди іншій особі.

Від підстав слід відрізняти умови відшкодування шкоди. На відміну від підстав, як фактів, передбачених законом і таких, з якими закон пов'язує виникнення певних прав та обов'язків, умовами визнаються ознаки, якими ці підстави характеризуються і які випливають із закону. Відповідальність за заподіяння шкоди настає за загальним правилом за наявності таких **умов**:

1. **Шкода** – сукупність несприятливих для особи, якій вона завдана, особистих немайнових, а також майнових наслідків,що виникли у разі порушення суб'єктивних цивільних прав та інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства, фізичної або юридичної особи.

Незалежно від способу відшкодування шкоди особа, яка завдала шкоду, на вимогу потерпілого відшкодовує її у повному обсязі, включаючи і неотриманні доходи.

Шкода дуже тісно пов'язана зі збитками, для визначення яких слід керуватися ч.2 ст. 22 ЦК України, відповідно до якої збитками є:

- витрата, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки).
- доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

2. **Протиправність поведінки заподіювача шкоди** – поведінка, якою порушується право як у об'єктивному його значенні, так і суб'єктивне право потерпілого.

Існує три форми протиправної поведінки, внаслідок яких може бути завдана шкода:

- рішення; – дії; – бездіяльність.

3. **Причинний зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою.** Для його встановлення слід доказати, що:

- протиправна поведінка передувала настанню шкідливих наслідків;
- шкідливі наслідки є результатом протиправної поведінки.

У будь-якому випадку причинний зв'язок між шкодою і протиправною поведінкою відповідальної за цю шкоду є об'єктивною умовою, за наявності якої у сукупності з іншими можливе стягнення з відповідача відшкодування зазначених потерпілим витрат.

4. **Вина заподіювача шкоди** – навмисне чи ненавмисне, але завжди залежне від волі та свідомості суб'єкта права його власне ставлення до вжиття

чи невжиття заходів запобігання зовнішньому прояву своєї поведінки, яка є протиправною і шкідливою для особистих немайнових чи майнових благ, належних оточенню. **Форми вини:** умисел і необережність.

Сукупність зазначених умов є підставою для покладання на особу цивільно-правової відповідальності за заподіяння шкоди. Ці умови є загальними для виникнення зобов'язань із заподіяння шкоди, оскільки їх сукупність вимагається в усіх випадках, крім тих, які спеціально передбачені в законі (прикл. у низці випадків обов'язок із відшкодування шкоди покладається на винного за цю шкоду суб'єкта незалежно від вини, тобто і за її відсутності, це у випадках відшкодування шкоди, завданої органом публічної влади чи його посадовою або службовою особою).

3. Особливості відшкодування шкоди заподіяної джерелом підвищеної небезпеки.

В ст. 1187 ЦК України зазначається, що джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням і зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак за собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб.

Характерними ознаками джерела підвищеної небезпеки є: це діяльність (але не бездіяльність); здійснення цієї діяльності пов'язане із використанням об'єктів, яких характеризує наявність шкідливих властивостей; неможливість повного контролю за їхнім використанням з боку людини на цьому рівні розвитку науки і техніки; існування ризику (великої ймовірності) завдання шкоди.

Частина 1 ст. 1187 ЦК України дає лише приблизний перелік джерел підвищеної небезпеки. Усі джерела підвищеної небезпеки можна поділити на наступні види: 1) фізичні: механічні, електричні, теплові; 2) фізико-хімічні: радіоактивні; 3) хімічні: отруйні, вибухонебезпечні, вогненебезпечні; 4) біологічні: зоологічні; мікробіологічні.

Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку (ч. 2 ст. 1187 ЦК України). Якщо власник передає транспортний засіб іншій особі в технічне управління без належного правового оформлення, суб'єктом відповідальності є власник транспортного засобу. Якщо особа керувала транспортним засобом за довіреністю, то на неї, а не на власника покладається обов'язок відшкодувати завдану шкоду. Особа, яка неправомірно заволоділа транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, завдала шкоди діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, зобов'язана відшкодувати її на загальних підставах. У разі завдання шкоди внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки їх володільцям питання про її

відшкодування вирішується за принципом вини. Так, якщо шкода завдана одній особі з вини іншої особи, то вона відшкодовується винною особою. Проте за наявності вини лише особи, якій завдано шкоди, вона їй не відшкодовується. У випадку наявності вини усіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення. У випадках завдання шкоди внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки іншим особам володільці цих джерел, які спільно завдали шкоди, несуть солідарну відповідальність незалежно від своєї вини (ч. 1 ст. 1188 ЦК України, ст. 1190 ЦК України). Підставами звільнення володільців джерел підвищеної небезпеки від обов'язку відшкодувати завдану шкоду іншим особам можуть бути дія непереборної сили або умисел самого потерпілого (ст. 1187 ЦК України, ч. 1 ст. 1188 ЦК України). Також враховуються груба необережність самого потерпілого та матеріальне становище заподіювача шкоди фізичної особи (ст. 1193 ЦК України, ч. 1 ст. 1188 ЦК України).

4. Відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду.

Згідно зі ст. 1176 ЦК України шкода, завдана фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду.

Право на відшкодування шкоди, завданої фізичній особі незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду, виникає у випадках, передбачених ст. 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», а саме:

постановлення виправдувального вироку суду;

встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали суду про призначення нового розгляду) факту незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів;

закриття кримінальної провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення

або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення;

закриття справи про адміністративне правопорушення.

Якщо кримінальну справу закрито на підставі закону про амністію або акта про помилування, право на відшкодування шкоди не виникає.

Фізична особа, яка у досудового розслідування або судового розгляду шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню як запобіжного заходу тримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, не має права на відшкодування шкоди.

Шкода, завдана фізичній або юридичній особі внаслідок постановлення судом незаконного рішення в цивільній справі, відшкодовується державою в повному обсязі в разі встановлення в діях судді (суддів), які вплинули на постановлення незаконного рішення, складу злочину за обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

Шкода, завдана фізичній або юридичній особі внаслідок іншої незаконної дії або бездіяльності чи незаконного рішення органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується на загальних підставах.

Громадянинові відшкодовуються (повертаються):

заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій;

майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), конфісковане або звернене в доход держави судом, вилучене органами дізнання чи досудового слідства, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;

суми, сплачені громадянином у зв'язку з поданням йому юридичної допомоги;

моральна шкода.

Стосовно відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, відповідно до ст. 1177 ЦК України така шкода відшкодовується відповідно до закону. Шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом.

5. Відшкодування шкоди особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення.

Особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право на відшкодування такої шкоди. (ст. 128 КПК України, ст.ст. 1166-1167 ЦК України)

Цивільним позивачем може бути, як фізична так і юридична особа, яка визнана потерпілою в конкретному кримінальному провадженні. юридичні особи можуть заявляти лише про відшкодування матеріальної шкоди.

На захист інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, цивільний позов може бути пред'явлений їхніми законними представниками.

Цивільний позов в інтересах держави пред'являється прокурором. Цивільний позов може бути поданий прокурором у випадках, встановлених законом, також в інтересах громадян, які через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права.

Для відновлення та захисту своїх прав потерпілий під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'являє цивільний позов, який за своєю формою та змістом повинен відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства (ст.175 ЦПК України). Цивільний позов подається до органу судового розслідування або суду, в якого на розгляді перебуває кримінальне провадження.

Позов про відшкодування (компенсації) шкоди завданої кримінальним правопорушення або іншим суспільно небезпечним діянням може бути подано і до суду першої інстанції в порядку цивільного судочинства, якщо особа, не пред'явила цивільного позову в кримінальному провадженні, або її цивільний позов було залишено без розгляду.

Відмова у позові в порядку цивільного, господарського або адміністративного судочинства позбавляє цивільного позивача права пред'являти той же позов у кримінальному провадженні. Особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства.

Та подання цивільного позову у кримінальному процесі має деякі переваги, оскільки одночасний розгляд судом кримінальної справи й цивільного позову забезпечує більш повне та об'єктивне дослідження обставин справи – адже розмір заподіяної шкоди нерідко впливає на кваліфікацію злочину та міру покарання, а тому цивільному позивачеві легше доказувати наявність підстав і розміру цивільного позову саме в кримінальному процесі (ст. 91 КПК України).

Шкоду завдану кримінальним правопорушення або іншим суспільно небезпечним діянням відшкодовує підозрюваний, обвинувачений або фізична чи юридична особа, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається судом за правилами, встановленими цим КПК України. Якщо процесуальні відносини, що виникли у зв'язку з цивільним позовом, КПК України не врегульовані, до них застосовуються норми Цивільного процесуального кодексу України за умови, що вони не суперечать засадам кримінального судочинства. Ухвалюючи обвинувальний вирок, постановляючи ухвалу про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, суд залежно від доведеності підстав і розміру позову задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому

У разі встановлення відсутності події кримінального правопорушення суд відмовляє в позові.

У разі виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення, а також у випадках, передбачених частиною першою статті 326 КПК України, суд залишає позов без розгляду (ст. 129 КПК України, ч.2 ст. 1177 ЦК України).

Питання до теми:

1. Поняття та загальна характеристика деліктних зобов'язань, їх співвідношення з договірними зобов'язаннями.
2. Загальна характеристика підстав та умов відповідальності за заподіяння шкоди.
3. Випадки відшкодування шкоди за правомірні дії. Крайня необхідність та необхідна оборона.
4. Відповідальність юридичної або фізичної особи за шкоду завдану з вини її працівника.
5. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями державних та громадських організацій, їх службовими та посадовими особами.
6. Особливості відшкодування шкоди заподіяної джерелом підвищеної небезпеки.
7. Відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду.
8. Відшкодування шкоди особі, яка потерпіла від злочину.
9. Відповідальність за шкоду завдану малолітніми, неповнолітніми, особами, які цивільна дієздатність якої обмежена, відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними
10. Особливості відшкодування шкоди, завданої працівникові у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків.
11. Особливості зобов'язань з відшкодування ядерної шкоди.

Задачі до теми:

Задача 1.

Водій автомобіля Громов, залишивши працюючим двигун,вискочив з салону автомобіля до кіоску за газетою. Драч М., який перебував у нетверезому стані, вирішив «покататися», сів в машину і вчинив наїзд на пішохода.

Що таке джерело підвищеної небезпеки? Хто буде нести відповідальність за заподіяну в даному випадку шкоду?

Задача 2.

Начальник Білоцерківського РУ ГУ МВС України відмовив Маркіну у видачі дозволу на придбання і зберігання мисливської рушниці. Останній подав усі документи, необхідні для видачі дозволу на придбання і зберігання мисливської рушниці, забезпечив умови для її зберігання; будь-які обставини, що перешкоджають безпечному користуванню та поводженню зі зброєю, відсутні. Дії начальника міліції Маркін вважав неправомірними і звернувся до адвоката про надання йому юридичної допомоги для захисту свого права.

Яку пораду необхідно дати Маркіну?

Задача 3.

Автоінспектор Матвійчик зупинив водія АТП – 12 Старкова, сів за кермо і почав переслідувати правопорушника. Наслизькі дорозі він перевищив швидкість, не справився з керуванням автомобілем і перевернувся. В результаті цього він ще пошкодив автомобіль Старкова.

Хто повинен відшкодувати шкоду Старкову і АТП?

Задача 4.

Душевнохворий Матвієнко проник в квартиру Токаренко і привів в непридатність належне її майно, заподіявши шкоду на суму 5000 грн. Токаренко пред’явила позов про стягнення цієї суми до матері Матвієнка, яка не здійснювала належного нагляду за своїм хворим сином. У процесі судового розгляду було встановлено, по-перше, що Матвієнко не був визнаний недієздатним у встановленому законом порядку, по-друге, що його мати під час спричинення сином шкоди була тяжко хвора і знаходилася на стаціонарному лікуванні в лікарні.

Хто має бути відповідачем за позовом Токаренко?

Задача 5.

У результаті зіткнення трамваю і вантажного автомобіля, котрий належав автокомбінату, Шевчук, який стояв на задній площадці трамваю, був викинутий на бруківку і отримав перелом обох ніг. Після виходу з лікарні він звернувся в суд з позовом до управління пасажирського транспорту, вимагаючи відшкодування шкоди. Як було встановлено, причиною зіткнення послужила та обставина, що у вантажівці, котра переїжджала вулицю, несподівано заглух двигун і вона зупинилася на трамвайній колії, через це управління заперечувало

проти позову, вказуючи, що нещасний випадок стався внаслідок порушення водієм вантажівки правил дорожнього руху. Представник автокомбінату, який був притягнений судом як співвідповідач, також заперечував проти позову, посилаючись на відсутність у справі даних, які засвідчують порушення водієм правил дорожнього руху.

Хто є суб'єктом відповідальності за шкоду, заподіяну Шевчуку?

Яке рішення повинен винести суд?

Задача 6.

Міщенко К.М. та Мальцев Т.М. проходили ввечері біля адміністративного будинку заводу «Побутмаш» і побачили вогонь в одному з вікон першого поверху. Вони викликали пожежну охорону, а самі тим часом зламали вікно і стали гасити вогонь підручними засобами. До приїзду пожежників їм вдалося частково погасити пожежу, але при цьому у Міщенка згоріла куртка, якою він гасив полум'я, а Мальцев дістав травму, для лікування якої він витратив певну суму грошей. Міщенко та Мальцев звернулися до адміністрації заводу з вимогою про відшкодування заподіяних їм збитків.

Яка відповідальність заводу у даному випадку?

Задача 7.

16-річний Вітя Маленко та його однолiток Віталій Макаров – слюсар заводу, зробили саморобний вибуховий пристрій та підірвали його у сусідньому дворі. Під час вибуху пошкоджено автомобіль, що стояв у дворі, та гараж інваліда Королькова. Власник автомашини та Корольков звернулися до батьків Маленко та Макарова з вимогою про відшкодування заподіяної шкоди.

Хто буде нести відповідальність у даному випадку і в якому розмірі?

Задача 8.

Громадянин Колесов їхав на мопеді вулицею. Раптом він втратив свідомість внаслідок серцевого нападу і наїхав на пішохода Данилова, що переходив вулицю на позначеному переході. Внаслідок наїзду Данилов отримав поранення і разом з Колесовим був доставлений у лікарню. Після одужання Данилов звернувся до суду з вимогою про відшкодування витрат з боку Колесова.

Яке рішення має прийняти суд?

Задача 9.

16-річний Кравченко працював у приватному підприємстві «Берегиня», де одержував заробітну плату у сумі 4555 грн. У квітні 2016 р. він самовільно взяв у сусіда Безпечного автомашину, щоб відвезти знайомого на вокзал. У дорозі він потрапив в аварію, в результаті чого автомобіль був пошкоджений, сума ремонту склала 12520 грн. Безпечний звернувся до Кравченка з вимогою про відшкодування суми ремонту, Кравченко відмовився відшкодовувати

ремонт автомашини. Безпечний звернувся з позовом до Кравченка та його батьків про відшкодування заподіяної шкоди.

Яке рішення має прийняти суд?

Задача 10.

Токаренко М., який керував автомобілем «Опель» на підставі довіреності, в результаті аварії пошкодив автомобіль марки «Нива» громадянина Вересня П. Аварія сталася в результаті порушення правил дорожнього руху обома водіями. Сума заподіяної шкоди склала 8052 грн.

Хто і яким чином буде відшкодовувати збитки, яки виникли в результаті аварії?

Задача 11.

Учні школи № 22 після закінчення занять гралися біля майстерні школи. В цей час в майстерні два учні займалися під наглядом вчителя праці прибиранням місця роботи. Один з учнів, що грали на дворі, зламав другому учню (Паливоді) палець руки. Батьки Паливоди звернулися до вчителя праці з вимогою про відшкодування витрат на лікування сина, посилаючись на те, що вчитель праці не здійснював належним чином догляд за учнями.

Хто повинен відшкодовувати витрати батьків Паливоди на лікування?

Тести:

1. Обіцянка винагороди без оголошення конкурсу повинна містити такі умови:

1) зміст завдання;
2) умови передання виконання;
3) місце виконання;
4) форма винагороди;
5) порядок передання винагороди.

2. Публічна обіцянка винагороди – це:

1) зобов’язання договірне;
2) зобов’язання не договірне;
3) зобов’язання з односторонніх дій.

3. Суб’єктами зобов’язання з односторонніх дій є:

1) фізичні особи;
2) юридичні особи;
3) держава.

4. Обіцянка винагороди без оголошення конкурсу припиняється:

1) у разі закінчення строку для передання;
2) у разі передання результату особою, яка перша виконала завдання;
3) у разі відміни обіцянки особою, яка її обіцяла.

5. Обов’язкові умови конкурсу публічна обіцянка винагороди за умовами конкурсу:

1) про предмет конкурсу;

2) про порядок визначення переможця;

3) про розмір винагороди;

4) про місце представлення робіт.

6. Засновник конкурсу:

1) має право використовувати предмет конкурсу за своїм розсудом;

2) має переважне право на укладення договору з переможцем конкурсу на використання предмета конкурсу;

3) має право власності на предмет конкурсу.

7. Гестор:

1) зобов’язаний подати звіт про здійснення своїх дій;

2) зобов’язаний повідомити домінуса про свої дії;

3) має право на відшкодування витрат у будь-якому випадку;

4) повинен передати майно, що було отримано в результаті його дій в інтересах домінуса.

8. Шкоду, завдану особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров’я та життя фізичної особи від реальної загрози для неї, відшкодовує:

1) особа, яку рятували;

2) держава;

3) шкода не відшкодовується.

9. Шкода, завдана майну рятувальника при рятуванні, відшкодовується:

1) державою;

2) власником майна;

3) не відшкодовується.

Тема 11. Спадкове право

1. Основні поняття та принципи спадкового права (відкриття спадщини, час і місце відкриття спадщини, спадщина, спадкова маса, спадкодавець, спадкоємець).

Спадкові відносини виникають у випадку смерті громадянина або оголошення його у встановленому порядку померлим. З цими юридичними фактами закон пов'язує появу у спадкоємців суб'єктивного права на прийняття спадщини, а у всіх інших осіб – обов'язок не перешкоджати їм у здійсненні цього права. Отже, спадкові правовідносини мають абсолютний характер і спрямовані на наступництво цивільних прав і обов'язків від однієї особи – спадкодавця до іншої – його спадкоємця.

Після прийняття спадщини спадкоємець стає учасником тих самих правовідносин, суб'єктом яких до нього був спадкодавець. У результаті відбувається зміна суб'єкта у правовідносинах.

З метою кращого розуміння суті спадкових відносин, джерел їх виникнення і розвитку насамперед коротко розглянемо головні поняття спадкового права.

Спадкове право. Система правових норм, які регулюють порядок переходу майнових прав і обов'язків від померлої особи до її правонаступників, називається спадковим правом. Соціальне призначення спадкового права полягає не тільки в тому, щоб закріпити порядок переходу майнових прав j обов'язків від одного покоління до іншого, але й певною мірою сприяти зміцненню «сімейних відносин громадян, захищати інтереси неповнолітніх дітей, непрацездатних утриманців та ін.

Спадщина. Оскільки об'єктами спадкування є майнові права, то їх сукупність прийнято називати спадщиною, або спадковою масою, а також спадковим майном. У спадковому праві ці назви використовуються як рівнозначні.

Спадкодавець. Особа, після смерті якої залишилося майно, називається спадкодавцем. Спадкодавцями при спадкуванні за законом та заповітом можуть бути тільки громадяни (фізичні особи), але не організації, хоча б вони і володіли правами юридичної особи. Юридична особа не помирає, а припиняється і передача її майна іншим особам чи державі визначається не нормами про спадкування, а спеціальними правилами про ліквідацію юридичних осіб.

Спадкоємець. Особи, до яких переходить у встановленому законом порядку майно померлого, називаються спадкоємцями. Ними можуть бути кожний громадянин, юридичні особи, а також держава. При цьому громадяни та держава можуть спадкувати і за законом, і за заповітом, а юридичні особи – тільки за заповітом.

Відкриття спадщини. Смерть спадкодавця зумовлює виникнення спадкових правовідносин, тобто відкриття спадщини. На день відкриття спадщини визначається коло спадкоємців, які закликаються до спадщини, і склад спад-

кового майна. Спадкоємець, закликаний до спадщини, повинен виразити своє волевиявлення на прийняття спадщини або відмовитися від неї.

З моменту відкриття спадщини починається сплив строку на прийняття її, на пред'явлення претензій кредиторами спадкодавця, виникає право власності на майно у спадкоємців, які прийняли його, та деякі інші правові наслідки.

2. Види спадкування.

За чинним законодавством передбачено два загальні види спадкування. Так, за ст. 1217 ЦК України спадкування здійснюється за заповітом або за законом, але цей перелік не можна вважати вичерпним. Спрощення форм спадкування та зведення їх лише до двох видів зумовлює помилки, які виникають в юридичній практиці. На даному етапі роботи не вдаючись до ґрунтовного аналізу концепцій різних авторів щодо видів спадкування слід брати до уваги усі правові аспекти, що випливають із спадкових правовідносин. Так, аналізуючи ЦК, зокрема ст. 1223, можна дійти висновку, що у цій нормі визначено загальні пріоритети в порядку закликання до спадкування, а саме: спочатку закликаються спадкоємці за заповітом, а потім спадкоємці за законом. Виходячи із буквального аналізу ст. 1217 ЦК можна встановити переваги спадкування за заповітом, оскільки на першому місці у нормі стоїть термін «за заповітом», а потім – «за законом». Крім цих двох видів спадкування (за заповітом або за законом), можна виділити ще змішане спадкування. Останній вид передбачає регламентацію випадків, коли до спадкування одночасно будуть закликані як спадкоємці за заповітом, так і спадкоємці за законом, наприклад, коли заповітом не охоплено усю спадщину. Про те, що спадкування може здійснюватися одночасно і за заповітом, і за законом, свідчать статті 1245, 1275, 1276 ЦК. У такому разі не можна надавати перевагу спадкоємцям за заповітом, оскільки виходячи із принципів цивільного права кожний із них має користуватися рівними правами. Дійсно, спадкоємці за заповітом можуть мати подвійний статус: спадкоємців за заповітом і одночасно спадкоємців за законом, але це положення не збільшує їх прав. Аналіз ст. 1241 ЦК, зокрема вислову «незалежно від змісту заповіту», свідчить про певні переваги права на обов'язкову частку над правом спадкоємців отримати спадщину за заповітом. Тому можна зробити висновок, що право на обов'язкову частку превалює над правом спадкоємців за заповітом, та також має визначатися як підстава для спадкування поряд зі спадкуванням за заповітом. Виходячи із аналізу ЦК, на наш погляд, слід виділяти не тільки основні види, а й підвиди спадкування, які можуть у деяких випадках набувати самостійного значення для врегулювання спадкових правовідносин або превалювати над основними видами спадкування.

3. Підстави спадкування за законом.

Спадкування за законом відбувається у випадках, якщо: 1) спадкодавець не залишив заповіту; 2) заповіт визнано недійсним; 3) заповідано лише частину майна або заповіт визнано недійсним в одній із частин; 4) спадкоємець за заповітом відмовився від спадщини або її не прийняв; 5) спадкоємець за заповітом помер раніше спадкодавця; 6) спадкоємець за заповітом усунутий від права на спадкування відповідно до закону.

Порядок спадкування за законом визначається черговістю закликання спадкоємців до права на спадкування. Кожна наступна черга одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття, крім випадків зміни черговості одержання права на спадкування.

Черговість одержання права на спадкування може бути змінено після відкриття спадщини шляхом укладання нотаріально посвідченого договору заінтересованими спадкоємцями. Цей договір не може порушити прав спадкоємця, який не бере у ньому участі, а також спадкоємця, який має право на обов'язкову частку в спадщині.

Фізична особа, яка є спадкоємцем за законом наступних черг, може за рішенням суду одержати право на спадкування разом із спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування, за умови, що вона протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

ЦК встановив п'ять черг спадкоємців.

4. Коло спадкоємців за законом. Порядок закликання спадкоємців за законом до спадкування.

Спадкування за законом є можливим внаслідок:

1) спорідненості:

- по прямій низхідній (діти, в т.ч. постуми – ст. 1261 ЦК),
- по прямій висхідній (батьки – ст. 1261, баба та дід – ст. 1262 ЦК),
- по боковій лінії (рідні брати і сестри, рідні дядько та тітка – ст. 1263 ЦК);

2) шлюбу (ст. 1261 ЦК);

3) усиновлення (ст. 1260 ЦК);

4) ін. видів сімейних правовідносин (ст. 1264 ЦК) – тривалість не менше 5 років.

5) утримання (ч. 2 ст. 1265 ЦК) – тривалість не менше 5 років.

Спадкування за законом здійснюється почергово. Спадкоємці відповідної черги одержують право на спадкування за законом у випадку:

1) відсутність заповіту,

2) визнання заповіту недійсним,

3) неприйняття спадщини всіма спадкоємцями за заповітом,

4) відмови від прийняття спадщини всіма спадкоємцями за заповітом,

5) неохоплення заповітом всієї спадщини.

Черговість одержання спадкоємцями за законом права на спадкування може бути змінена двома способами:

1-й спосіб – договірний. Договір укладається після відкриття спадщини заінтересованими спадкоємцями і підлягає нотаріальному посвідченню.

2-й спосіб – за рішенням суду. Так, фізична особа – спадкоємець наступних черг може за рішенням суду одержати право на спадкування разом зі спадкоємцями, які входять до черги, яка заклякається до спадкування.

Така можливість передбачена, якщо ця особа фізична особа протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Коло спадкоємців за законом визначається ст.ст. 1261-1265 ЦК.

1-ша черга – батьки, один з подружжя (вдова/вдівець), діти спадкодавця, в тому числі постуми, а також усиновлені.

Усиновлені, а також їх нащадки не спадкують за законом після смерті батьків, а також інших родичів за походженням по висхідній лінії і навпаки.

2-га черга – рідні брати та сестри (повнорідні і неповнорідні), а також баба та дід з боку матері та батька.

3-тя черга – рідні дядько та тітка спадкодавця.

4-та черга – особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини.

При вирішенні спору про право на спадщину осіб, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше як 5 років до часу відкриття спадщини, необхідно враховувати правила ч. 2 ст. 3 СК про те, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

П'ятирічний строк повинен виповнитися на момент відкриття спадщини і його необхідно обчислювати з урахуванням часу спільного проживання зі спадкодавцем однією сім'єю до набрання чинності ЦК.

До спадкоємців 4-ї черги належать не лише жінка (чоловік),які проживали однією сім'єю зі спадкодавцем без шлюбу. Таке право можуть мати також інші особи, якщо вони спільно проживали зі спадкодавцем були пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки. До таких осіб можна віднести вітчима, мачуху, пасинка, падчерку, інших осіб, які взяли до себе дитину як члена сім'ї, тощо.

Зазначене не стосується дітей, влаштованих у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу.

Спадкоємцями 4-ї черги не є особи, які хоча і проживали спільно зі спадкодавцем, але перебували у зареєстрованому шлюбі з іншою особою.

5-та черга:

- інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, причому до числа народжень народження самого спадкодавця не входить;

утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї. Утриманцями слід вважати неповнолітню або непрацездатну особу (жінку, чоловіка при досягненні пенсійного віку, інвалідів 1,2,3 групи), яка не була членом сім'ї спадкодавця, але не менш як 5 років одержувала від нього матеріальну допомогу, що була для неї єдиним або основним джерелом засобів до існування.

5. Прийняття спадщини. Правові наслідки прийняття спадщини.

Відповідно до ст. 1270 ЦК України для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

Якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття.

Якщо строк, що залишився, менший як три місяці, він продовжується до трьох місяців.

Отже, ст. 1270 ЦК України передбачає два види строків для прийняття спадщини – загальний та продовжений. За загальним правилом, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. У тому ж разі, коли виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк на прийняття спадщини продовжується на три місяці з моменту прийняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття. В цьому разі мова йде про продовжений строк прийняття спадщини.

Строк для прийняття спадщини встановлюється з метою визначення правового статусу спадкового майна, оскільки, якщо спадщину не приймають спадкоємці черги, яка закликається до спадкування, то право на спадщину переходить до спадкоємців наступної черги, а за відсутності таких взагалі, майно набувається територіальною громадою за місцем відкриття спадщини.

В літературі немає єдності щодо юридичної природи строку для прийняття спадщини. Так, одні вчені встановлений законом строк для прийняття спадщини відносять до присічних (преклюзивних) строків (від лат. – перепиняти, перешкоджати), тобто таких виключних строків, сплив яких припиняє існування суб'єктивного цивільного права (В.П. Грібанов, Е.Б. Ейдінова, В. А. Гаджиєв, О. Є. Казанцева).

Інші науковці заперечують віднесення строку для прийняття спадщини до присічних, бо за наявності письмової згоди спадкоємців, які прийняли спадщину, або за рішенням супу поновлюється можливість подання заяви про прийняття спадщини спадкоємцями (В. В. Луць, К.Б. Ярошенко29').

Окремі автори розглядають строк для прийняття спадщини як давнісний, сутність якого полягає в тому, що сплив строку позбавляє можливості примусового захисту права, проте цей строк може бути поновлений.

Строк для прийняття спадщини важко віднести до присічних або до давнісних строків. Справді, спадкоємець, який пропустив строк прийняття спадщини, втрачає право спадкування. У цьому аспекті досліджуваний строк наближений до присічного. Однак присічний строк не підлягає поновленню, в той час як строк прийняття спадщини може бути поновлений не тільки в судовому порядку, а й за згодою інших спадкоємців (у спрощеному порядку). Така властивість робить строк для прийняття спадщини схожим із давнісним строком.

6. Відмова від спадщини та її правові наслідки.

Щодо процедури відмови від спадщини, то вона передбачає подання спадкоємцем за заповітом або за законом відповідної заяви нотаріусу за місцем відкриття спадщини. Цивільне законодавство передбачає, що відмова від прийняття спадщини за заповітом, не позбавляє особу права на спадкування за законом. Тобто, відмова від спадщини буде вважатися «повною», якщо в заяві буде зазначено, що спадкоємець відмовляється від спадкування як за заповітом, так і за законом.

Наразі можна стверджувати, що в Україні існує два види відмови від прийняття спадщини. Перша – безадресна, тобто, без зазначення конкретної особи, на користь якої вона зроблена. У такому випадку спадкоємцеві байдуже, до кого перейде його частка у спадщині. Другий вид відмови від прийняття спадщини – адресна. В такому разі спадкоємець зазначає в своїй заяві коло тих осіб, на користь яких здійснюється відмова. У даному випадку наслідки відмови від спадщини будуть принципово відмінними від тих, що настають у зв'язку з безадресною відмовою, адже частка спадкоємця, який відмовився, вже не розподіляється порівну між усіма спадкоємцями, а переходить лише до тих, які вказані ним у заяві. Наявність адресної відмови від спадщини по своїй суті дещо суперечить положенню Цивільного Кодексу України щодо безумовності спадщини (ч.5 ст.1273 Цивільного Кодексу). Так, відмова на чиюсь корить є нічим іншим як відмова з певною умовою – коли частка переходить не до всіх спадкоємців, а лише до того, який вказаний у заяві про відмову.

Слід звернути увагу, що спадкоємець за заповітом може відмовитися від спадщини лише на користь того спадкоємця, який указаний в заповіті. Тому, якщо заповіт складений на користь однієї особи, то відмова спадкоємця від спадщини може бути лише безадресною. В такому випадку постає питання, як розподіляється спадщина між іншими спадкоємцями? Відповідь на це питання можна знайти у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 7 «Про судову практику у справах про спадкування». Так, п.5 Постанови слід розуміти таким чином, що в разі наявності заповіту на все майно та відмови від прийняття спадщини спадкоємцем за заповітом, право на спадкування одержують спадкоємці за законом.

Слід також враховувати, що незалежно від наявності заповіту до процедури спадкування мають залучатись також і спадкоємці з правом на обов'язкову частку в спадщині. У нормах Цивільного Кодексу України про відмову від прийняття спадщини не вказується, чи може спадкоємець, який успадковує обов'язкову частку, відмовитися від неї. Дане питання є досить важливим, а тому, потребує законодавчого врегулювання. На мою думку, такий спадкоємець не може відмовитися на користь інших спадкоємців, оскільки його право є виключно особистим. Зважаючи, що право на обов'язкову частку в спадщині зумовлене неповноліттям чи непрацездатністю особи, то відмова від нього буде суперечити основному його призначенню – забезпечення захисту уразливих категорій населення.

Підсумовуючи вищевикладене, хотілося б зазначити, що прийняття або відмова від прийняття спадщини – це особисте рішення, а не обов'язок спадкоємця. Доцільність відмови залежить від конкретної життєвої ситуації, як то: небажання успадковувати майнові зобов'язання, що значно перевищують вартість залишеного спадкодавцем майна та грошових коштів; оптимізація оподаткування спадщини (як відомо, спадкоємці першої черги звільнені від оподаткування спадщини) тощо. При цьому слід завжди пам'ятати, що життєві обставини іноді кардинально змінюються, тому особа, що відмовляється від спадщини, завжди може відкликати свою заяву в межах загального строку прийняття спадщини та скористатись усіма правами спадкоємця, що передбачені законом.

7. Оформлення спадкових прав.

Загальні норми, що визначають порядок оформлення права на спадщину, передбачені главою 89 ЦК.

Так, оформлення спадкових прав відбувається шляхом видачі свідоцтва про право на спадщину.

Свідоцтво видається після 6-ти місяців з часу відкриття спадщини на ім'я кожного зі спадкоємців із зазначенням імені і частки кожного із них.

У випадку спадкування зачатої, але ще не народженої дитини, свідоцтво видається після її народження.

Якщо у складі спадщини є нерухоме майно, спадкоємець зобов'язаний звернутись до нотаріуса за видачею свідоцтва.

8. Відповідальність спадкоємців по боргах спадкодавця.

Стаття 1281 ЦК регламентує пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців.

Як зазначалося вище, спадщина – складається із сукупності прав і обов'язків спадкодавця, що переходять до спадкоємця як одне ціле. Не переходять лише ті права спадкодавця, що мають суто особистісний характер, а також обов'язки, пов'язані з особою самого спадкодавця і перевищують розмір спадщини. Так, спадкоємець відповідає за боргами спадкодавця в межах реальної вартості успадкованого ним майна. Кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині (ч. 1 ст. 1282 ЦК України). Це правило визначає загальний характер відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця, незалежно від виду спадкування та суб'єктів спадкового процесу. Отже, заповіт, що покладає на спадкоємця лише обов'язок щодо погашення боргів спадкодавця або відповідальність за боргами, що перевищують реальну вартість майна, що до нього перейшло, у відповідній частині слід вважати таким, що не відповідає законодавству України, тобто навіть у разі його посвідчення він у подальшому може бути визнаний недійсним.

За частиною 1 ст. 1281 ЦК спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги.

Це положення ЦК має істотний вплив на врегулювання боргових зобов'язань спадкодавця, а у майбутньому – і спадкоємців. Дана норма чітко

встановлює обов'язок спадкоємців повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, а не виконавця заповіту (ст.1290 ЦК). Тому відсутність такого повідомлення або доказів у спадкоємців про надіслання такого повідомлення фактично може вважатися підставою для: продовження :троку для пред'явлення кредиторами вимог спадкоємців на термін навіть не трьох років; відшкодування понесених кредиторами витрат і втрат, а також може зумовлювати й особисту відповідальність спадкоємця або декількох спадкоємців за боргами спадкодавця. Тому пропонується спадкоємцям повідомляти кредиторів про відкриття спадщини поштою із зворотним повідомленням, а також у нотаріальному порядку.

Довести факт, що спадкоємець знав про існування боргів спадкодавця зазвичай складно, але про такий борг може існувати запис у заповіті, спадкоємець міг працювати зі спадкодавцем або дізнатися з інших джерел, але показування факту, що спадкоємець знав про існування боргів у спадкодавця, має здійснювати кредитор.

Кредиторові спадкодавця належить протягом шести місяців від дня, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, незалежно від настання строку вимоги (ч. 2 ст. 1281 ЦК).

Основним положенням, яке має в юридичній літературі і на практиці широке тлумачення та викликає численні дискусії, є строк у шість місяців, який за ст. 1281 ЦК України надається кредиторам для пред'явлення претензій. Цей строк В.К. Дроніковим кваліфікується як спеціальний, Ю.К. Толстим – преклюзивний (перешкоджаючий). Це пояснюється тим, що незалежно від строку настання права вимоги претензія має заявлятися саме в цей строк, оскільки при недотриманні шестимісячного строку кредитор втрачає право вимоги.

Правовий зміст такої вимоги закону вченими однозначно визначається як необхідність надати спадкоємцям можливість протягом встановленого отроку встановити розмір заборгованості спадкодавця. Але, на наш погляд, така вимога зумовлена необхідністю сконцентрувати всі правовідносин щодо переходу права власності від однієї особи до іншої в межах шестимісячного строку, а також з метою захисту інтересів кредиторів, оскільки позбавляє можливості спадкоємців витратити набуте спадкове майно раніше задоволення претензій кредиторів.

А тому думка авторів відрізняється від позиції Ю.К.Толстого щодо права кредиторів вимагати дострокового виконання обов'язків. Це положення прямо передбачено в законі (ч. 2 ст. 1281 ЦК), а саме – вимоги кредиторів до спадкоємців пред'являються незалежно від строку настання права вимоги і це положення додатково ґрунтується на статтях 608, 609 ЦК. Слід підкреслити, що вжито дієслово «пред'являються», а не словосполучення «борги погашаються». Інша справа, що правовий зміст претензії в цьому конкретному випадку не регламентований законом, а залежить від дій спадкоємців і передбачає два можливих варіанти поведінки суб'єктів правовідносин:

• кредитор і спадкоємці укладають правочин про переведення на них боргу, якщо спадкоємці беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення виконання обов'язків спадкодавця в строки, передбачені договором (ст. 526 ЦК). Таке «правонаступництво» допустиме (ст. 528 ЦК), оскільки обов'язки успадковуються в тому стані, якими вони були при житті спадкодавця з урахуванням строку для прийняття спадщини. Проти цього кредитору неможливо буде нічого заперечити, якщо правочин не мав особистісного характеру (наприклад, написання художнього твору, виконання інших висококваліфікованих робіт тощо) або в разі успадкування майна недієздатними або обмежено дієздатними особами та з інших причин, коли у кредитора з'являться реальні підстави не погоджуватись на заміну боржника (ст. 520 ЦК);

• якщо кредитор або спадкоємці не погоджуються на укладення правочину про переведення боргу, то у такому разі довготривалі зобов'язання спадкодавця підлягають оплаті зі спадкового майна поряд з іншими боргами.

Але загальний характер претензії з боку кредитора – забезпечити негайне виконання зобов'язань спадкодавця за рахунок його майна, оскільки в цивільних правовідносинах правонаступництво має умовний, а не загальний характер, є можливість трактувати основним. Тут маються на увазі такі принципи цивільного права, як: батьки не відповідають за боргами своїх дітей і навпаки; юридична особа не відповідає за зобов'язаннями власника або засновника тощо. В противному разі кредитор вимагатиме від спадкоємців взяття на себе зобов'язань спадкодавця, але це буде суперечити загальним принципам цивільного права.

Важко погодитись також з абз. 3 п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами України справ про спадкування» від 25 грудня 1992 р. № 13: «Не застосовується зазначений строк при пред'явленні вимог третіми особами про визнання права власності, про відшкодування витрат по догляду за спадкодавцем під час його хвороби, на похорони спадкодавця, оскільки вони не випливають із зобов'язань спадкодавця, для яких встановлено обов'язок кредитора пред'явити претензію до спадкодавця».

Це положення ґрунтувалося на буквальному аналізі ч. 1 ст. 557 ЦК 1963 р., але не враховувало положення ч. 4 ст. 556 ЦК 1963 р., за якою робилася вказівка щодо порядку відшкодування таких витрат – поряд із задоволенням вимог кредиторів спадкодавця. У цій нормі не було однозначної вимоги про строк звернення. Отже, буквально неможливо було зобов'язувати третіх осіб, які робили витрати на поховання тощо, звертатись в: спадкоємців з претензією в шестимісячний строк, але фактично це було і: вільним для концентрації всіх правовідносин саме в цей строк, щоб зробили правовідносини між спадкоємцями та кредиторами прозорими і одні значними. Неважко уявити собі картину, коли до спадкоємців звертатимуться кредитори після шестимісячного строку і розмір спадщини, яку з с ни отримали, буде вже меншим від кредитних зобов'язань спадкодавця. У такому разі буде необхідність визначити інститут

«банкрутства спадщини», оскільки спадкоємці не можуть відповідати за спадщину власним майном. Отож якщо й приймати постанову Пленуму Верховного Суду як чинну керівну вказівку для суддів, то в законі це положення визначено однозначно на користь одного року.

Щодо можливих варіантів передачі претензії кредитором, то за законодавством України існує декілька варіантів такої передачі залежно від характеру претензії. Розглянемо їх у тій послідовності, яку можна рекомендувати кредиторам щодо її гарантованості.

Питання про заяву своїх вимог кредиторами, на наш погляд, має вирішуватись із дотриманням таких аспектів: оскільки від вчасної заяви вимог, а отже, й можливості у майбутньому довести відповідне звернення, залежить право вимоги кредитора, то доцільно звертатись до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини з відповідною заявою про претензію щодо повернення боргу і покриття його за рахунок спадкового майна. Заяву слід подавати в письмовій формі, зареєструвати її, а нотаріус приєднає її до спадкової справи.

На підставі такої заяви нотаріус може особисто прийняти рішення про видачу зі спадкового майна грошових сум на покриття витрат, що передбачено ст. 64 Закону України «Про нотаріат», або ознайомити спадкоємця. який прийняв спадщину, з такою заявою.

Іншим варіантом може бути безпосереднє звернення до спадкоємців з відповідною претензією щодо покриття боргу, яке може здійснюватися: усно, письмово і через нотаріуса. В останньому випадку передача заяви черво нотаріуса може бути з видачею свідоцтва про передачу заяви або без такої Але найгарантованішим є варіант пред'явлення претензії через нотаріуса з видачею свідоцтва про передачу заяви, оскільки забезпечує кредитора надійним доказом офіційного звернення до спадкоємців з відповідною претензією.

Усне або письмове звернення до виконавця заповіту з проханням про повідомлення спадкоємців щодо боргів спадкодавця не має регламентації в законі і може вважатись неофіційним. В разі невиконання претензії виконавцем заповіту не настають правові наслідки, якщо аналогічного положення про покриття цього боргу немає в заповіті. Отже, в разі забезпечення кредитором доказів про пред'явлення претензії до спадкоємців у шестимісячний строк після відкриття спадщини навіть і в тому випадку, коли від них не надійшло зворотного повідомлення і угоди між ними не укладено, кредитор отримує право на пред'явлення позову у загальні строки позовної давності, обчислення яких проводиться з дня настання строку виконання зобов'язання.

Перешкодою реалізації цього положення закону може служити нотаріальна таємниця, відповідно до якої кредитору не можуть надаватися відомості про вчинювані нотаріусом нотаріальні дії, якщо спадкоємці не повідомлять кредитора про відкриття спадщини. Отже, по-перше, кредитор реально не зможе знайти спадкоємців. По-друге, спадкоємці – це в переважній більшості випадків фізичні особи, то у подальшому буде важкодовести факт вчасного звернення до спадкоємців. Тому вихід з даної ситуації може бути

таким – надати право кредитору на звернення безпосередньо до будь-якого нотаріуса, який може встановити наявність відкритої спадкової справи за Спадковим реєстром, але на підставі безспірних доказів заборгованості спадкодавця. Встановивши місце відкриття спадщини, кредитор вправі, на наш погляд, пред'явити свої вимоги до спадкоємців через нотаріуса або виконавця заповіту. Альтернативним варіантом є звернення до спадкоємців через суд, який вправі встановити місце відкриття спадщини і спадкоємців.

Запропоноване положення буде узгоджуватися з тим, що кредитор може звернутися лише до спадкоємців, які прийняли спадщину, коли спадщина відкрита, а вони вправі це здійснити в останній день шестимісячного строку. Тобто час для пред'явлення кредитором своїх вимог до спадкоємців можна штучно, але відповідно до закону, зменшити.

Щодо положення про можливість пред'явлення претензій незалежно від настання строку вимоги, то це питання можна вважати обґрунтованим, оскільки втрата спадкодавцем правоздатності призведе до того, що його борги втратять свою чинність. Однак автори дотримуються концепції, що питання про повернення боргу, термін вимоги за яким ще не настав, може вирішуватися за домовленістю спадкоємців та кредитора. Зокрема, про можливість укладення відповідного договору свідчить ч.1 ст. 1282 ЦК.

Питання до теми:

Загальні положення про спадкування

1. Поняття та значення спадкового права.
2. Основні поняття та принципи спадкового права (відкриття спадщини, час і місце відкриття спадщини, спадщина, спадкова маса, спадкодавець, спадкоємець).
3. Значення спадкування в сучасному суспільстві.
4. Види спадкування.
5. Усунення від права на спадкування.
6. Спеціальні правила спадкування окремих видів майна, прав та обов'язків.

Спадкування за заповітом

1. Поняття, форма та порядок складання заповіту.
2. Коло спадкоємців за заповітом та зміст заповіту. Заповідальний відказ та покладання.
3. Види заповітів.
4. Зміна та скасування заповіту. Визнання заповіту недійсним.
5. Тлумачення та виконання заповіту.
6. Поняття, зміст та суб'єкти права на обов'язкову частку.

Спадкування за законом

1. Підстави спадкування за законом.
2. Коло спадкоємців за законом.
3. Порядок закликання спадкоємців за законом до спадкування.

4. Розподіл майна померлого між спадкоємцями при спадкуванні за законом.

5. Спадкування за правом представлення.

Здійснення права на спадкування

1. Прийняття спадщини.
2. Правові наслідки прийняття спадщини.
3. Відмова від спадщини та її правові наслідки.
4. Спадкова трансмісія.
5. Відумерлість спадщини.
6. Оформлення Спадкових прав.
7. Відповідальність спадкоємців по боргах спадкодавця.
8. Поділ спадкового майна та підстави його перерозподілу.
9. Охорона спадкового майна. Управління спадщиною.

Спадковий договір

1. Поняття та загальна характеристика спадкового договору.
2. Співвідношення спадкового договору з сімейно-правовими договорами.
3. Суб'єкти спадкового договору.
4. Зміст спадкового договору.
5. Припинення та розірвання спадкового договору.

Задачі до теми:

Задача 1.

Пан Бойченко та його тесть Петровський придбали будинок в рівних частках. Після їх смерті претензії на будинок заявили дружини померлих, два сина Бойченко, доньки Петровського, брат Петровського та теща Петровського, яка протягом тривалого часу знаходилася на його утриманні.

Визначте коло спадкоємців. Як слід поділити спадщину?

Задача 2.

У померлої Громової залишилися два дорослих сина – Сергій та Микита. Спадкове майно, що залишилося після смерті Громової, складалося з житлового будинку, дачі та предметів домашньої обстановки та вжитку. Через декілька днів після похорон матері Сергій пояснив Микиті (який страждав на алкогольну залежність), що ще за життя мати все своє майно заповідала йому, Сергійкові. Але оскільки вони рідні брати, то він, Сергій, дозволяє йому, Микиті, взяти собі деякі речі з предметів домашньої обстановки та вжитку. Микита не заперечував, подякував братові і того ж дня забрав собі старенький холодильник, оскільки його власний холодильник незадовго перед цим вийшов з ладу.

Через півроку, оскільки інших заяв не поступало, державний нотаріус видав Громову Сергію свідоцтво про право на спадщину за законом на все майно.

Через два роки Микита Громов, якому стало відомо про відсутність заповіту, розповів цю історію знайомому юристу.

Яку консультацію може дати юрист Микитові з приводу захисту його прав?

Задача 3.

Під час сварки, у стані ревнощі та сильного душевного хвилювання Миронова Р. вбила свого чоловіка Миронова О. Її було засуджено за вбивство у стані афекту, але від відбування покарання було звільнено, оскільки на момент вбивства вона знаходилася у стані вагітності. Після смерті Миронова залишилася п'ятикімнатна квартира, що була придбана ним та його дружиною під час шлюбу.

Крім дружини – Миронової Р. та спільного з нею сина Івана 2 років, у померлого залишилися донька від другого шлюбу – Катерина, 11 років, відносно якої він був позбавлений батьківських прав в судовому порядку, та старенька мати. Крім того, син Миронова О. від першого шлюбу – Роман, який загинув 4 роки тому, мав від першого шлюбу сина Ігоря, а від другого – доньку Вікторію та сина В'ячеслава.

Визначте коло спадкоємців за законом та їх частки у спадковому майні.

Задача 4.

Пан Соломонов залишив заповіт, за яким все його майно після його смерті переходило до дружини та доньки. 23 травня 2014 року Соломонов помер. Між спадкоємцями за заповітом та спадкоємцями за законом виник спір про право на спадщину.

Заповіт заперечували:

1) син Олексій, який мешкав окремо, але брав участь у капітальному ремонті спадкового будинку;

2) дружина померлого сина Василя, яка діяла в інтересах своїх неповнолітніх дітей – онуків спадкодавця;

3) племінниця спадкодавця, студентка фінансового коледжу, 19 років, яка мешкала зі спадкодавцем і знаходилася на його утриманні з 10-річного віку.

Визначте коло спадкоємців за заповітом та за законом.

Задача 5.

Пан Прошаков залишив заповіт, в якому все своє майно, загальною вартістю 568 000 грн., передав своєму пасинкові Анатолію. За заповітом Анатолію також було доручено переглянути бібліотеку, яка належала Прошакову і всю художню літературу передати до центру «Книголюб» м. Одеси, технічну літературу – племінниці Лесі, а гуманітарну літературу – другові Прошакова – Шаболкіну. Після смерті Прошакова Анатолій надіслав до нотаріальної контори заяву, в якій повідомив про відмову від спадщини. З близьких родичів у Прошакова була тільки сестра Людмила.

Розберіть ситуацію. Які наслідки відмови від спадщини?

Задача 6.

10 листопада о 23:20 подружжя Лісовських на власному автомобілі потрапило у ДТП. Лісовський К. помер на місці аварії, а його дружина – Лісовська В. – через декілька годин, у реанімаційному відділенні лікарні, куди вона була доставлена з місця аварії.

Спадкове майно, що залишилося після подружжя Лісовських, складається з трикімнатної квартири, придбаної ними під час шлюбу, та предметів домашньої обстановки та вжитку.

У подружжя Лісовських залишилася донька – Лісовська О. 23 років, яка мешкає у США. Крім того, у Лісовського залишилися: син від першого шлюбу – Лісовський І., мати – Лісовська М. 79 років, брат – Лісовський Г. У Лісовської залишилися батько – Коренко В. 80 років та тітка – Корейко С., 72 років, що протягом тривалого часу проживала разом із загиблими і перебувала на їх утриманні.

Визначте коло спадкоємців за законом та частку кожного з них у спадковому майні.

Чи змінилась би ситуація, якби подружжя Лісовських загинули одночасно на місці аварії?

Задача 7.

У 1998 році помер Богач В., який мав на правах особистої власності будинок. У будинку на момент смерті спадкодавця мешкали його спадкоємці: сини Петро та Василь, донька Алевтина, онуки: Григорій, Володимир, Олена, Катерина, Павло та Сергій. Протягом довгого часу вони не оформлювали своїх спадкових прав.

У 2004 році помер син Богача – Петро, а його дорослі діти Володимир та Олена переїхали до іншого міста. Донька Богача – Алевтина була належним чином визнана недієздатною і знаходилася в лікарні. її син Григорій за скоєння злочину знаходився в місцях позбавлення волі. Скориставшись ситуацією, у 2010 році син Богача – Василь зі своїми дітьми Катериною, Павлом та Сергієм отримали в нотаріальній конторі свідоцтво про спадщину. При цьому вони не повідомили нотаріуса про існування інших спадкоємців. У зв'язку з цим, інші спадкоємці та їх представники звернулися до суду з позовом про визнання виданого свідоцтва недійсним.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 8.

Пані Бабенко звернулася до суду з позовом про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину, яке було видано її сестрі Бєлкіной, через 15 місяців після смерті матері та через рік після смерті батька, на все майно, яке залишилося після смерті батьків. У позовній заяві вона вказала, що постійно мешкала з батьками в їх будинку в місті Нікополі, доглядала їх, вела господарство. Бєлкіна була в Нікополі всього два рази: на похованні матері і, через три місяці, – на похованні батька. Господарством вона не займалася,

купила лише машину вугілля і порекомендувала засклити веранду будинку та добре доглядати будинок. Відповідачка отримала свідоцтво через тривалий час після смерті батьків. Вона ж, Бабенко, взагалі не знала, що слід звертатися до нотаріальної контори.

Чи буде визнано недійсним свідоцтво на право на спадщину? Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 9.

Донька померлого Петрунькіна звернулася до нотаріальної контори із заявою про видачу свідоцтва про спадщину на все майно, оскільки інша спадкоємиця – дружина – є вбивцею спадкодавця.

Нотаріус, познайомившись з документами, видав заявникові свідоцтво про право на спадщину на ? спадкового майна, оскільки суд визнав дружину Петрунькіна очманілою на момент здійснення вбивства, внаслідок чого вона не втратила спадкового права.

Дайте характеристику діям нотаріуса.

Задача 10.

Матвієнко проживав з матір'ю, двома дітьми та братом в будинку. Після його смерті залишилася його частка будинку, пай в кооперативі на суму 2500 грн., автомашина і предмети домашнього вжитку.

Хто є спадкоємцями в даному випадку. Як буде розподілено спадкове майно?

Задача 11.

Матвєєва проживала в м. Києві. Літом вона поїхала до сестри в м. Дніпропетровськ, де від хвороби померла. Після її смерті залишився будинок в м. Києві вартістю 1 250 000 грн. і хата в с. Чепеліївка вартістю 100 000грн. Все своє майно вона заповіла брату. Крім сестри та брата інших родичів у померлої не було. Сестра пред'явила брату вимогу про повернення її коштів, які вона витратила на поховання сестри та її лікування. Брат відмовився задовольнити вимоги сестри.

Що є місцем відкриття спадщини? Як повинен бути вирішений спір?

Задача 12.

Сергєєв заповів своє майно сестрі Андрейченко. В заповіті було вказано, що Андрейченко повинна щомісячно зі спадкового майна перераховувати по 3000 грн. на утримання його нерідного сина до досягнення ним 21 року (на час смерті Сергєєва йому було 17 років. Андрейченко, одержавши спадкове майно, не виконала заповіт Сергєєва в цій частині.

Як називається таке розпорядження в заповіті? Які права нерідного сина Сергеєва?.

Задача 13.

Поліщук після смерті залишив заповіт, за яким все своє майно передав внучці. В заповіті було також вказано, що внучка зобов'язана щорічно організовувати і проводити виставку його рідких і цінних книг в центральній бібліотеці міста. Одержавши спадщину, внучка відмовилася проводити виставки, тому центральна бібліотека міста звернулася до суду із заявою про те, щоб суд зобов'язав її виконати заповіт.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 14.

Після смерті Іванова залишалася спадщина на суму 560 000 грн. Майно і кошти були придбані за період спільного життя з дружиною. З ним проживала тітка, яка знаходилася на його утриманні. З родичів є син, який проживав окремо (повнолітній), дружина, мати. Івановим був складений заповіт на четверту частку всього майна, за яким спадкоємцем цієї частки є син.

Хто і в який частці отримає спадкове майно?

Задача 15.

Громадянин Ващенко заповів все своє майно сестрі Марченко І. На утриманні Ващенко знаходилися: неповнолітня дитина, його непрацездатна мати. Разом з ним проживала співмешканка Сергєєва на протязі двох років.

Хто в даному випадку є спадкоємцями?

Задача 16.

Пащенко І. заповів все своє майно, в тому числі будинок, своєму брату Самійленко. Заповіт було складено і підписано на прохання Піщенко медичною сестрою лікарні, де він проходив стаціонарне лікування. В заповіті не було вказано місце та дата його складання. Після смерті Пащенко його дружина заявила братові Пащенка, що заповіт є недійсним і він не має права на майно Пащенка.

Яка форма заповіту? Чому Дружина Пащенко вважає, що заповіт є недійсним?

Задача 17.

Васнецова М. проживала разом з братом у будинку, який належав їм на праві спільної власності. В лютому 2015 р. Васнецова померла. Дочка Васнецової звернулася із заявою до нотаріальної контори про визнання її спадкоємцем після смерті матері. Нотаріус через шість місяців після смерті Васнецової видав її дочці свідоцтво про право на спадщину на 1/2 будинку. Брат Васнецової заперечував проти цього, вважаючи що він також є спадкоємцем і йому повинно бути видано свідоцтво про право на спадщину на 1/2 частки Васнецової. Дочка Васнецової після цього почала вимагати від дяді передачі її телевізора і столового сервізу.

Хто у даному випадку має право на спадщину? Яким чином повинно бути поділено майно?

Задача 18.

Матвієнко склав заповіт, в якому все майно заповів матері. Через два роки він склав новий заповіт, в якому все майно заповів дружині. Після його смерті мати почала оскаржувати дію останнього заповіту, посилаючись на те, що в період, коли був складений останній заповіт, Матвієнко часто хворів, іноді не міг розуміти значення своїх дій, тому другий заповіт не можна вважати дійсним.

Який заповіт має силу у даному випадку і чому?

Задача 19.

Федоренко працював на книжковій фабриці. Після його смерті на підприємстві залишилася заробітна плата, яка не булла своєчасно виплачена. До директора підприємства звернулася дочка Федоренка із заявою про виплату їй заробітної плати батька. Директор відмовив у видачі її заробітної плати, посилаючись на те, що тільки через шість місяців після смерті будуть виявлені спадкоємці і тоді він прийме рішення про виплату заробітної плати спадкоємцям.

Ваша думка з цього питання?

Задача 20.

Саранцев проживав один у сільському населеному пункті. Догляд за ним здійснювала сусідка Мартинова. В 2016 р. Він помер, Мартинова поховала його, витративши на це свої гроші у сумі 6 000 грн. Через місяць приїхав його син, який знаходився в довгостроковому відрядженні. Мартинова почала вимагати у нього виплати витрат на поховання. Син Саранцева відмовив їй у задоволенні її вимог, посилаючись на те, що таке законодавством не передбачено.

Як вирішити дану справу?

Завдання до теми:

1. Випишіть та розкрийте зміст основних понять спадкового права:спадкування; спадщина; час відкриття спадщини; спадкодавець; спадкоємці; заповіт; спадкова трансмісія; заповідальний відказ; речі звичайної обстановки та вжитку.
2. Складіть заповіт на частку майна особи, яка бажає заповісти його своїй дружині та племінникові.
3. Складіть схему спадкування за законом. Обов’язково вкажіть черги спадкоємців та право на обов’язкову частку.
4. Складіть свідоцтво про право на спадщину за законом, якщо до кола спадкоємців входять дружина, дві доньки та мати померлого.

5. Складіть свідоцтво про право на спадщину за заповітом, якщо майно було заповідане сину, але мати померлого знаходилася на його утриманні протягом семи років і мешкала разом з ним.

Теми для рефератів

1. Спадковий договір в українському цивільному законодавстві.
2. Спадкування за заповітом за цивільним законодавством України.
3. Особливості спадкування окремих видів майна.
4. Заповіт подружжя.
5. Спадкування на обов’язкову частку.

Тема 12. Сімейне право

1. Поняття сім'ї. Підстави виникнення сімейних прав та обов'язків.

Підставами виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин є юридичний факт. По своїй природі юридичні факти виступають як дії або події.

В основному дії входять в який-небудь фактичний склад (наприклад, волевиявлення усиновителя, особи, яку всиновлюють, що досягла 10 років і т.п.). Взагалі, закон не тільки визначає, яку юридичну дію потрібно зробити, але і в якій установі (органах РАГСу, виконкомі, держадміністрації), а також в загальних рисах її місцезнаходження (наприклад, за місцем проживання неповнолітнього).

За своїми правовими наслідками юридичні факти можна поділити на правопороджуючі (наприклад, укладення шлюбу), правозмінюючі (наприклад, прийняття при вступі в шлюб прізвища іншого з подружжя), правоприпиняючі (наприклад, смерть учасника сімейного правовідношення), право-перешкоджаючі (наприклад, вагітність дружини позбавляє чоловіка права на розлучення без її згоди).

За допомогою правопороджуючих фактів здійснюється звичайно реалізація сімейної правоздатності, з'являються конкретні суб'єктивні права у подружжя, усиновителя і усиновленого і т.д. Так, при укладенні шлюбу виникає можливість набуття в майбутньому тих сімейних прав і обов'язків, які до цього у даної особи взагалі не могли виникнути.

Правоприпиняючі факти одночасно можуть бути для окремих правовідносин правопороджуючими (наприклад, при скасуванні усиновлення відновлюються взаємні права між дитиною і її батьками).

Дії учасників сімейних правовідносин, які направлені на створення, зміну і припинення прав і обов'язків, часто зачіпають права інших осіб (наприклад, дітей) або інші суспільні інтереси. Тому для виникнення сім'ї необхідно також настання певного факту або оформлення події у встановленому законом порядку. Так, для визнання шлюбу дійсним необхідна згода на це осіб, які вступають в шлюб, але разом з цим необхідна і реєстрація шлюбу в органах РАГСу.

Сім'я – первинна ланка громадянського суспільства, в якій реалізується дітородна, виховна та інші функції суспільного життя.

Шлюбно-сімейне законодавство передбачає умови й порядок одруження. Шлюб реєструється в державних органах запису актів громадянського стану в урочистій обстановці, за згоди осіб, що одружуються.

Крім того, звертає на себе увагу зміна порядку визнання шлюбу недійсним та правових наслідків такого визнання. Згідно з Кодексом про шлюб та сім'ю, шлюб міг бути визнаний недійсним за будь-яких умов лише в судовому порядку. Чинне сімейне законодавство визначає підвідомчість справ з визнання шлюбу недійснім, а також порядок їх вирішення залежно від характеру обставин, що перешкоджали укладенню шлюбу.

Згідно зі ст. 39 СК України, орган державної реєстрації актів цивільного стану анулює у безспірному порядку актовий запис про укладання шлюбу в таких випадках:

реєстрації шлюбу з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі;

реєстрації шлюбу між особами, які є родичами прямої лінії споріднення, а також між рідними братом та сестрою;

реєстрації шлюбу з особою, яка визнана недієздатною.

При цьому зазначається, що в разі припинення попереднього шлюбу до анулювання актового запису щодо повторного шлюбу такий шлюб стає дійсним з моменту припинення попереднього шлюбу.

За рішенням суду шлюб визнається недійсним, якщо він був укладений без вільної згоди жінки або чоловіка, а також у разі його фіктивності. Але шлюб, відповідно до СК України, не може бути визнаний недійсним, якщо на момент розгляду судом відпали обставини, які засвідчували відсутність згоди особи на шлюб або її небажання створити сім'ю.

Необхідно зауважити, що при встановленні в судовому засіданні факту фіктивності шлюбу або відсутності згоди на його укладення суд має визнати такий шлюб недійсним.

2. Поняття шлюбу. Умови укладення шлюбу.

Основні засади правового регулювання шлюбу в Україні закріплені в ст. 51 Конституції, яка встановлює, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Вона зацікавлена у зміцненні та стабільності шлюбу і тому здійснює контроль за його укладенням і припиненням та захищає лише шлюби, укладені в органах РАЦС. СК дає визначення шлюбу та детально регулює цей інститут. Так, відповідно до ст. 21 СК шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі РАЦС. У зв'язку з цим ознаками шлюбу є: 1) це союз (а не договір) чоловіка та жінки, що ґрунтується на моногамному зв'язку та захищається державою; 2) це вільний союз, оскільки СК надає можливість вільно вступати у шлюб та припиняти його; 3) це рівноправний союз, оскільки і чоловік, і жінка, що укладають шлюб, мають рівні права та обов'язки; 4) це союз, який укладається з дотриманням встановлених державою правил, тобто зареєстрований в державному органі РАЦС; 5) шлюб спрямований на створення сім'ї, що припускає спільне проживання, побут, взаємні права та обов'язки (ч. 2 ст. 3 СК). Саме з моменту реєстрації шлюбу жінка отримує статус дружини і чоловік – статус чоловіка з правами і обов'язками, що звідси випливають; 6) шлюб укладається на невизначений строк, хоча можливо припинення шлюбу у разі неможливості зберегти його надалі.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що шлюб – це вільний, рівноправний (як правило, довічний) союз чоловіка і жінки, укладений з дотриманням умов та порядку, встановлених в законі, спрямований на створення сім'ї, та який породжує в них особисті немайнові та майнові

подружні права та обов'язки (наприклад, обов'язки подружжя дбати про сім'ю, право спільної сумісної власності тощо).

Під умовами укладення шлюбу слід розуміти обставини, наявність яких необхідна для того, щоб шлюб мав юридичнусилу1. В теорії сімейного права розрізняють позитивні та негативні умови укладення шлюбу. Наявність позитивних дає можливість укладення шлюбу, що ж стосується негативних (перешкоди), то саме їх відсутність дає таку можливість.

До позитивних умов СК відносить досягнення шлюбного віку (ст. 22 СК) та добровільність шлюбу (ст. 24 СК)

– досягнення шлюбного віку (ст. 22 СК). Шлюбний вік для жінки та чоловіка встановлюється у 18 років.

—добровільність шлюбу (ст. 24 СК).

До негативних умов СК відносить:

—перебування хоча б однієї з сторін в іншому зареєстрованому шлюбі.

– знаходження жінки та чоловіка між собою у родинних зв'язках прямої та в деяких випадках побічної (бокової) лінії споріднення та відносинах, що прирівнюються до родинних.

– визнання особи недієздатною (п. 3 ст. 39 СК).

– тяжка хвороба, або хвороба, небезпечна для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків.

3. Порядок укладення шлюбу.

Порядок укладення шлюбу можна звести до наступних етапів.

1. Звернення до державного органу РАЦСу жінки та чоловіка, що бажають укласти шлюб.

2 Ознайомлення осіб, які бажають зареєструвати шлюб, з їхніми правами та обов'язками.

3. Прийняття державними органами РАЦСу заяви за наявності всіх необхідних документів.

4. Заручини.

5. Реєстрація шлюбу.

Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу.

Закон не встановлює максимального шлюбного віку. Тому людина і у 80, і у 100 років має право на шлюб.

Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Досягнення шлюбного віку є юридичним фактом, який породжує у особи право на шлюб. Однак це право може бути реалізоване лише при волевиявленні двох осіб – жінки та чоловіка. У статті 23 Сімейного кодексу змінено формулювання підстави для надання права на шлюб. Нею може бути не лише виняткова обставина, адже перше кохання у 16 років назвати винятковою обставиною важко. У всіх випадках, коли це відповідатиме (саме

відповідатиме, а не суперечитиме) інтересам особи, суд надасть їй право на шлюб.

4. Підстави виникнення правовідносин між батьками та дітьми

Правовою підставою виникнення батьківських правовідносин між дитиною та її батьками є юридичний склад, який поєднує два юридичні факти:

1) народження дитини – події, яка не пов'язана з вольовими діями матері дитини;

2) реєстрації народження державним органом РАЦС – дії.

При народженні близнюків щодо кожного з них складається окремий актовий запис у Книзі реєстрації народжень і видається окреме Свідоцтво про народження.

Державна реєстрація народження дитини відбувається за місцем її народження або за місцем проживання батьків чи одного з них за їх усною чи письмовою заявою, а в разі хвороби, смерті батьків або з інших причин неможливості зареєструвати народження – за заявою родичів, інших осіб, уповноваженого представника закладу охорони здоров'я, в якому народилася дитина або в якому на цей час вона перебуває. При цьому якщо реєстрація народження дитини провадиться за місцем проживання батьків чи одного з них, то місцем народження дитини в записі акта про народження, на бажання батьків, може бути зазначено фактичне місце народження дитини, яке підтверджується документом, що посвідчує факт її народження або місце проживання батьків. Під час реєстрації народження дитини за місцем її народження у записі акта вказується фактичне місце народження

Народження дітей, які народилися у місцях, де немає органів РАЦС (в експедиціях, у літаках тощо), реєструється за бажанням батьків – за їх місцем постійного проживання (одного з них) чи у найближчому до фактичного місця народження дитини органі РАЦС. При цьому у Свідоцтві про народження місцем народження вказується місце державної реєстрації народження дитини.

Таким же чином розв'язується питання реєстрації народження дитини, яка народилася за кордоном і її народження не було зареєстроване в консульській установі, дипломатичному представництві України чи в компетентному органі іноземної держави. У цих випадках документ, який підтверджує народження дитини, повинен бути відповідним чином легалізований, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

У разі народження дитини поза закладом охорони здоров'я і без надання медичної допомоги при пологах народження зареєструється на підставі медичної довідки про перебування дитини під наглядом лікувального закладу, а також показах двох свідків, присутніх при пологах.

Реєстрація народження знайденої дитини, батьки якої невідомі, провадиться за письмовою заявою представника органів опіки і піклування, адміністрації дитячого лікувального закладу, куди влаштована дитина, органів внутрішніх справ або особи, у якої перебуває дитина.

Дитина, яка народилася мертвою, записується в книзі реєстрації актів про народження на підставі лікарського свідоцтва про перинатальну смерть. Свідоцтво про народження в цьому разі не видається. На прохання батьків (одного з них) видається документ, що посвідчує факт державної реєстрації народження мертвої дитини.

Державна реєстрація смерті дитини, народженої мертвою, не здійснюється. Якщо смерть дитини настала відразу після її народження – на першому тижні життя (навіть, якщо вона прожила лише декілька хвилин), складаються два записи: про народження та про смерть, на підставі документів встановленої форми про народження та перинатальну смерть. Однак у цих випадках батькам видається лише свідоцтво про смерть дитини. У цьому разі підставою для реєстрації народження є медичне свідоцтво про народження, а для реєстрації смерті – лікарське свідоцтво про перинатальну смерть.

5. Аліментні обов'язки батьків та дітей.

Аліментні зобов'язання батьків і дітей є аліментними зобов'язаннями першої черги. Обов'язок з виплати аліментів на дітей несуть як повнолітні, так і неповнолітні батьки. Обов'язки батьків з утримання дітей є рівними (ст. 141 СК). За наявності підстав, передбачених законодавством, суд може позбавити батька, матір дитини чи обох батьків батьківських прав, однак це не звільняє батьків від обов'язку утримувати дитину.

Сімейне законодавство України встановлює три види зобов'язань батьків щодо своїх дітей:

- Зобов'язання з утримання неповнолітніх дітей виникає за наявності сукупності з таких умов: родинного зв'язку між батьками й дитиною; неповноліття дитини; відсутність підстав для звільнення батьків від сплати аліментів, за винятком обставин, передбачених ст. 188. Підстава для звільнення батьків від сплати аліментів передбачена ч. 1 ст. 190 СК.

- Зобов'язання батьків h утримання непрацездатних повнолітніх дітей виникає за сукупності таких юридичних фактів: родинний зв'язок між батьками і дитиною; повноліття дитини; непрацездатність дитини; нужденність (потреба матеріальної допомоги) дитини; можливість батьків надавати матеріальну допомогу (ст. 198 СК). Сімейний кодекс вперше передбачає збереження права на аліменти за повнолітньою працездатною дитиною, яка продовжує навчання і не може самостійно забезпечити себе необхідними засобами існування, до досягнення 23-річного віку (ст. 199 СК).

- Зобов'язання батьків брати участь у додаткових витратах на утримання дітей може бути зумовлене особливими обставинами (ст. 185 СК). Сума компенсації додаткових витрат може сплачуватися разово або періодично. Додаткові витрати можуть фінансуватися наперед (ч.2 ст. 185 СК). Укладення одним із батьків договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно не звільняє його від обов'язку брати участь у додаткових витратах на дитину (ч. 3 ст. 190 СК). Батьки можуть виконувати свій обов'язок зі сплати аліментів добровільно (ст. 189 і ч. 2 ст. 109 СК) і примусово (на підставі межового рішення). Розмір

аліментів може бути визначений або у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини та (або) у твердій грошовій сумі. Аліменти присуджуються з дня подання позовної заяви до суду.

Обов'язок надавати утримання неповнолітнім дітям, тобто дітям, які не досягли 18 років, покладається на батьків. Це обумовлено тим, що неповнолітні діти не здатні добувати засоби до існування, не можуть, як правило, утримувати себе самі, тому що на харчування, одяг, ліку-вання та інші потреби необхідні кошти. Усім цим їх забезпечу-ють насамперед батьки.

Питання до теми:

Поняття сімейного права:

1. Історичні форми сім'ї і шлюбу.
2. Поняття та предмет сімейного права.
3. Принципи сімейного права. Система сімейного права.
4. Міжнародні аспекти сімейного права та законодавства.
5. Поняття сімейного законодавства України. Порівняльно-правовий
6. аналіз нового Сімейного кодексу України та КпШС України.
7. Поняття та види сімейних правовідносин. Шлюбні правовідносини: поняття та особливості.
8. Зміст сімейних правовідносин.
9. Суб'єкти і об'єкти сімейних правовідносин.
10. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних та шлюбних правовідносин. Особливості та специфіка.

Шлюб

1. Поняття та ознаки шлюбу.
2. Умови та порядок укладання шлюбу.
3. Недійсність шлюбу. Підстави, порядок та юридичні наслідки визнання його недійсним.
4. Правове регулювання відносин чоловіки і жінки, які не перебувають у шлюбі між собою.
5. Порядок укладання шлюбів громадян України з іноземними громадянам та іноземних громадян між собою в Україні.
6. Специфіка особистих немайнових прав та обов'язків подружжя.
7. Правовий режим майна подружжя.
8. Обов'язки подружжя по взаємному утриманню в період шлюбу та після його припинення.
9. Шлюбний договір.

Припинення шлюбу

1. Поняття та випадки припинення шлюбу.
2. Порядок розірвання шлюбу в органах ДРАЦСу.
3. Розірвання шлюбу в судовому порядку.
4. Припинення шлюбу внаслідок оголошення одного з подружжя померлим або безвісно відсутнім.
5. Юридичні наслідки припинення шлюбу.

6. Порядок розірвання шлюбу громадян України з іноземними громадянами шлюбів іноземних громадян між собою в Україні.

Особисті права та обов'язки батьків і дітей

1. Підстави виникнення правовідносин між батьками та дітьми.
2. Зміст батьківських прав та обов'язків.
3. Порядок встановлення батьківства. Порядок оспорювання батьківства (материнства).
4. Права та обов'язки батьків по вихованню дітей.
5. Підстави і наслідки позбавлення батьківських прав. Порядок їх поновлення.
6. Суть майнових правовідносин в сім'ї.
7. Аліментні обов'язки батьків щодо дітей. Порядок сплати та стягнення аліментів.
8. Аліментні обов'язки інших членів родини.
9. Обов'язки дітей щодо батьків.
10. Випадки звільнення від аліментних обов'язків.
11. Загальні положення щодо дітей, які залишилися без піклування.

Майнові правовідносини батьків і дітей, інших членів сім'ї та родичів

1. Суть майнових правовідносин в сім'ї.
2. Аліментні обов'язки батьків щодо дітей. Порядок сплати та стягнення аліментів.
3. Аліментні обов'язки інших членів родини.
4. Обов'язки дітей щодо батьків.
5. Випадки звільнення від аліментних обов'язків.

Усиновлення

1. Загальні положення щодо дітей, які залишилися без піклування.
2. Усиновлення (удочеріння) дітей. Поняття та порядок.
3. Особливості усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами.
4. Права та обов'язки усиновлювачів.
5. Умови і порядок визнання усиновлення недійсним. Скасування усиновлення.
6. Наслідки скасування усиновлення або визнання його недійсним.
7. Загальні положення щодо дітей, які залишилися без піклування.
8. Поняття опіки і піклування.
9. Порядок встановлення опіки і піклування.
10. Права та обов'язки опікунів (піклувальників).
11. Припинення опіки та піклування.
12. Вирішення питання опіки (піклування), які ускладненні іноземним елементом.

Завдання до теми:

1. Зробіть доповідь на тему:

- «Історія розвитку сімейного права XV – XVIII сторіччя»;
- «Історія розвитку сімейного права у XIX сторіччі в Україні»;

- «Кодифікації сімейного законодавства у ХХ сторіччі в Україні»;
- «Вплив іноземного шлюбно-сімейного законодавства (Німеччина, Франція) на сучасне шлюбно-сімейне законодавство України»;
- «Новели у сімейному законодавстві».

2. Зробіть порівняльний аналіз поняття «шлюб» та поняття «родина» з урахуванням норм права.

3. Складіть схему умов вступу до шлюбу та зазначте, які існують перешкоди для укладання шлюбу.

4. Зробіть таблицю, в якій вкажіть випадки розірвання шлюбу в органах ДРАЦСу та випадки розірвання шлюбу в суді.

5. Складіть схему визнання шлюбу недійсним. Вкажіть, які правові наслідки тягне за собою визнання шлюбу недійсним.

6. Вкажіть, в якому порядку буде встановлено батьківство, якщо:

- батьки перебувають у шлюбі;
- батько дитини не перебував у шлюбі з матір'ю, але визнає дитину;
- батько дитини не перебував у шлюбі з матір'ю і не визнає дитину;
- батько дитини помер до її народження, у шлюбних відносинах не знаходився;
- батько дитини у шлюбі з матір'ю не знаходився, дитину визнавав, але мати померла до реєстрації дитини.

7. Складіть заяву про позбавлення батьківських прав.

8. Складіть проект шлюбного контракту за чинним законодавством.

9. Складіть позовну заяву про розірвання шлюбу та поділ та спільного майна.

10. Дайте кваліфіковану консультацію з приводу усиновлення дитини:

- громадянами України;
- іноземними громадянами.

11. Визначте перелік документів, необхідних для усиновлення дитини.

12. Проведіть порівняльний аналіз між правами та обов'язками батьків та дітей і усиновителів та усиновлених.

13. Зробіть проект рішення про призначення опікуна 8 річному хлопчикові, мати якого загинула в автокатастрофі. Опікунами виказали бажання стати: батько дитини, який розлучений з матір'ю і якого дитина не знає; бабуся хлопчика, якій 79 років; тітка (сестра матері) хлопчика – самотня жінка. Обґрунтуйте своє рішення.

Задачі до теми:

Задача 1.

Кузьменко Володимир, у 11 років залишився сиротою. Його взяв до себе дядько – Василеський (брат матері), у якого була власна дочка – Олена. Дітей виховували разом. Коли діти виросли, вони покохали один одного і вирішили одружитися. Батьки Олени категорично заперечили проти цього шлюбу. Молодим також відмовили в районному відділі РАЦС, оскільки вважали перепоною те, що вони є близькими родичами, та заперечення батьків.

Чи правильні дії працівників РАЦС? Чи можна оскаржити відмову в реєстрації шлюбу?

Задача 2.

Шостак П. з 1994 року був одружений з Шостак О. У 2009 році вони фактично припинили шлюбні стосунки, але шлюб не розірвали. У 2010 році Шостак П. зареєстрував шлюб з Немченко. Коли Немченко довідалась, що Шостак П. одружений з Шостак О., вона подала позов про розірвання шлюбу. Одночасно вона просила стягнути аліменти на сина Петра, який народився 15 березня 1999 року. Крім того, вона просила стягнути аліменти на себе, оскільки вона інвалід II групи і отримує пенсію у розмірі 1078 грн. Шостак П. є приватним підприємцем і його середньомісячний прибуток складає 670 000 грн.

Заяву про розлучення подала й Шостак О., оскільки вона знаходилась у фактичних шлюбних стосунках з Задорожним С. і була від нього вагітна.

Який порядок розгляду справ? Чи буде задоволено позов Немченко про стягнення аліментів?

Задача 3.

В 1978 році Гаврилови стали подружжям. В січні 2009 року Гаврилов Є. звернувся до суду з позовом про розлучення з Гавриловою О. Позивач посилався на те, що Гаврилова О. його ніколи не любила, не приділяла йому належної уваги. Це стало особливо помітно після одруження дочки, оскільки до зятя Гаврилова ставиться набагато краще, ніж до нього, Гаврилова Є.

Гаврилова О. зазначила, що її чоловік завжди ревнував її, хоча для цього не було ніяких підстав.

Чи може бути задоволено позов Гаврилова? В якому порядку розглядається справа про розлучення, коли обидва з подружжя згодні розлучитися, а їхній дочці 16 років і вона одружена? Чи буде змінено порядок розлучення, якщо дружина заперечує проти розлучення, а дочці 17 років і вона неодружена?

Задача 4.

До селищної Ради звернувся Петров з проханням не реєструвати шлюб його сина з Красновою. Петров вважає, що його син діє поспішно, незважаючи на те, що наречена старша за нього на чотири роки і що вони знайомі дуже короткий час.

Яке рішення повинен прийняти голова селищної Ради ?

Задача 5.

Смірнов та Носова подали до ДРАЦС заяву про реєстрацію шлюбу. Через кілька днів до ДРАЦС прийшла Агаєва з проханням не реєструвати шлюб Смірнова, оскільки вона і Смірнов проживають вже два роки разом, усі сусіди та знайомі вважають їх подружжям, хоча шлюб між ними не зареєстрований.

Чи є підстави для відмови в реєстрації шлюбу між Смірновим і Носовою?

Чи зміниться рішення, якщо у Смірнова та Агаєвою є спільна дитина?

Задача 6.

Прижнюк звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати недійсним запис про реєстрацію шлюбу його померлого брата Володимира з відповідачкою Кірсановою Оленою. У позовній заяві позивач зазначив, що його брат був важко хворий і помер через 15 днів після реєстрації шлюбу. На його думку, відповідачка, реєструючи шлюб з братом Володимиром, не мала мети створення сім'ї, а хотіла отримати спадщину після смерті чоловіка.

Як слід вирішити справу?

Задача 7.

Жаркова перебувала у шлюбі, але вже декілька років проживала окремо від чоловіка й не знала, де він знаходиться. Згодом вона вирішила взяти шлюб з Перовим. Для цього вона звернулася до суду з заявою про визнання її чоловіка безвісно відсутнім. Після вступу такого рішення суду у законну силу, Жаркова зареєструвала розірвання шлюбу в ДРАЦС та вступила в новий шлюб. Через два роки повернувся її перший чоловік та поставив питання про визнання шлюбу з Перовим недійсним.

Як вирішити суперечку?

Задача 8.

Семенова звернулася до суду з позовом про визнання її шлюбу з Сорокіним недійсним. Вона пояснила, що відповідач в минулому році вступив з нею в шлюб з метою отримати міську прописку, а сама вона погодилася на реєстрацію шлюбу, що не хотіла виходити заміж за Грибанова, на шлюбі з яким наполягали її батьки. Сорокін проти позову заперечував і пояснив, що він вступив у шлюб з Семеновою, бажаючи створити сім'ю і виділяти свою частку житлової площі не збирається, підозри Семеновой вважає необґрунтованими й припускає, що вони підказані її матір'ю, з якою у Сорокіна склалися погані відносини.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 9.

Биков подав до ДРАЦС заяву про реєстрацію шлюбу з Власовою. Мати Викова, дізнавшись, що Власова хвора на шизофренію, стала наполягати, щоб ДРАЦС відмовив у реєстрації шлюбу. Вона навіть принесла довідку від лікаря про хворобу Власовою.

Як повинні повести себе працівники ДРАЦС?

Задача 10.

Сиротіна під час реєстрації шлюбу припинення шлюбу на підставі рішення суду звернулася до працівників ДРАЦС з проханням присвоїти їй

дошлюбне прізвище. У проханні їй було відмовлено на тій підставі, що в рішені суду про це нічого не сказано.

Чи правильні дії працівників ДРАЦС?

Задача 11.

Прокурор подав позов про позбавлення батьківських прав подружжя Кудриків щодо сина Миколи 7 років та доньки Марії 11 років. У судовому засіданні було встановлено, що мати дітей пиячила, часто була відсутня, залишала дітей у холодному приміщенні без продуктів харчування. Батько постійно працював в сусідній області, вдома бував дуже рідко і давав дітям лише іграшки та цукерки. Діти погано навчаються. Хлопчик неодноразово приходив до школи у нетверезому стані, а дівчина була помічена у крадіжці речей своїх однокласників.

Яке рішення може прийняти суд?

Чи змінилося б рішення суду, якби недогляд дітей був зумовлений душевною хворобою матері та знаходженням батька в місцях позбавлення волі?

Задача 12.

Студентка Політехнічного університету Петрова поселилася у вересні 2008 року на правах наймача в будинок Шапірових. Вона віддавала Шапіровим продукти та гроші, які їй надсилали з дому, а вони ставилися до неї як до рідної. В січні 2009 року із закордону до Шапірових приїхав їх син Олексій. Наталя зблизилася з Олексієм.

У листопаді 2009 року Наталя народила сина і звернулася до суду з позовом про встановлення батьківства.

Олексій Шапіров не заперечував близьких стосунків з позивачкою, однак заявив, що одружений, і позивачка про це знала. З нею одружуватися він не збирався, і батьком дитини себе не вважає.

Чи буде задоволено позов Петрової?

Задача 13.

Подружжя Іваненко перебували у зареєстрованому шлюбі з 1995 року. У 2005 році вони посварилися, та не оформили розірвання шлюбу. Вони фактично припинили сімейне життя і стали проживати в різних місцях. У березні 2006 року у дружини Іваненко народився син. Батьком дитини вона визнала свого чоловіка. У серпні 2006 року вона подала позов на чоловіка про виплату аліментів на утримання сина. Дізнавшись з позовної заяви про те, що батьком дитини було записано його, Іваненко подав зустрічний позов про анулювання запису про батьківство.

Як вирішити справу?

Задача 14.

Кілков просив звільнити його від обов'язку сплачувати аліменти на утримання доньки від першого шлюбу.

Доньці Кілкова 17 років, вона навчається на 1 курсі Педагогічного університету і отримує стипендію. Крім того, вона нещодавно вийшла заміж за працівника державної автоінспекції, який отримує достатню зарплату. Кілков же повинен ще утримувати непрацездатну дружину і 75-річну тещу, а його заробіток дорівнює лише 4440 грн. на місяць.

Яке рішення повинен винести суд?

Задача 15.

До юридичної консультації звернулася Соміна за консультацією:

У січні 20066 року вона звернулася до суду з позовом про стягнення аліментів. Оскільки вона не знала про місцезнаходження колишнього чоловіка, ухвалою суду було оголошено його розшук. З цього ж року вона отримувала трьох дітей у зв'язку з розшуком відповідача. У жовтні 2006 року відділ соцзабезпечення припинив виплачувати їй допомогу, тому що органами внутрішніх справ її чоловіка було знайдено. Соміну цікавить, хто та у якому порядку повинен сплачувати їй кошти на утримання дітей: відділ соцзабезпечення чи колишній чоловік та у якому розмірі?

Який порядок стягнення аліментів у випадку ухилення батьків від сплати?

Який порядок призначення та сплати допомоги в період розшуку батьків, які ухиляються від сплати аліментів?

Задача 16.

Вороніна знаходилася у важкому матеріальному стані і погодилася на всиновлення Мілковим її сина Петра 3 років. Через рік Вороніна стала помічати, що хлопчик погано розвивається, худий, має заляканий вигляд. Через сусідів вона встановила, що Мілков жорстоко б'є дитину, погано годує, не займається її вихованням. На підставі цього Вороніна звернулася до суду з проханням про скасування усиновлення, передачу дитини їй та стягнення з Мілкова аліментів.

Чи буде задоволено позов Вороніної? Яке рішення повинен винести суд, якби Вороніна передала дитину на усиновлення іноземним громадянам і вони знущались би з дитини?

Задача 17.

Подружжя Доброва та Дідков усиновили хлопчика Смешана Леоніда. Після смерті Дідкова Доброва подала клопотання про призначення пенсії усиновленому хлопчику. У процесі розгляду клопотання з'ясувалося таке: Доброва не була дружиною Дідкова, а в зареєстрованому шлюбі його дружиною була Дідкова О., яка на усиновлення хлопчика згоди не давала та самостійно подала клопотання про призначення пенсії після смерті чоловіка. З'ясувалося також, що Смешан Леонід є онуком Доброової, і у нього є батько – Смешан Г.І. Між тим, Доброва і Дідков в клопотанні про усиновлення вказали: «батьки відсутні».

На підставі цих фактів відділ соціального забезпечення звернувся до суду з заявою про скасування усиновлення.

Як вирішити справу?

Задача 18.

Після смерті Фокіна його спадкоємцями було визнано: дружину, неповнолітнього сина та онуку, опікуном якої була Фокіна. Вона подала до нотаріальної контори заяву про відмову сина й онуки від спадщини на її користь. Нотаріус відмовив в прийомі заяви.

Чи правильні дії нотаріуса?

Задача 19.

Після смерті Лисової залишився п'ятирічний син Леонід, якого взяв в свою сім'ю брат померлої Орлов. У сім'ї Орлова Леонід жив та виховувася нарівні з дітьми свого дядька. Через три роки помер Орлов. Його дружина відмовилася займатися вихованням та утримання Леоніда. Дальня родичка Лисової Павлова погодилася взяти на себе обов'язки опікуна Леоніда. Опікунство було оформлено належним чином. Пенсія, призначена Леоніду після смерті матері, була маленька, Павлова також була пенсіонеркою Вона подала позов на Орлову про стягнення аліментів у розмірі заробітку на утримання Леоніда.

Чи обґрунтовані дані вимоги?

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Поняття зобов'язального права України та його система.
2. Поняття та види зобов'язань.
3. Елементи зобов'язань
4. Підстави виникнення зобов'язань
5. Суб'єкти зобов'язань. Зміна зобов'язань. Заміна осіб в зобов'язанні.
6. Множинність осіб у зобов'язанні. Зобов'язання на користь третьої особи.
7. Предмет, способи, місце і строки (термін) виконання зобов'язань.
8. Правила виконання альтернативних, часткових, солідарних зобов'язань.
9. Підстави припинення зобов'язань.
10. Загальна характеристика засобів забезпечення виконання зобов'язань.
11. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Форми та види неустойки.
12. Порука. Форма та зміст договору поруки.
13. Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.
14. Поняття завдатку та його форма. Аванс.
15. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання та її види.
16. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.
17. Інші види засобів забезпечення зобов'язань.
18. Поняття, види та форми цивільно-правової відповідальності.
19. Підстави виникнення цивільно-правової відповідальності.
20. Правові наслідки порушення зобов'язань. Одностороння відмова від зобов'язання.
21. Поняття збитків, їх склад. Відшкодування збитків.
22. Вина як умова відповідальності. Значення вини у договірній відповідальності.
23. Підстави звільнення від відповідальності.
24. Поняття цивільно-правового договору та класифікація цивільно-правових договорів.
25. Зміст договору. Умови договору і їх види.
26. Форма договору, наслідки її недотримання.
27. Укладання договору. Стадії укладання. Переддоговірні спори. Зміна договору.
28. Виконання договору. Правові наслідки зміни або розірвання договору.
29. Поняття договору купівлі-продажу та загальні положення про купівлю-продаж. Зміст договору.
30. Форма договору. Особливості купівлі-продажу нерухомого майна.
31. Відповідальність за шкоду, завдану товаром неналежної якості. Захист прав споживачів.
32. Роздрібна купівля-продаж. Правове регулювання, суб'єкти, об'єкти, особливості припинення договору.
33. Біржова торгівля. Особливості укладання договорів купівлі-продажу на аукціоні.

34. Договір купівлі-продажу укладений на майбутнє. Загальна характеристика. Правове регулювання.
35. Поняття договору контрактації сільськогосподарської продукції та його загальна характеристика. Особливості виконання. Відповідальність за його порушення.
36. Поняття договору міни (бартеру), загальна характеристика. Особливості укладання.
37. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. Особливості укладання, зміни, припинення договорів.
38. Договір дарування. Поняття та загальна характеристика.
39. Зміст договору дарування. Форма договору дарування.
40. Особливості окремих видів дарування (на майбутнє, з обов'язком на користь третьої особи).
41. Поняття договору ренти. Сторони у договорі ренти. Зміст договору ренти.
42. Зміст договору ренти. Форма договору ренти та порядок його укладання.
43. Припинення договору ренти і розрахунки між сторонами.
44. Поняття договору довічного утримання (догляду) та його загальна характеристика.
45. Зміст договору довічного утримання (догляду). Форма договору та порядок його укладання.
46. Особливості виконання і припинення договору довічного утримання (догляду).
47. Поняття договору найму (оренда), його загальна характеристика.
48. Піднайом. Особливості укладання договору піднайому. Припинення договору піднайому.
49. Припинення договору найму (оренди).
50. Договір прокату. Загальна характеристика та особливості укладання та припинення.
51. Договір найму (оренди) земельної ділянки. Найм (оренда) будівлі або іншої капітальної споруди.
52. Договір найму(оренди) транспортного засобу.
53. Поняття лізингу, лізингового договору та його правове регулювання. Зміст договору лізингу.
54. Особливості припинення договору лізингу. Відмінність лізингу від найму (оренди).
55. Поняття договору позички та його зміст. Форма договору позики.
56. Права та обов'язки сторін за договором позички. Припинення договору позички.
57. Договір найму (оренди) житла. Особливості укладання.
58. Правове положення члена сім'ї наймача. Збереження права користування жилим приміщенням за тимчасово відсутнім наймачем і членами його сім'ї.
59. Особливості припинення договору найму (оренди) житла.

60. Поняття договору підряду та його характеристика. Сторони та зміст договору підряду. Укладання та припинення.
61. Договір побутового підряду. Особливості укладання. Предмет та суттєві умови договору побутового підряду.
62. Поняття та значення договору будівельного підряду. Підстави та порядок зміни та розірвання договору будівельного підряду.
63. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт та його зміст.
64. Договір про надання послуг. Ознаки послуг. Види послуг.
65. Елементи та зміст договору надання послуг. Підстави розірвання договору про надання послуг.
66. Система транспортних договорів. Види перевезень та правове регулювання перевезення.
67. Характеристика договору морського перевезення вантажу. Особливості договору буксирування.
68. Договір перевезення пасажира та багажу.
69. Підстави та межі майнової відповідальності сторін за порушення умов договору перевезення.
70. Характеристика договору про транспортне експедирування. Виконання та особливості припинення договору.
71. Позови та претензії за порушення умов договору перевезення.
72. Поняття договору зберігання та його загальна характеристика.
73. Зміст договору зберігання та його сторони. Особливості відносин зберігання, що виникають в силу закону.
74. Відповідальність сторін за невиконання умов договору зберігання.
75. Зберігання на товарному складі.
76. Спеціальні види зберігання.
77. Поняття та ознаки цивільно-правового зобов’язання з страхування.
78. Особливості договірного та обов’язкового, особистого та майнового страхування.
79. Основні страхові поняття. Поняття та загальна характеристика договору страхування.
80. Зміст договору страхування та його стороні.
81. Відповідальність за порушення зобов’язань за договором страхування. Припинення договору страхування.
82. Поняття договору позики та його загальна характеристика.
83. Договір банківського вкладу. Види банківських вкладів.
84. Договір банківського рахунку. Характеристика та специфіка договору.
85. Поняття та види кредитного договору. Зміст кредитного договору.
86. Основні види розрахунків в Україні. Їх загальна характеристика.
87. Форми, способи та порядок розрахунків в Україні.
88. Поняття та загальна характеристика договору факторингу. Співвідношення з договором концесії.

89. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу. Особливості проведення, оцінки результатів та визначення переможців.
90. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.
91. Створення загрози життю, здоров'ю і майну фізичної особи або майну юридичної особи.
92. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без доручення. Порядок компенсації здійсненних витрат.
93. Загальна характеристика підстав та умов відповідальності за заподіяння шкоди.
94. . Відмінність позадоговірної відповідальності від договірної.
95. Система зобов'язань з відшкодування шкоди.
96. Відповідальність юридичної або фізичної особи за шкоду завдану з вини її працівника.
97. Особливості відшкодування шкоди заподіяної джерелом підвищеної небезпеки.
98. Відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями органів дізнання та слідства, прокуратури та суду.
99. Відшкодування шкоди особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення.
100. Основні поняття та принципи спадкового права (відкриття спадщини, час і місце відкриття спадщини, спадщина, спадкова маса, спадкодавець, спадкоємці).
101. Поняття та значення спадкового права. Види спадкування.
102. Усунення від права на спадкування.
103. Спеціальні правила спадкування окремих видів майна, прав та обов'язків.
104. Поняття, форма та порядок укладання заповіту.
105. Коло спадкоємців за заповітом та зміст заповіту. Заповідальний відказ та покладання.
106. Види заповітів.
107. Зміна та скасування заповіту. Визнання заповіту недійсних.
108. Тлумачення та виконання заповіту.
109. Зміна та скасування заповіту. Визнання заповіту недійсним.
110. Поняття, зміст та суб'єкти права на обов'язкову частку.
111. Заповідальний відказ та його предмет.
112. Підстави спадкування за законом.
113. Коло спадкоємців за законом.
114. Порядок закликання спадкоємців за законом до спадкування.
115. Спадкування за правом представлення.
116. Прийняття спадщини. Строки для прийняття спадщини.
117. Відмова від прийняття та її правові наслідки.
118. Право на відмову від прийняття спадщини на користь іншої особи.
119. Спадкова трансмісія.

120. Відумерла спадщина.
121. Поділ спадкового майна та підстави його перерозподілу.
122. Охорона спадкового майна. Управління спадщиною.
123. Виконання заповіту.
124. Загальна характеристика спадкового договору. Зміст договору.
125. Припинення та розірвання спадкового договору.
126. Поняття сім'ї. Види сімейних правовідносин. Шлюбні правовідносини.
127. Поняття та ознаки шлюбу за сімейним законодавством. Фактичні шлюбні відносини.
128. Умови та порядок укладання шлюбу.
129. Недійсність шлюбу. Підстави, порядок та юридичні наслідки визнання його недійсним. Види недійсного шлюбу.
130. Умови вступу в шлюб та перешкоди до укладання шлюбу. Порядок укладання шлюбу та визнання шлюбу недійсним.
131. Правове регулювання відносин чоловіка і жінки , які не перебувають у шлюбі між собою.
132. Специфіка особистих немайнових прав та обов'язків подружжя.
133. Майнові відносини подружжя. Режим власності подружжя.
134. Обов'язки подружжя по взаємному утриманню в період шлюбу та після його припинення.
135. Шлюбний договір.
136. Поняття та випадки припинення шлюбу.
137. Порядок розірвання шлюбу (в органах державного РАГСУ, в судовому порядку)
138. Юридичні наслідки припинення шлюбу.
139. Підстави виникнення правовідносин між батьками та дітьми.
140. Порядок встановлення батьківства. Порядок оспорювання батьківства (материнства).
141. Підстави і наслідки позбавлення батьківських прав. Порядок їх поновлення.
142. Аліментні правовідносини. Умови та порядок стягнення аліментів на дітей.
143. Обов'язки дітей щодо батьків.
144. Поняття та умови усиновлення (удочеріння). Правові наслідки усиновлення. Таємниця усиновлення.
145. Опіка, піклування та патронат в сімейному праві.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. (Редакція від 30.09.2016)// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (Редакція від 02.11.2016)// Голос України. – 2003. – № 45-46 – 12 березня 2003 р.; № 47-48 – 13 березня 2003 р.
3. Сімейний кодекс України : Закон від 10.01.2002 № 2947-III (Редакція від 10.11.2016). // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 21-22. – Ст.135
4. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2003. – № 18, 19-20, 21-22. – Ст. 144.
5. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.
6. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
7. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 50. – Ст. 375. (Редакція від 30.04.2017).
8. Кодекс про адміністративні правопорушення : Закон України від 7.12.1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
9. Про акціонерні товариства :Закон України від 17.09.2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384. (редакція від 11.06.2017). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17
10. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12 1993р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64. (у редакції від 05.12.2012 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12
11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282. Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17
12. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 р. (у редакції від 2.12.2012р.) . // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472 (у редакції від 2.12.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3659-12
13. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 р. // Відомості ВРУ. – 1999. – № 24. – Ст. 207. (у редакції від 26.06.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14
14. Про виконання та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. № 30. Ст. 260. (у редакції від 2.12.2012р.). Електронний

ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15
15. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992р. // Відомості Верховної Ради України. –1992. – № 31. – Ст.440. (у редакції від 16.06.2013). Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12
16. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань : Закон України від 22.11.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 5. – Ст. 28. (у редакції від 20.02.2002р.). Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/543/96-вр
17. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17.11.2009 р. // Відомості ВРУ. – 2010. –№1. – Ст. 2. (у редакції від 13.06.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1559-17
18. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. Ст. 683. (у редакції від 18.05.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12
19. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1. (у редакції від 5.08.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17
20. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні :Закон України від 30.10.1996 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 51. – Ст. 293. (у редакції від 01.01.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр
21. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 38. – Ст. 510. (у редакції від 12.12.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2398-17
22. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553. (у редакції від16.06.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1952-15
23. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32. – Ст. 263. (у редакції від01.07.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15
24. Про дію міжнародних договорів на території України : Закон України від 10.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 137. (втратив чинність на підставі Закону № 1906-IV (1906-15)від 29.06.2004р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст.540). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1953-12
25. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011р. // Відомості ВРУ. 2011. № 32. Ст. 314. (у ред. від 09.06.2013 р.). Електронний ресурс: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2939-17

26. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.09.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 46-47. – Ст. 403. (у редакції від 09.12.2012р.). Електр. ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1105-14
27. Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти : Закон України від 22.02. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 20. – Ст. 148. (втратив чинність на підставі Закону № 150-VI (150-17) від 20.03.2008. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 18. – Ст.198). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1490-14
28. Про залізничний транспорт : Закон України від 4.07. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40. – Ст. 183. (у редакції від 17.08.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80
29. Про заставу : Закон України від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 642. (у редакції від 08.04.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2654-12
30. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах Закон України від 05.07.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286. (у редакції від 30.04.2009р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80
31. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379. (у редакції від 2.12.2012р.). Електр. ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12
32. Про інформацію : Закон України від 2.10.1992 р. – // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650 (у редакції від 10.08.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12
33. Про іпотеку : Закон України від 5.06. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313. (у редакції від 1.01.2013 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/898-15
34. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати : Закон України від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 1. – Ст. 1. (у редакції від 1.01.2013 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/979-15
35. Про іпотечні облігації : Закон України від 22.12.2005 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 16. – Ст. 134. (у редакції від 18.08.2012р.). Електр. ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3273-15
36. Про міжнародні договори :Закон України від 22.12.1993 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 45.(втратив чинність на підставі Закону № 1906-IV (1906-15) від 29.06.2004р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст.540). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3767-12
37. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – С. 170. (у редакції від

24.07.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80
38. Про нотаріат :Закон України від 02.09.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – С. 383. (у редакції від 13.06.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3425-12
39. Про обіг векселів в Україні : Закон України від 5.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 24. – Ст. 128.
40. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1. (у редакції від 1.01.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2374-14
41. Про оренду державного і комунального майна : Закон України від 10.04 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 416. (у редакції від 1.07.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov. ua/laws/show/2269-12
42. Про оренду землі : Закон України від 6.10.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46-47. – Ст. 280. (у редакції від 1.01.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/161-14
43. Про оренду майна державних підприємств та організацій : Закон України від 10.04.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 30. – Ст. 417. (у редакції від 7.07.1992
44. Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності :Закон України від 8.07. 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 18. – Ст. 157. (у редакції від 2.12.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3687-17
45. Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності : Закон України від 21.10.2010 р. . // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 11. – Ст. 77.Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2624-17
46. Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі : Закон України від 16.06.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 4. – Ст. 23.Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3531-17
47. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.(у редакції від 8.06.2013р.) Електр. ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14
48. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.(у редакції від 5.12.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3687-12
49. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16.06.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.(у

редакції від 5.12.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/752-14
50. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36. (у редакції від 5.12.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3689-12
51. Про охорону прав на промислові зразки :Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34. (у редакції від 5.12.2012р.). Електр. ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3688-12
52. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 1. – Ст. 1. (назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI (4652-17) від 13.04.2012). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80
53. Про приватизацію державного майна : Закон України від 04.03.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348.(у редакції від 9.11.2011р.). Електр. ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2482-12
54. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності :Закон України від 15.09.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397. (у редакції від 12.12.2012р.). Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1045-14
55. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04. 1991 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – Ст. 283. (у редакції від 12.12.2012 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/987-12
56. Про страхування : Закон України від 7.03. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78. (у редакції від 16.05.2013р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80
57. Про товарну біржу : Закон України від 10.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 139. (у редакції від 2.05.2011р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1956-12
58. Про фінансовий лізинг : Закон України в редакції від 11.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 16. – Ст. 68. (у редакції від 16.01.2004 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80
59. Про цінні папери і фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268. від (у редакції від 1.01.2013 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/3480-15
60. Про захист прав людини і основних свобод: Європейська конвенція, Міжнародний документ від4.11.1950 р.(ратифіковано Законом № 475/97-ВР

від 17.07.1997 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263, редакція від 13.03.2006 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
61. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – від стор. 89, Ст. 3103. Електронний ресурс: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015
62. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: Міжнародний документ від 22.01.1993 р. (ратифіковано із застереженнями Законом № 240/94-ВР (240/94-ВР) від 10.11.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46. – Ст. 417.). Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009
63. Конвенції про заснування Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності: Міжнародний документ від 14.07.1967 р. (редакція від 14.07.1967 р.). Електронний ресурс: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_169
64. Конвенція про договір міжнародного перевезення вантажів : Міжнародний документ від 19.05.1956 р. (приєднання застереженням Закон №57-V (57-16) від 01.08.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 39. – Ст. 341.). Електронний ресурс: http://zakon2.rada. gov.ua/laws/show/995_234
65. Міжнародний пакт про цивільні і політичні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради
66. Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. Електронний ресурс: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043

Спеціальна література:

1. Харитонов Є.О. «Прогалини» у цивільному законодавстві: хиби правотворчості чи прийом законодавчої техніки // Юридичний вісник. – 2013.- № 1. – С. 72-81.
2. Харитонов Є.О. Вступ до курсу цивільного права // Студентський юридичний журнал: додаток до журналу «Право України. – 2011. – № 2. – С. 149-159.
3. Харитонов Є. О. Концепція представництва у цивільному законодавстві України (від ЦК УРСР 1922 р. до ЦК України 2003 р.)// 332 Право та управління. №3, 2011. С.324–331. //http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/prtup/2011_3/pdf/11xeodcu.pdf. /
4. Харитонов Є.О. Цивільне законодавство і організаційні відносини // Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / авт..кол.; за заг. ред. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 252-265 (у співавторстві з О. Харитоновою)
5. Харитонов Є.О. Цивільне законодавство і регулювання сімейних відносин // Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / авт..кол.; за заг. ред. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 265-282
6. Харитонов Є., Харитонова О. Проблемні питання набуття та припинення права власності за цивільним законодавством України // Право України. – 2011. – № 5. – С.60-67.

7. Харитонов Є.О. До визначення поняття та системи цивілістики (науки цивільного права). // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 51. – 2010. –О.
8. Харитонов Є.О. До питання про методологічне підґрунтя вітчизняного цивільного законодавства у галузі права інтелектуальної власності //Часопис цивілістики. – Випуск 13. – Одеса: 2012. – С. 70 ─ 74.
9. Харитонов Є.О. До питання про визначення місця сімейного законодавства у правовій системі України // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна № 929. Серія ПРАВО. Спец. випуск, 2010 р. – С. 399-405.
10. Харитонов Є.О. До проблеми визначення змісту поняття «цивільне законодавство» // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 65. / Ред кол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; Відп. за вип.. В.М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2012. – С.107-115.
11. Харитонов Є.О. Категорії «приватне право», «цивільне право України» та «цивільне законодавство України»: до проблеми співвідношення // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія» : зб. наук. праць. – Одеса : Юридична література, 2012. – Вип. 12. ─ С. 157-169
12. Харитонов Є.О. Одеська цивілістика XIX ст.: сукупність особистостей чи наукова школа // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 59.– 2011. С.163-171.
13. Харитонов Є.О. Одеська школа цивілістики: до проблеми визначення поняття та особливостей // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 10. – Одеса: 2011. – С. 12-17.
14. Харитонов Є.О. Прийняття нового Цивільного кодексу України і досвід кодифікації цивільного законодавства Австрії //Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 10. – Одеса: 2011. – С. 82-86.
15. Харитонов Є.О. Проблемні питання визначення співвідношення понять «приватне право», «цивільне право» та «цивільне законодавство» Часопис цивілістики. – Випуск 13. – Одеса: 2012. – С. 7-14
16. Харитонов Є.О. Сім'я як концепт сімейного законодавства // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць Вип.. 58.– 2011. – С.293-301
17. Харитонов Є.О. Цивільні кодекси «пасіонарного» типу: європейські прототипи // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. С. 7-16.
18. Харитонов Є.О. Цивільні правовідносини : моногр. / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова. 2-ге вид., перероб. і доп. – Одеса: Фенікс, 2011. – 456 с.
19. Харитонов Є.О. Цивільні правовідносини. Навчальний посібник. – 2-е вид. – К.: Істина, 2011. (співавтор О.І. Харитонова)
20. Харитонов Є.О., Гейко М.О. Англосаксонська правова система: від «загального права» до «права справедливості» //Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 8. – Одеса: 2010. – С. 4-12.
21. Харитонов Є.О., Гейко М.О. Формування «права загальної справедливості» в англосаксонській системі права // Актуальні проблеми держави і права. збірник наукових праць. Вип. 53. / Ред кол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; Відп. за вип.. Ю.М. Оборотов. – Одеса: Юридична література, 2010. – С. 7-16.

22. Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Старцев О.В. Цивільне право України : Підручник. – Вид.3, перероб. і доп. – К. : Істина, 2011. – 808 с. (три видання: 2007, 2009, 2011 роки)
23. Харитонов Є.О., Харитонова О.І. Деякі питання розмежування цивільних правовідносин інтелектуальної власності та інформаційних відносин // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 56. – 2010. –О.
24. Харитонов Є.О., Харитонова О.І. Філософія права Нового часу і формування правових сімей у Західній Європі // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: Збірник наукових праць. – 2011. К: Логос. – С.113-127
25. Харитонов Є.О., Харитонова О.І. Юридична відповідальність: пошук парадигми // Про українське право: Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун–ту імені Тараса Шевченка / За ред. проф. І. Безклубого. – К, 2010. ─ Чис. У. – С. 23-29.
26. Харитонов Є.О., Харитоновою О.І. Правовідносини інтелектуальної власності й цивільні та адміністративні правовідносини // Науковий журнал «Право України». – 2013. – № 3-4 – К.
27. Харитонова О., Харитонов Є. Ліцензійний договір, ліцензія та деякі проблеми правового регулювання пов'язаних з ними відносин // Право України. – 2012. – № 9. – С.143-155.
28. Адамова О.С. Генеза морського страхування // Юридичний вісник. – 2012. – Вип. 3. – С.67-72
29. Адамова О.С. Договір бодмереї та «сірі схеми» як передумови виникнення морського страхування/ О.С. Адамова// Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Том XII. – С. 329-339
30. Адамова О.С. Договір морського круїзу // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 51. – 2010. –О.
31. Адамова О.С. Морське страхування: від стародавнього Риму до сучасності/О.С. Адамова//Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 12. – Одеса: 2012. – С.64-68
32. Адамова О.С. Співвідношення понять «послуга» і «обслуговування» у сфері туризму // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 56. – 2010. –О.
33. Адамова О.С. Співвідношення понять морського публічного й морського приватного права // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 204-211.
34. Адаховська Н.С. Опіка над майном за цивільним законодавством України. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2013.
35. Бабич І.Г. Визначення місця принципу справедливості в сучасній системі принципів права // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. С.191-197.
36. Бабич І.Г. Гарантії забезпечення виконання зобов'язань/ І.Г. Бабич // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.24-30

37. Бабич І.Г. Значення принципу добросовісності при визначенні зловживання правом // Часопис цивілістики. – 2018. – №28. – с. 24-27.
38. Бабич І.Г. Принципи справедливості в римському праві і у сучасному зобов'язальному праві України. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2006.
39. Балан Я.В. Права та обов'язки учасників договору найму (оренди) житла // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С.454-462.
40. Балан Я.В. Реалізація права на житло шляхом укладення договору найму (оренди) // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 58.– 2011. – С.339-345.
41. Берназ-Лукавецька О.М. Особливості примусового обміну житла (жилих приміщень) // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 58.– 2011. – С.345-349.
42. Берназ-Лукавецька О.М. Про обмін жилих приміщень у будинках житлових кооперативів // Науковий вісник Ужгородського національного університету – Ужгород : Серія Право. – 2012. – Вип. 19.
43. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди : навч. посіб. / М.К. Галянтич, А.Б. Гриняк, А.І. Дрішлюк, Т.С. Ківалова [та ін.]; за ред. М.К. Галянтича. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 624 с.
44. Вороніна Н.В. Знахідка як спосіб набуття права власності за цивільним законодавством України : моногр. / Н.В. Вороніна. – Одеса : ФОП «Сухачов», 2013. – 216 с.
45. Вороніна Н.В. Набуття права власності на знахідку за цивільним правом України. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2010.
46. Вороніна Н.В. Страхування майна від пожежі: проблеми теорії та практики // Часопис цивілістики. – 2018. – №28. – с. 41-44.
47. Гамбаров Ю.С. Право в его основных моментах // Сб. по общественно-полит. наукам. – СПб.: Изд. О.Н. Поповой, 1899. – С. 30-112.
48. Гареєв Є.Ш. Проблемні питання страхового відшкодування при страхуванні цивільно-правової відповідальності автомобілістів // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.78-86
49. Гарєєв Є.Ш. Опублікування як спосіб використання твору // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 342-347.
50. Герасимчук М.О. Договори надання послуг, пов'язаних з користуванням житлом дис.. … кандидата юридичних наук: 12.00.03/ Герасимчук Микола Олександрович. – О., 2012.
51. Голубєва Н.Ю. Критерії розмежування зобов'язань із нематеріальним змістом від «моральних» обов'язків осіб // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право» . – 2012. – № 1028. – С. 154-158
52. Голубєва Н.Ю. Визнання права власності в порядку набувальної давності // Часопис цивілістики. – 2017. – №25. – С. 33-38.

53. Голубєва Н.Ю. Вчення про зобов'язання у Давньоримському цивільному праві // Часопис цивілістики. – Випуск 10. – Одеса: 2011. – С. 93-96
54. Голубєва Н.Ю. Дійсність немайнових зобов'язань за ЦК України // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Том XII. – С. 300-313
55. Голубєва Н.Ю. Особливості зобов'язань, що виникають з договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.86-92.
56. Голубєва Н.Ю. Підстави виникнення зобов'язальних правовідносин у цивільному праві Давнього Риму // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 12. – Одеса: 2012. – С. 68-71.
57. Голубєва Н.Ю. Проблеми цивільно-правового регулювання рентних зобов'язань загрози життю. Здоров'ю. Майну фізичної особи або майну юридичної особи // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2011. – № 15. частина 1. – С. 155-158.
58. Голубєва Н.Ю. Свобода договору як принцип цивільного права // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 51. – 2010. –О.
59. Голубєва Н.Ю. Характеристика елементів зобов'язання // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 468-475.
60. Голубєва Н.Ю. Співвідношення понять «зобов'язання» та «обов'язок» // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2012. – Вип. 18. – С. 76-79
61. Гончаренко В.О. Безоплатні договори за цивільним законодавством України // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.92-98
62. Гончаренко В.О. Заповідальний відказ (легат) у римському приватному праві та його рецепція у цивільному законодавстві України // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 12. – Одеса: 2012. – С. 71-74
63. Давидова І.В. Категорія помилки в цивільному праві та законодавстві // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С. 36-42
64. Давидова І.В. Недійсність правочинів як спосіб захисту цивільних прав: деякі проблемні питання // Часопис цивілістики. – 2018. – №28. – с. 45-49.
65. Давидова І.В. Недійсність правочинів, укладених внаслідок помилки та обману: питання теорії та практики : моногр. / І.В. Давидова. – Одеса : Фенікс, 2012. – 184 с.
66. Давидова І.В. Обман як підстава недійсності правочину в римському приватному праві та сучасному цивільному законодавстві // Митна справа. – 2012. – № 5. – Частина 2. Книга 1. – С. 268-272
67. Давидова І.В. Особливості правового регулювання недійсності правочинів за Цивільним кодексом України та господарських зобов'язань за Господарським кодексом України // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право» . – 2012. – № 1028. – С.158-161
68. Давидова І.В. Поняття та ознаки обману як підстави недійсності правочину // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С.218-225.

69. Деревнін В.С. Загальні засади визначення правосуб'єктності товарної біржі // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 58.– 2011. – С.349-356.
70. Деревнін В.С. Особливості цивільної правосуб'єктності товарної біржі та її здійснення //Юридичний вісник. – 2012. –Вип. 1. – С.100-105
71. Деревнін В.С. Поняття товарної біржі за чинним законодавством України // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 63. – С. 467- 474
72. Деревнін В.С. Цивільно-правове положення товарної біржі За законодавством України. Автореф. дис.. … канд. юрид. наук. – О., 2010.
73. Дрішлюк А.І. Вплив судової практики Верховного Суду країни на систему джерел цивільного та цивільно-процесуального права України // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Том XII. – С.245-257
74. Дрішлюк А.І. Особливості розірвання договору як способу захисту цивільних прав та інтересів боржника // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 51. – 2010. –О.
75. Дрішлюк А.І. Система джерел цивільного права України: сучасний стан та перспектива розвитку // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право. Випуск 20, ч.1. – 2012. – У.
76. Дрішлюк А.І. Функції судової практики на сучасному етапі розвитку цивільного права України // Юридична Україна. – № 5. – 2012. – С. 39-43
77. Дрішлюк А.І. Щодо актуальності дослідження системи джерел цивільного права України (огляд літератури та постановка проблеми) // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 65. – С.361-367
78. Дрішлюк А.І. Щодо подальшого розвитку доктрини джерел цивільного права України // Митна справа: науково-аналітичний журнал – Вип. 2 – 2013.- О.
79. Єсіпова Л.О. Гарантія у цивільному праві. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2006.
80. Єсіпова Л.О. Піднайом жилого приміщення в державному та громадському житлових фондах за чинним законодавством України // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 53. – 2010. –О.
81. Єсіпова Л.О. Цивільно-правові аспекти відповідальності за шкоду, заподіяну малолітніми фізичними особами // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 51. – 2010. –О.
82. Житлове право: навч.-метод. Посіб. / О.М. Берназ-Лукавецька, О.С. Омельчук, І.В. Давидова. – Одеса: Вид. Букаєв Вадим Вікторович, 2011.- 84с.
83. Зобов'язальне право України: Підручник / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубєвою. – К.: Істина.2011 – 848 с.
84. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: монографія / Н.Ю. Голубєва. – О. : Фенікс. 2013. – 642 с.
85. Калітенко О.М. Щодо необхідності розширення предмета шлюбного договору: постановка проблеми // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 58.– 2011. – С. 301-309.
86. Ківалова Т.С. Відповідальність боржника за передбачуване невиконання

зобов’язання: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2001. – 19 с.
87. Ківалова Т.С. Зобов’язання відшкодування шкоди , за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2008.
88. Ківалова Т.С. Особливості зобов’язань, що виникають з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – Вип. 56. – С. 218-224.
89. Ківалова Т.С. Принципи та функції цивільно-правової недоговірної відповідальності // Митна справа: науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньо-економічної діяльності. – 2010. – No 4. – С.72-80.
90. Ківалова Т.С. Співвідношення зобов’язань відшкодування шкоди із зобов’язаннями зі створення загрози завдання шкоди та з безпідставного збагачення // Науковий вісник Ужгородського національного університету – Серія Право. Випуск 14. – 2011. –У.
91. Ківалова Т.С. Стан та перспективи розвитку досліджень зобов’язань відшкодування шкоди у вітчизняному цивільному праві // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – \ С. 445-454
92. Ківалова Т.С. Стан та перспективи розвитку досліджень зобов’язань відшкодування шкоди у цивільному праві // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 10. – Одеса: 2011. – С.87-93.
93. Ківалова Т.С. Стан та перспективи розвитку досліджень інституту зобов’язань відшкодування шкоди у вітчизняному цивільному праві //Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 59 – 2011. – О.
94. Ківалова Т.С. Субсидіарне застосування зобов’язань відшкодування шкоди // Юридичний вісник. – Одеса: Юридична література, 2010. – No4. – С. 58-65.
95. Кізлова О.С. Вплив визначень «зобов’язання», «договір» у формуванні інституту застави у національному праві України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2010. – № 13. – С.206-210.
96. Кізлова О.С. Еволюція інституту застави в контексті державотворення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. / Олена Сергіївна Кізлова. – Одеса, 1998.
97. Кізлова О.С. Застава в цивільному праві (питання теорії) : моногр. / О.С. Кізлова. – Одеса : Фенікс, 2011. – 352 с.
98. Кізлова О.С. Застава об’єктів незавершеного будівництва: особливості законодавчого закріплення // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право. Випуск 20. – 2012. У.
99. Кізлова О.С. Інститут застави в сучасних правових системах // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 56. – 2010. – О.
100. Кізлова О.С. Іпотека рухомого майна – особливий вид застави // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 480-486.
101. Кізлова О.С. Іпотечне кредитування як складова економічної стабільності/

О.С. Кізлова // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 65. – С. 341-348.
102. Кізлова О.С. Система способів забезпечення виконання зобов'язань у цивільному законодавстві України // Митна справа: науково-аналітичний журнал – Вип. 2 – 2013. О.
103. Кізлова О.С. Специфіка договору застави земельних ділянок сільськогосподарського призначення // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 51. – 2010. –О.
104. Кізлова О.С. Стан дослідження категорії застави у цивілістиці / О.С. Кізлова// Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Том XII. – С. 227-234
105. Кіча А. В. Договори водопостачання за цивільним законодавством України: дис.. … кандидата юридичних наук: 12.00.03/ Кіча Андрій Володимирович. – О., 2012.
106. Колянковська Т.О. Правове регулювання перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні. Автореф. дис.. … канд. юрид. наук. – О., 2007.
107. Костова Н.І. Створення акціонерних товариств за цивільним законодавством України. Автореф. дис.. … канд. юрид. наук. – О., 2012.
108. Кривенко Ю.В. Законодавство України про релігійні організації як юридичні особи // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 59.– 2011. – С.373-380.
109. Кривенко Ю.В. Законодавство України про релігійні організації як юридичні особи Голубєва Н.Ю. Характеристика елементів зобов'язань //Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 59 – 2011. – О.
110. Кривенко Ю.В. Правовий статус релігійних організацій за римським правом/ Ю.В. Кривенко//Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 12. – Одеса: 2012. – С.82-88
111. Кривенко Ю.В. Цивільно-правовий статус релігійних організацій в Україні. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2007.
112. Кривенко Ю.В. Види релігійних організацій // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 51. – 2010. –О.
113. Кривенко Ю.В. Право власності на землю релігійних організацій // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 53. – 2010. –О.
114. Крисань Т.Є. Збитки як категорія цивільного права України. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2008.
115. Матійко М.В. Аспекти впливу інформаційної функції цивільного права, що виділяються відповідно до етапів поведінки, яка становить об'єкт інформаційної функції цивільного права // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 58.– 2011. – С. 332-339.
116. Матійко М.В. Інформаційна функція цивільного права. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2009.
117. Михайлюк Г.О. Цивільно-правове регулювання нетрадиційних банківських операцій та послуг: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. – О., 2012.

118. Науково–практичний коментар Господарського процесуального кодексу України. Вид 2-е, перероб. та доп. / За ред. О.І. Харитонової. ─ К.: Істина, 2010. ─ 344 с.
119. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. У 2 т. – 4-е вид., перероб. і доп. / за. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – Т.І. – 808 с.
120. Некіт К. Г. Довірча власність : втілення ідей римського права // Часопис цивілістики. – 2012. – № 12. – С. 88-93.
121. Некіт К. Г. Довірче управління майном та довірча власність за цивільним законодавством України: до проблеми співвідношення // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право» . – 2012. – № 1028. – С. 174-178
122. Некіт К. Г. Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз: моногр. / К. Г. Некіт. – Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2012 – 184 с.
123. Некіт К. Г. Методологічні засади вдосконалення правового регулювання відповідальності довірчого управителя за договором довірчого управління майном // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 68.
124. Некіт К.Г. Право довірчої власності: традиції римського права та їхнє втілення у сучасному цивільному праві України // Цивільне право України (традиції та новації): монографія / авт. кол.; за заг. ред. Є. О. Харитонова, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонової; наук. ред. Н. Ю. Голубєва. – Одеса: Фенікс, 2010. – С. 364-380, 391-406.
125. Некіт К.Г. Давньоримські категорії «fides» і «aequitas» як підґрунтя фідуціарних правовідносин // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць.– Одеса: Юридична література, 2010.– Вип. 53.– С. 72–78.
126. Некіт К.Г. Давньоримські категорії «fides» і «aequitas» як підґрунтя фідуціарних правовідносин // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – Одеса: Юридична література, 2010. – Вип. 53. – С. 72-78.
127. Некіт К.Г. Довірче управління майном та довірча власність за цивільним законодавством України: проблеми співвідношення // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2012. – № 1028. – С.174-178
128. Некіт К.Г. Правове регулювання фідуціарних відносину європейських правових системах // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2011. – № 15. частина 1. – С. 190-194.
129. Некіт К.Г. Становлення інституту довірчого управління майном в Україні, Республіки Молодова та Російській Федерації // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 537-544.
130. Никонов С.П. Поручительство в его историческом развитии по русскому праву. – СПб. : Т-во экон. типо-лит. Панфилова и Палибина, 1895. – 126 с.
131. Никонов С.П. Развитие защиты владения в средневековой Европе. – Х.: Печ. дело, 1905. – 350 с.
132. Омельчук О.С. Деякі спірні питання зміни договору найму житла внаслідок збільшення або зменшення складу сім'ї наймача // Актуальні проблеми

держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 486-494.
133. Орзіх Ю.Г. Брокерський договір: цивільно-правовий аспект. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2008.
134. Орзіх Ю.Г. Виникнення речових прав на нерухоме майно та їх державна реєстрація в Україні //Юридичний вісник. – 2012. –Вип. 1. – С. 105-111
135. Орзіх Ю.Г. До історії формування та розвитку римського нотаріау. // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. –С.178-185.
136. Орзіх Ю.Г. Нотаріат у країнах Європи // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С. 208-216
137. Право власності : навчальний посібник. / Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Некіт К.Г. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 256 с.
138. Право інтелектуальної власності: Навчальний посібник у запитаннях та відповідях / За заг.ред. О.І. Харитонової. – Х.: Одіссей, 2012. – 192 с. (р.1. у співав. З О.І. Харитоновою)
139. Прутян Д.С. Опіка за римським правом та сучасним цивільним законодавством України. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2007.
140. Прутян Д.С. Припинення опіки та звільнення опікуна за цивільним законодавством України // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.179-186
141. Сафончик О.І. Деякі питання правового регулювання правовідносин «фактичного подружжя» щодо взаємного утримання // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 53. – 2010. –О.
142. Сафончик О.І. Деякі питання розвитку законодавства з питань виникнення та припинення шлюбно-сімейних правовідносин // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 59.– 2011. – С.277-284.
143. Сафончик О.І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні автореф. дис.. … кандидата юридичних наук: 12.00.03/ Сафончик Оксана Іванівна. – О., 2004.
144. Сафончик О.І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип.. 58.– 2011. – С. 309-315.
145. Сафончик О.І. Проблемні питання реалізації права спільної часткової власності за законодавством України // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.42-48
146. Сафончик О.І. Проблемні питання розірвання шлюбу в судовому порядку // Науковий вісник Ужгородського національного університету – Серія Право. Випуск 14. – 2011. –У.
147. Сенін Ю.Л. Формування концепції про новацію у вітчизняній правовій традиції // Митна справа : Науково-аналітичний журнал. – 2012. – № 2. – С.297-302
148. Сєверова Є.С. Проблемні питання визнання недійсними прилюдних торгів у судовому порядку // Актуальні проблеми держави та права: Збірник

наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 248-257. Цибульська О.Ю. Визначення та сутність заповідального відказу як підстави виникнення правовідносин за цивільним законодавством України / О.Ю. Цибульська // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – Одеса : Юридична література, 2012. – Вип.68.
149. Сєвєрова Є.С. Деякі актуальні проблеми при вирішенні спорів з приводу оскарження нотаріальних дій або відмова у їх вчиненні// Митна справа: науково-аналітичний журнал – Вип. 2 – 2013. О.
150. Сєвєрова Є.С. Представництво за римським правом та його рецепція у новому цивільному кодексі України // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 12. – Одеса: 2012. – С. 97-101
151. Сєвєрова Є.С. Про деякі питання застосування відповідальності за невиконання грошових зобов'язань за матеріалами судової практики/ Є.С. Сєвєрова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2011. – № 19.
152. Сидоренко М. В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України: дис.. … кандидата юридичних наук: 12.00.03/ Сидоренко Михайло Володимирович. – О., 2012.
153. Сімейне право України: підруч. / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубєвої. – К.: Істина, 2010. – 320 с.
154. Смілянець І.П. Деякі аспекти договору франчайзингу за законодавством України // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 494-500.
155. Токарева В.О. Відповідальність сторін за порушення договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату //Юридичний вісник. – 2012. –Вип. 1. – С.133-139
156. Токарева В.О. Договір страхування предметів мистецтва та культурних цінностей // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць, – Вип. 53. – 2010. –О.
157. Токарева В.О. Інтелектуальна власність в індустрії моди // Часопис цивілістики. – 2018. – №28. – с. 88-92.
158. Токарева В.О. Історичні аспекти страхування цивільної відповідальності // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 571-577.
159. Токарева В.О. Правовідносини страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату у цивільному праві України. Автореф. дис.. … кандидата юридичних наук. – О., 2011.
160. Участь адвоката у сімейних та спадкових справах : навч. посіб. / авт.кол. ; за ред. Є.О. Харитонова, О.І. Сафончик. – Одеса : Фенікс, 2018. – 464 с.
161. Федосеев П.М. Институт поручительства в римском праве и егорецепция в современных системах гражданского права // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – Випуск 12. – Одеса: 2012. – С. 101-105
162. Цибульська О.Ю. Заповіт як підстава встановлення сервітуту // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.147-152

163. Цибульська О.Ю. Правовідносини, що виникають внаслідок покладення на спадкоємця обов'язку вчинити дії для суспільно корисної мети // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 313-320.
164. Цибульська О.Ю. Цивільно-правове регулювання відносин, що виникають внаслідок заповідальних розпоряджень за законодавством деяких країн СНД: порівняльний аспект // Науковий вісник Ужгородського національного університету – Ужгород : Серія Право. – 2012. – Вип. 19.
165. Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : моногр. / авт..кол.; заг .ред. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2012. – 344 с.
166. Цивільне право : посібник для підготовки до іспиту Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубєва. Видання друге, перероблене та доповнене. – Ч. ІІ. – Х.: «Одіссей», 2012. – 256 с.
167. Цивільне право України (традиції та новації): монографія / авт. кол.; за заг. ред. Є.О. Харитонова, Т.С. Ківалової, О.І. Харитонової ; наук. ред. Н.Ю. Голубєва. – Одеса : Фенікс,2010. – 700 с.
168. Цивільний кодекс України: Наук.-практ. комент./ Є.О. Харитонов, В.В. Завальнюк, І.М. Кучеренко та ін.. ; заг. ред.. Є.О. Харитнова, Н.Ю., Голубєвої. – 6-те вид., перероб. і допов. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 1216 с.
169. Цивільний процес України : Підручник / За ред. Є.О. Харитонова, О.І.Харитонової, Н.Ю. Голубєвою. – К.: Істина.2011 – 536 с.
170. Цивільний процесуальний кодекс України. Станом на 22.06.10: Науково-практичний коментар / За ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубєвої. – К.:Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 648 с.
171. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. 2-ге вид. / За ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, В.В. Васильченка, Н.Ю. Голубєвої та ін. – Х.: Одіссей, 2011. – 1016 с. (ст.1-4, 7-8, 12-14 глави І розділу І)
172. Цивільні правовідносини моногр. / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова. – 2-ге вид., перероб. І доп. – Одеса: Фенікс, 2011. – 456
173. Чанишева А.Р. Предмет іпотеки за законодавством України // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 500-507.
174. Чанишева А.Р. Речові та зобов'язальні іпотечні цивільні правовідносини // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – Вип. 53. – С. 475-481.
175. Черногор Н.В. Проблеми визначення строків та термінів у спадковому праві України // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 66. – С.159-166
176. Шишка О.Р. Соматичні права та перспективи їх розвитку їх в Україні // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць Вип. 59.– 2011. – С. 284-293.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Верховна Рада України – www.rada.gov.ua.
2. eNUOLAIR – депозитарій (архів) НУ ОЮА – http://dspace.onua.edu.ua.
3. Єдиний держаний реєстр судових рішень – www.reyestr.court.gov.ua.
4. Каталоги – НБУВ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Серія «Навчально-методичні посібники»

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Частина ІІ

Навчально-методичний посібник

для здобувачів передвищої освіти освітнього ступеня «фаховий молодший бакалавр», за спеціальністю 081 «Право» у юридичному фаховому коледжі Національного університету «Одеська юридична академія»

Підписано до друку 20.08.2023
Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 12,42.
Наклад прим. 50 шт. Зам. № 2309-03.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК No 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net